

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

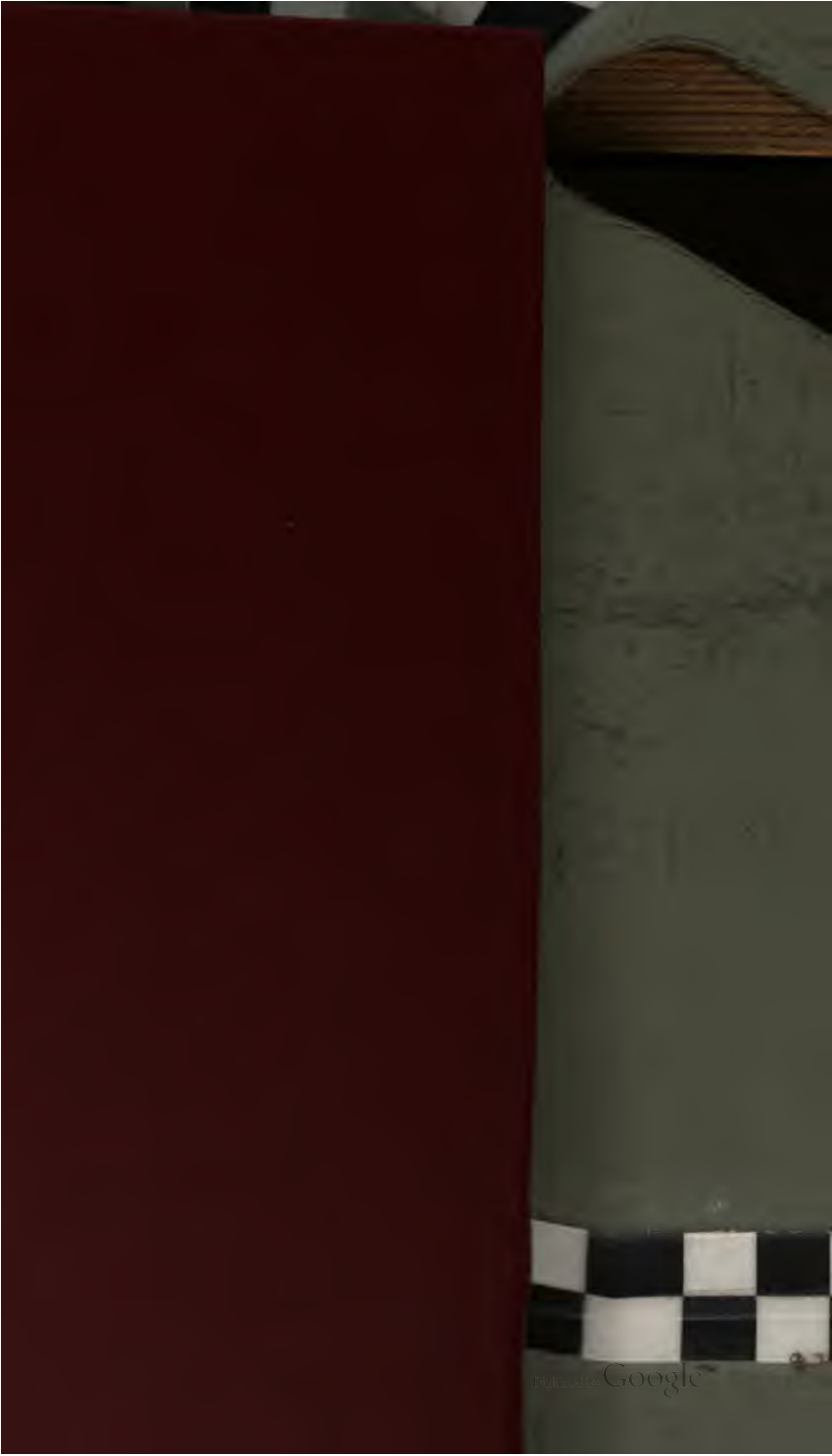
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

W10-LC

PG

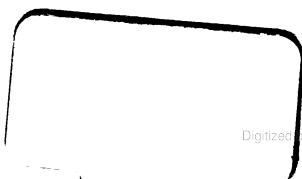
3932

.552

X

**A gift to the
Ukrainian collections from
MICHAEL BAZANSKY
Harvard College Library**

1868—1898.

„СІЧ“

АЛЬМАНАХ

В ПАМ'ЯТЬ 30-ИХ РОКОВИН ОСНОВАНЯ ТОВ. „СІЧ“
У ВІДНІ.

У ЛЬВОВІ.

КОШТОМ І ЗАХОДОМ ТОВАРИСТВА.

1898.

1868 — 1898.

„Січ“

АЛЬМАНАХ

в память 30-их роковин основаня товариства „Січ“ у Відни.

Коштом і заходом товариства.

У ЛЬВОВІ, 1898.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарского.

UKRAINIAN BAZAR

2329 GRAYLING AVENUE

DETROIT, MICH.

WID-LC

PG

3932

.S52

x

✓

"SICH"

Pennsylvania

9235
123

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Академічні товариства — іменнож у нас — не тїшать ся звичайно довгим житєм. І не дивниця: вони находять ся усе в руху; життя пливе швидшою, розгульнійшою струею, чим в товариствах старших людей. Рік-річно приходять молоді сили, беруть керму в свої руки, стирають ся погляди й переконання; наступає виміна гадок, котра часто-густо приймає яркійшу форму й потягає за собою нераз і кризу товариства. Примірів на се в доволі.

Тому-то й не диво, що, хоч життя національне у нас почалось вже давненько — особливож на університетській лавці — все таки ніяке існуюче тепер академічне товариство руске не має за собою більшої минувшини. Діждалась ві лише наддунайська „Січ“, що як раз перестунає трицятий рік свого існування. Подальше від батьківщини тим кріше вязались наші молодці коло одинокого сего огнища на чужині і спільними силами перемогли всяку хуртовину, що біла о стіни „Січи“.

Тим-то хвиля теперішня стала для нас празником не буденним.

Ми загадали відсвяткувати его як слід. При тій нагоді бажаємо й показати, що наше товариство не служило лише своєму гуртови, та виховало людей, що мають ширю охоту попрацювати на рідній ниві. Тим-то й пускаємо в світ отсеї альманах, на який зложили ся праці лише членів Січи — давних і теперішних.

В сій книжці помістились побіч праці лучших сил у рідній літературі, також і дрібні лепти людей, що ставили або й доперва ставлять перші кроки на тому полі. Приними-ж їх, наша Громадо, щирим серцем, не суди саме діло але й добру волю.

Відень, в січні 1898.

Комітет редакційний:

Др. Мирон Жордуба. Євстахестер Яричевский.
Волан Сембратович.

1868 — 1898.

*Над синим Дунаєм, в німецькій країні
„зійшли ся бурляки“ поставити хату,
що їх погостилаб у дальній чужині.*

*Поставили жижу малу, небогату
і втіхою в них запалилась душа
і всякий спішив до спільного „коша“.*

*І тутки промчались веснянії хвилі
посеред сердечних розмов і науки —
прожились години щасливі і милі, —
до діл тутки рвались і серця і руки
у хвилях потреби — в невзгодоньки час —
і слово важне в край плило пераз...*

*І трийцять літ наша простояла хата —
у світ з неї вийшли „дїди січовії“,
що вміють постоять за меньшого брата,
що людови ладять гостинці тривкії
таї вміють боротись за правду й народ,
за крацую долю хатин-загород...*

*Батьки ви кошовії, й ми підємо
в хосенний для народу, добрий-сїд —
і люду щастєм тїшитись будемо
і помагати єму посеред бід.*

Не нам мішатись в братовбійчі свари
і нищити народу міць-бутє,
нам під прапóром народним єднатись
і бити шлях на дальшеє житє.
Ми молоді — товчкóм повинні бути
до дїла, в наших мяснях сила є,
взрушімо люду маси призабуті
вперед, де свїт свободи ясний бє!...

Гей рідна „Сїчи“! Ти рости велика
як наш народ! Зростає у гарні сили,
щоби невзгода анї буря дика
з дороги прївої Тебе не збили!
Горнись до найвзнесліщих людских цїлий,
до них свїй ум і серце й руки радо
Ти простягни і цвїт найкращий, білії
неси на рідную свою леваду...
Неси в народ надїї любє слово —
до працї рвїмо ся, братї, — на ново!

Відень, 20. XI. 1897.

Сильвестер Яричевский.

Історія „Січи“.

Написав

Мирон Кордуба.

Хоча після букви закона по статутах наших академічних товариств нема й словом згадки про політику, однак сеся має в їх житю велике значінє. Політичні події були майже все товчком до заснованя такого товариства, ті самі події впливали рішучо на єго розвій. Се й не дивниця! У нас, при невеличкім числі образованих людей академічна молодіж покликана більш чим у иньших народів до політичного житя. Що більш — бачимо, що молодіж в многім веде перід під тим зглядом, бачимо, що велике число нових суспільних ідей і поглядів, заки їх загал прийняв, найшло в молодіжнї перших приклонників, а та доперва несла їх дальше. Тому пишучи історію одного з таких товариств, історію „Січи“ мусимо узгляднити також і сучасні події на ширшій виднокрузї, а то обяснить нам не одно, що без такої звязи моглоб видатись чимось чудним, якоюсь загадкою.

Кому невідомі події з років 1866 і 1867? Наданє конституції в Австрії покликало всі

народи до самостійного життя. Рівночасно скріпило ся почуте національне, та рух народний почав ся з новою силою. У нас, австрійських Русинів, стануло питанє нашого національного становища в різкійшій, чим дотепер, формі. По звістній заяві в „Слові“ з 8-ого серпня 1866 слѣдував рішучий розрив між партією москвофільскою а молодію партією народовцѣв. В 1868 році основала ся послѣдна товариство „Просьвіту“, для праці над просьвітою нашого народу і свій окремиий журнал „Правду“.

Сей рух і сї нові подїї зродили й нашу „Сїч“. Нова устава про стоваришеня з дня 15. листопада 1867 р. усунула всякі перепони, які доси не давали дружити ся силам на якім небудь поли діяльности, а тим самим і покликала множество товариств до життя. Віденські Русини рішили згромадити ся в однім спільнім товаристві „Русская Основа“. Однак більшість членів зложила ся з приклонників погодинських ідей. На зборах конституанти сего товариства 17. листопада 1867 виступив академик Наталь Вахнянин в імени народовскої меньшости з відповідними постулятами, однак предсѣдатель зборів не допустив его навіть до слова. Тогди всі народовцї заявили, що не беруть в сїм товаристві дальшої участі і опустили салю нарад.

Які були бажаня народовцѣв слѣдно з відповіді на письмо видѣлу „Русскої Основи“, в яким той старав ся оправдати поступок предсѣдателя зборів і „простиравъ повторно свою братскую долонь“, заохочуючи народовску молодіж до злуки з „Основою“ „ибо предъ нами стоить отворомъ половина Европы и половина

Азіи.¹⁾ Бажаня народовскі у відповіді на се уложено в слідуючих точках: „1. Щобы Ваше товариство явно высказало, що єсть малорускимъ; 2. що оңо въ хосенъ малоруского народа дѣйствовати буде; 3. що признасть малорускій языкъ яко урядовый въ товариствѣ.“²⁾ В тій-же відповіді поставила молодіж ясно свою програму: „Мы (Русины) ставляємось на тѣмъ самѣмъ становищи въ Славянщинѣ, на якимъ стоять и прочіи племена Славянскіи. Въ слѣдствіи того змѣряємо не до сепаратизму, однакожь и не до унѣформы Всерусской. Ми хочемо єдности, однакожь такои, котра бы повнои автономіи нашего языка ніякимъ родомъ не ускорбляла. Языкови великорусскому признаємо велике значенье межинародне и уважаємъ потребу єго собѣ присвоити, однакожь языкомъ нашего народа мы николи єго не признамо, тимъ меньше дамо собѣ єго въ нашей хатѣ октроювати.“

Так розрив партійний на галицкій Руса найшов свій відгомон в житю товарискимъ віденьскихъ Русинів. Коли народовці виступили з „Основи“ і ясно зазначили свою програму, приступили й не гаючись до основаня свого окремого товариства. Для переведеня підготовляючих робіт і уложеня статута вибрано ад хос комітет, котрого головою став Лев Шехович. Статут нового товариства затвердило долішно-австрійске намісництво 2. січня 1863. Товариство се прийняло назву „Січ“ та скликало на 9. січня свої перші збори.

¹⁾ Документи архіву тов. „Січ“ у Відни; Архів III/1. Оригінал (датоване 6/18 листопа. 1867).

²⁾ Ibidem, Архів III/2. Відпись (дат. 2. грудня 1867).

Вже на сам початок записало ся, як на Відень доволі значне число членів, бо 27.¹⁾ При виборі виділу кандидатами на голову були Лев Шехович і Наталь Вахнянин. Коли сей перший

¹⁾ Думаю, що многим інтересно знати імена тих перших членів, проте подаю їх в тім порядку, як вписали ся на місту перших заг. зборів:

*1. Даміян Гладилевич, канд. проф. умер професором руск. гімн. у Львові.

*2. Евген Ціпановскай, слух. ак. ганд. умер урядником банку.

3. Никола Подлуский, слух. медицини, тепер лікар салін. в Болехові.

*4. Юліян Целевич, канд. проф. умер професором руск. гімназ. у Львові.

5. Наталь Вахнянин, канд. проф. тепер посол до ради державної.

*6. Михайло Подолинський, слух. філ'оз., умер професором руск. гімназ. у Львові.

7. Vinzenz Łoraszynski, віденьський аптикар.

8. Иван Вахнянин, сл. філ'оз. тепер проф. гімн. в Стрию.

9. Лев Шехович, слух. прав, тепер радник суду в Перемишлях.

10. Виктор Лукашевич.

11. Константин Менціньский, слух. медиц., тепер лікар повітовий.

*12. Юстин Гапонович, слух. філ'оз.

13. Евстахий Волощак, сл. філ'оз., тепер проф. політех.

14. Борисікевич, слух. медиц. тепер проф. унів. в Іраці.

15. Комарніцкий, дрд. прав, тепер рад. суд. в Бережанах.

16. Dr. Alexovitz, властитель фабрики сірників.

*17. Вітошинський, умер секретарем найвисшого суду.

18. Струмінський, тепер радник найв. суду у Відні.

19. Осип Гавічак, слух. техн. тепер інженер желізи. у Львові.

20. Виктор Раствецкий.

21. Юліян Медвецкий, тепер проф. політехн. у Львові.

22. Степан Шеманський

*23. Владислав Бачинський, умер крилошанипом львівск.

*24. Юліян Пелеш, дрд. теол., умер перемиским єпископом.

*25. Иван Качковский, слух. мед., умер лікарем у Львові.

26. Евген Кропивницький, слух. філ'оз

27. Спріпер Константи, акад. в Іосифіnum.

зрік ся вибрано головою „Січи“ Наталя Вахнянина. До сего першого виділу ввійшли ще: Струмицький, заст. голови, Лев Шехович, секретар, Медвецький, касиєр, Целевич, бібліотекар, Подлуский і Лукашевич. Не маючи великих засобів грошових, збирало ся Товариство в привізоричнім льокалі, в готелю Zillingera.

Одним з перших кроків молодого товариства було старанє запевнити собі поперте у висших сферах, через відданє „Січи“ під протекторат якого з впливових людей. На засіданю виділу 31. сїчня 1868 вибрано депутацію з 2 членів: (пп. Вітошинського і Шеховича), що мала вручити митрополитови Литвиновичеви друкований устав товариства і просити о покровительство. Митрополит прийняв депутацію ласкаво, велїв вписати себе між членів „Січи“ і обіцяв моральну і фінансову піддержку.

Розвій народовского товариства був солию в оцї для віденьских москвофілів і тії старали ся підірвати яго популярність і добру славу. Ще „Січ“ не розжила ся як слїд, коли перший грїм впав на неї з редакції часописи „Слово“. Якийсь віденьский дописувач помістив в 14. ч. сеї часописи за рік 1868 (29. лютого) оттаку клевету: „Польско-руское общество, завязавшое ся во Вѣднѣ подъ назвою „Сѣчь“ мае послужити польскимъ цѣлямъ достигаемымъ меже Русинами въ Галичинѣ, а если удасться и меже Украинцами. Нѣкоторые члены той „Сѣчи“ стоять въ блискихъ сношеніяхъ съ кн. Чарторыйскимъ и получаютъ отъ него инструкціи.“¹⁾

¹⁾ Бесїда про кн. Володислава Чарторыйского в Парижа, що урядив у Віднї своє бїро корреспонденційне і перекуплював праєу для польскихъ цїлій.

З сеї пори доволї часто находили ся людці, що клали собі метою, того рода дописями по часописях, обмазати наше товариство болотом перед рускою суспільністю. Відповідню на пашквілю „Слова“ було се, що „Січ“, вже в два місяці по своїм заснованю, дня 13. марта, урядила величаві вечерниці в честь пробудителя галицкої Руси, Маркияна Шашкевича. Славний наш композитор д. Н. Лисенко присвятив з тої нагоди для товариства кілька своїх творів, які тут відьспівано.

Перший голова „Січи“ п. Н. Вахнянин, що дійсно щиро зайняв ся товариством не довго остав в нїм; всего лиш півтретя місяця. На загальних зборах 26. марта зрік ся свого чину, так як ізза обставин мусьв опускати Відень. Збори хотїли вибрати наслідником п. Струминьского, так той відказав ся з огляду на свою дальшу карієру. По сїм вибрано головою дотеперішного бібліотекаря п. Юліяна Целевича. Тут і іменовано п. Наталя Вахнянина першим почесним членом „Січи“, за єго заслуги для товариства.

Житє товариске було в „Січи“ вже від перших початків дуже розвинене. Товариство уряджувало від свого основаня аж до лишня, що тиждень або що дві недїли малі сходини у своїм провізоричнім льокалі. Тут забавляли ся члени розмовою, деклямаціями а передо всім сьпівом. Що сї вечерниці мали для бурлак, кинених з рідного краю у чужину, велику цїну, сего доказувати не треба. Тут виробило ся то взаїмне привязанє і щирість між членами, яка у „Січи“ є й до нинї традиційна. Поруч з тим йшли щирї зносини з другими народами славянськими, що „Січ“ заманїфестувала при на-

годї заложеня угольного каменя чеського театру в Празї і похоронах Колляра.

Зі справозданя уступаючого видїлу, дня 30. падолиста 1868 довідуєм ся, як малі були средства материяльні, що стояли до розпорядимости товариства. Оборот касовий вивносив 133 злр. 97 кр. (в слїдуючїм роцї навіть лише 53 злр. 14 кр.) а бібліотека числила всего 3² томн.

Ми з'упинили ся троха довше при змальованю образу життя „Сїчи“ в першїм роцї по основаню, бо цїха і характер, який прийняло молоде товариство, остав ся при нїм майже не змінений до нинї. Програмі і принципам, які проголосили основателї „Сїчи“, остала ся сеся все вірна.

Під кінець р. 1869 покінчило товариство своє номадне житє і найняло собі сталий льокаль на I. Gonzagagasse 14.

З року на рік проявлювала „Сїч“ все більш житя. Правда з огляду на зайнятя приватні і материяльні обставини поодиноких членів уряджувано на дальше загальні сходи или або вечерниці лише раз у місяць, першої суботи по першїм, однак два сьвята обходжено незвичайно величаво: сьвятий вечер та роковини смерти Шевченка. Особливо сим послїдним посьвячувано много труду і заходу, щоб показати ся перед своїми братьми Славянами. Вони й випадали все величаво, як се слїдно з описів по наших сучасних часописях! В р. 1871 і 1872 празновано ще й річницю знесеня паньщини. Що року з весною уряджувано прогульку в околицї Відня. А симпатнею між Славянами, проживаючими у Відни, тішила ся „Сїч“ може більшою як яке друге з товариств. Нам доводило ся нераз почути від старших Славян, що під

ту пору пробували у Відни, слова великого признання і похвали для тогдашньої „Січи“. З нагоди вечерниць в честь Шевченка в марті 1873 р. прислала великорусска кольонія в Цюриху адресу до „Січи“ осмотрену 83 підписами.

По при се зайняли ся Січовики спільно сериозною роботою народною. Вже в третім році по основаню товариства, коли головою був п. Мелітон Бучинський, завязали ся тут два кружки: „круг сьпіваків“ і „круг товаришів Просьвіти“. Перший старав ся через свої продукції зазнакомлювати Славян з нашою рідною піснюю, другий стояв у переписці з визначними нашими діячами у Львові, та брав участь у видавництві книжочок для народа. Він й видав в 1870 р. „Сьпіванник для господарских діточок“ Федьковича. Також у видавництві славянського Альманаха, до якого дали почин Чехи, брала „Січ“ уділ. Загальні збори дня 3. мая 1873 р. на внесене п. Пулюя рішили перемінити товариство з чисто забавного на літературно-забавне, висказуючи сим охоту до сериозної праці. З тим роком почали ся відбувати на товариських сходинах наукові відчити і дискусії. Початок зробив п. Пулюй відчитом: „О індукційній методі в науці“. П. Петро Скобельський займав ся перекладами поем Шевченкових на німецку мову і враз з п. Бабієм заходили ся коло плекання штуки декляматорської.

Рух науковий в „Січи“ розбудив ся головню під впливом Михайла Драгоманова. Драгоманов приїхав вперве у Відень в літі 1871 р. і сейчас познакомив ся з членами „Січи“.¹⁾

¹⁾ Драгоманов. Австро-руські спомини. Львів 1889. Ст. 58—59.

Перше вражінє, яке наш учений виніс із сего знакомства було приятне, се слїдно з частих прихильних дописий в „С. Петерб. Вѣдомостяхъ“ про „Січ“. Від сеї хвилі аж до послїдного дня свого житя, був Драгоманов духовим провідником „Січи“ і все зносив ся письменно з визнатїйшими членами сего товариства.

Незвичайно швидкий розвій „Січи“ наступив в 1874 р. Число членів, яке в перших роках виносило пересічно около 30 піднесло ся на 41. Під взглядом фінансовим був се один з найлучших літ, яке мало товариство за цілий час свого істнованя. Оборот касовий досяг 428 злр. 74 кр. а сальдо касове 234 злр. 39 кр. Товариство найняло вигідний льокаль (VIII, Schlüsselgasse 20) за який платило 30 злр. місячно. Від 1. жовтня 1874 отворено богато улажену читальню, на яку самі члени зложили 290 злр. 50 кр. Рівномірно з тим добробутом поступав рух науковий. На всїх місячних сходинах держано відчити і інтересні дискусїї. Коли в марті сего року основало ся товариство ім. Шевченка, „Січ“ вислала привітну телеграму і зложила 25 злр. як член основатель (прочє сплачено опісля). Так само вислано телеграму на сьвято відкритя хорватского університета в Загребі. Біблїотека побільшила ся нагально завдяки трудам і офірливости п. Остапа Терлецького. Для розбудженя праці літературної між членами визначив виділ 20 злр., яко премію за працю научну або белетристичну, написану членом товариства. На сей конкурс надіслано 4 праці; нагороду одержав п. Герасимович за розвідку: „Аналіза хемична“.

Сей новий рух і розцвіт в товаристві не ослаб а збільшив ся ще, в слїдуючих роках.

В 1875 р. виконано ухвалу загальних зборів з 3. мая 1873, і уладжено зміни в статутах, щоб перемінити „Січ“ на товариство літературно забавне. яким оно вже від 2 років de facto було. Однак намісництво не potwierдило сих змін. З тої причини скликав виділ другі надзвичайні загальні збори 5. липня, і зміни починені на тих зборах potwierдило вже намісництво 25. жовтня. Зараз по затвердженю статутів видало товариство своїм накладом першу часть рускої історії Івана Маркевича в 1000 примірниках.

Так „Січ“ стала літературним товариством. Обяв сей тим інтереснійший, що в Галичині під той час літературна робота була майже зовсім не з'організована. Всюди слід був якоїсь доривочної, безсистемної роботи, кожда одиниця була вказана сама на себе і сама себе мусіла образувати. „Січ“ маючи перед очима примір культурних європейських народів, задумала повести сю річ иньшим путем. Она мала від тепер стати не лиш осередком товариського життя рускої молодіжи у Відни, але й зібрати єї в гурт для спільного образования, для спільної роботи.

Рік 1875 виказує, що формальна зміна статутів відповідала вповні життю у внутр. Число відчитів, котрі обертали ся головно коло тем модерних і загально інтересних дійшло до 12. Бібліотека, що в р. 1870 числила всего 48 томів, виказує в тім році 924 томів придбаних заслугами Драгоманова і Терлецького. З боку касового сей рік виказує найвищий оборот грошевий, за цілий час істнованя „Січи“, бо 736 злр. 27 кр. В. 1876 р. видало товариство чотири книжочки поезій Шевченка для народу: 1. Сотник, Марина, Титарівна; 2. Княжна, Варнак, Пе-

трусъ ; 3. Неофіти, Марія ; 4. Відьма, — разом в 18.000 примірниках і приготувало до друку другу часть „Історію Маркевича“ та „Популярну Антологію“ — написану членами товариства, однак ізза браку грошей не встигло їх видати. Бібліотека збільшила ся до 1307 томів.

Та не довго довело ся „Січи“ втішати ся так гарним розцвитом. В 1877 р. почала ся у Львові нагінка за „соціалістами“ — ревізії, арештованя наступали одні по других. Сейчас з початком року увязнено п. М. Павлика ; 22-січня з'являє ся слідчий судія разом з органами поліції в льокалі „Просьвіти“, щоб перевести домову ревізію „за кореспонденціями, письмами і книжками соціалістичної тенденції. 12-го червня наступили арештованя між львівською молодіжю, котрих жертвою упали пп. Іван Франко, Іван Мандичевский і Олекса Заячківский. Навіть в рускій духовній семінарії шукала поліція соціалістів і зробила дуже докладну ревізію.

Ті політичні події відбили ся й на віденьській „Січи“. Нагінка поліційна за „небезпечними людьми“ перенесла ся й сюда. На основі переведених ревізій увязнено Щасного Сельского, Остапа Терлецького, Павлюха та ин. Се була перша тяжка криза, яку товариство пережило. Не стало пайдіяльнійших членів, не стало проводирів, що вели віденьську руску громаду. Тогдашній настрій між „Січовиками“ ярко характеризує уступ з мемуару одного сучасного члена і відтак голови товариства :¹⁾ „Ми ходи-„ли як блудні вівці, та сходили ся на те, щоби „себе почислити, чи ще всі в живих, щоби ді-

¹⁾ Проф. Петра Огоновского.

„знати ся, хто ще на волі, а хто вже арештований. З дня на день вижидали ми розв'язання „Січч“ через правительство.“ А що ся обава мала много віроятности за собою бачимо із дальшого розказу сего самого члена: „Ще перед арештованєм Терлецкого надійшли були до Відня дві паки книжок з Женевы, з порученєм дальшої висилки у Росию. Їх зложено на разі в Speditionshaus-ї і там лежали довший час. Аж коли я настав головою, приїхав до Відня Вовк і поручив Горбачевському, щоби вислав ті паки до Букарешту — доложивши прагского „Кобзаря“. Горбачевский мешкав тоді зі мною у одної газдинї, а лиш в окремії комнатї. Він спровадив паки до дому, доложив зі мною Кобзаря, відвіз на дворець північної желїзницї і надав до Букарешту. — На другий день рано сиджу над своїми скриптами, аж тут приходить в гості комісар поліції з трома шпіцлями, та питає мене де ті паки, що їх тут вчера спроваджено і які находили ся там книжки. Відтак відбула ся у мене і Горбачевского ревізія; позабирано нам ріжні рускі книжки, фотографії соціялістів і соціялісток, та нас потягнуто на поліцію до переслухання. Мене пустили за пів дня, а Горбачевского задержали через ніч. Правда, опісля тягали нас обох ще до суду карного і переслухували, але скінчло ся на нічїм. Підчас мого переслухування в поліції, питає мене слідчий комісар, до якого товариства я належу, та який уряд там сповняю. Я відповів. „А, das ist schön, — каже він — Terlecki ist Mitglied, Sielski ist Mitglied, Horbaczewski ist Mitglied, Biliński ist Mitglied und Sie sind Obmann.“ Всї „Січовики“

„були певні, що товариству тут і кінець — але „якось і те лихо проминуло.“

Ми навели сей уступ тому, що він вельми живо малює тогдашні події і обставини. В роках 1877 і 1878 упало жите товариске в „Січи“ так сильно, що не відбували ся ніякі засідання, протоколів за сі два роки не писало ся ніяких, а оборот касовий досягав ледви 80 злр.

Під кінець р. 1878 і в 1879 коли вибрано головою п. Софрона Недїльського, а по его скорім уступленю п. Івана Дольницького, хуртовина проминула і „Січ“ поволи почала приходити до себе. Відгомонам поліційних переслїдовань був заказ съвяткованя памяти Шевченка в 1879 р. в марті; програму концерту признала поліція „statutenwidrig“. „Січ“ приготвилаь була добре, щоб дати доказ своєї жизненности, запрошено всі славянські товариства. Сала була битком гістьми наповнена — коли в послїдній хвили прийшов сей зловіщій заказ. Се зворушило не лише Русинів але всіх Славян, а коли полїційний комісар не хотїв зізволити й на комерс — пішли всі студенти до кавярні, де при замкнених дверех держали бесіди і обговорювали теперішнє полїтичне положенє. В тім часі під впливом спільних переслїдовань зі сторони ряду повіяло духом консолїдаційним між народовскою і москвофільскою молодїжю. У Львові злучили ся товариства „Дружний Лихвар“ і „Акад. Кружок“, у Відни почали ся переговори для подібної ціли між „Русск. Основою“ і „Січню“. Делєгати обох сторіп урадили розвязати оба товариства¹⁾ та заснувати нове спільне

¹⁾ Властиво „Русск. Основу“ вже розвязала була полїтична власть за висланє нельояльної телеграми до черновецького „Союза“.

під назвою „Молода Русь“. Однак на щастє намісництво на се не дозволило і „Січ“ остала дальше. Деякі члени „Русск. Основи“ приступили до „Січи“ під тими условинами: 1) урядовий язик „Січи“ буде галицко-руський народний диалект і 2) правопись урядова буде етимольогія, приписана 3-тим виданєм рускої граматики Осадци. Ми сказали „на щастє“ бо нові члени не внесли в товариство ніякого життя, а ціла консолідація, подібно як у Львові розбила ся в короткім часі. Се один більше доказ на правду, що лише ті партії можуть входити з хісном у звязь зі собою, у яких є спільна основа і ціль. Тут, звістно, не було ні одного ні другого. Навіть надія одержати бібліотеку по „Русск. Основі“ завела. „Народний Дім“, котрому сеся після статутів „Основи“ припала, відмовив прозьбі віддати вї для „Січи“ — хоч члени „Основи“ на се згодили ся були вже попередю. Одиноким замітним результатом сеї згоди було, що через два роки (1879—80) писано січові протоколи правописею етимольогічною.

В 1880 р. віджив також літературний рух у „Січи“. За старанєм виділу заложено літературний фонд з добровільних складок. Ціль сего фонду було видавати коштом товариства лучші твори літературні, нагороджувати твори членів, а до бібліотеки закуплювати інтересні діла. Сего року й вислано 20 злр. на видавництва „Дрібної Бібліотеки“ і 20 злр. редакції рускої части славянського альманаха. Однак альманах сей не узрів сьвітла дневного через заборону прокураторії. В рік опісля повстала гадка перемінити „Січ“ в товариство академічне, чисто студентске. Гадка ся, сама по собі не зла, однак зі згляду на обставини непрактична, підносила

ся кілька разів й опісля — у послідне ще в 1897 р. До переведеня єї в діло не прийшло; в р. 1881 не згодило ся на се намісництво ізза деяких неформальностей нового статута, а відтак і самі члени пересвідчили ся, що така зміна статутів відобрала би „Січи“ значну часть і так невеличкого числа членів.

Внутрішнє житє звернуло ся знова на давну традиційну дорогу. Відчити, дискусії, товарискі сходини збирали всіх у купу до спільної роботи. Рана з 1877—8 рр. загоїла ся зо-всім. В р. 1882 числить „Січ“ знова 47 членів, в 1884 — 45. В тім році, крім що-річних вечерниць в честь Тараса Шевченка, съвяткувало товариство память 15-літнього свого існуваня величавими музикально-деклямаційними вечерницями. Численно зібрані гості і 17 надісланих телеграм свідчили о великій симпатії, якою „Січ“ тїшилає і тїшить ся між своїми і чужими. Сей цвітучий стан „Січи“ тим більш заслугує на увагу, що не всі другі славянські товариства могли почванити ся чимсь подібним. Приміром сербска „Зоря“ не могла удержати хоч би й льокалю і січовий видїл на засіданю 24. лютого 1883 р. прийняв се товариство до себе в комірне. З весною 1884 містило ся в „Січи“ новозавязане товариство „Кружокъ студентовъ изъ Россіи“.

Вже в чотири роки по пробі консолідації з москвофільскою молодїжю прийшло ся „Січовикам“ переконатись, як марні суть всі сего рода проби, як безхоченні були стараня приведнати сих ворогів нашої народности. Дня 20. падолиста 1883 відбули ся вечерниці в честь проф. Мікльосіча, устроєні славянськими товариствами під проводом словінського товариства

„Slovenija“. „Січ“ своїм хором не мало причинила ся до звеличення сего свята. Так голова москвофільського товариства „Буковина“ — яке недавно оснувалось — д. Дудикевич вважав відповідним тут, перед цілою Славянщиною, виступити з промовою, в якій брутально нарушив честь нашого народу і обкидав грязюкою своє власне гніздо. Ся безтактність обурила „Січовиків“; сейчас на слідуєчий день зібрав ся виділ і рішив зірвати всякі зносини з тов. „Буковина“ на всегда та відказатись від уділу в торжестві в честь памяти Тургенева, що мали устроїти славянські товариства під проводом „Буковини“. Память сего писателя відсвяткувала „Січ“ в тіснійшій кружку. Так покінчила ся ціла „згода“, заінавгурована з таким шумом.

Тим інтензивнійше звернено ся до роботи в самім товаристві. Вечерницї в память Шевченка в р. 1884 випали величавійше, чим коли небуть инодї. Около 300 гостей з ріжних славянських народностей явило ся, щоб почитти нашого генія а заразом заявити симпатію нашому товариству. На вечер сей наспіло 40 телеграм. Того-ж року підчас лїтних ферій брали делегати „Січи“ уділ у з'їзді академічної молодїжи в Коломиї, а також в „мандрівцї“. 9. мая 1885 уряджено вечерницї в память Костомарова, на яких доцент д-р Смаль-Стоцкий держав відчит про его житє і значінє. Особливо причинив ся в тих часах до розвою внутрішного товариського і лїтературного житя Др. Евген Кобринський, вибраний головою на 1886/7 р. За его проводу „Січ“ числила 52 членів — число якого ніколи перед тим, анї опісля не досягнено. В тім році заметушили ся коло обходу 20-лїтого ювілею „Січи“; рішено видати аль-

манах, а коли се показало ся неможливе, працю Остапа Терлецького „Розвій літератури малорускої в Галичині від р. 1772 до 1872, та історію „Січ“. 21. марта 1887 уряджено ювілейний концерт і комерс при співучасті около 200 гостей. Та вже під кінець сего року почали ся невгоди в товаристві, почала ся проявляти апатія, той найбільший ворог всякого товариського життя. В касі стало бракувати грошей на конечні потреби, так що виділ хватив ся в 1888 р. розлучного кроку і подав прозьбу до галицького сойму о субсидію. Розумієть ся безуспішно. Праця д. Терлецького не вийшла лише ізза того. Читаючи справозданя засідань виділу за 1889 р., зустрічаємо раз по раз бідканє над безвихідним станом каси.

В сїм часі прийшло до конфлікту з польським тов. „Ognisko“. Се товариство розіслало до всіх Славян запрошенє до утвореня комітету, котрий би розглянув питанє основаня на віденьскім університеті катедри славянської історії. Загальні збори рішили заявити, що в ділі, заініціюванім Поляками, „Січ“ не бере участи. Дперва, коли зложив ся неутральний славянський комітет, вислала туди й „Січ“ своїх делегатів. За се вислав виділ „Ogniska“ простацке письмо до виділу „Січ“, де заявив серед ріжних інсинуацій на наше товариство, що зривав з ним всякі зносини. Рівночасно появиля ся клевета на „Січ“ в „Dziennik-u polski-m“ з р. 1890 ч. 160, де говорило ся про „guble moskiewskie“ і т. и. Спросгованя висланого „Січю“ ся часопись не помістила. За се дістало наше товариство повну сатисфакцію від славянського комітету, котрий висказав своє

обурене на поступоване „Ognisk-a“ і на ложну дощесь, а з другої сторони симпатію для „Січи“.

Замітним обявом являв ся, що рівночасно зі зірванєм зносин з „Ognisko-m“ навязано ті ж з „Буковиною“. Сі дві події: з одної сторони розрив з польським товариством та з другої зближене до москвофільського стоять в суцільній звязи зі сучасними подіями політичними. В тім році (1890) народовці кинули ся в обійми „нової ери“, заінціюваної послом Романчуком. Всі надіяли ся, що на Русь спаде дощ благодати в виді високих чинів і ордерів. Одна „Січ“ запротестувала на окремім meeting-у против згоди з правительством, за що стягнула на свою голову цілу бурю громів у галицких часописях. Опущена своїми мусіла лучити ся зі союзниками на часі, які також виступили против „нової ери“ — з москвофілами. Що ся спілка була неприродна виказало ся в коротці. Коли в літі 1891 загостила у Відень прогулька „Бояна“ в повороті з прагської вистави і „Січ“ устроїла в честь гостей величавий комерс, прийшло знова до бучі через бесїду репрезентанта „Буковини“ д. Алексевича.

Інавгурація „нової ери“ відбила ся ще в другий, більш діймаючий спосіб на „Січи“. Рівночасно з нею виділило ся ліве крило з народовської партії і бачучи, що дальше йти спільно річ неможлива, оснувало окрему партію, партію радикальну. Сей партийний роздор перенїс ся і у „Січ“. Меншість членів бачучи, що більшість по своїм переконанням хилить ся до радикалізму, поставила собі задачею розбити „Січ“. І забрала ся до сего зі зручною гідною лучшою справою. Удар мав вийти подвійний: моральний і матерьяльний. Рішено знищити „Січ“

в очах галицької публіки; в тій цілі почали ся появляти в „Ділі“ та „Правді“ дописи писані самими членами товариства, де „Січ“ мальовано норою покидків суспільности, п'яниць і циніків, закидувано поодиноким членам безхарактерність, вдирано ся брутално в їх приватне житє. Материяльний удар був в той спосіб уложений, що народовці рішили умисно неплатити вкладок а вкінци в лютім 1891 р. виступили зі „Січи“ і під проводом п. Кирила Студиньского оснували нове товариство „Громада“. Повторила ся криза з 70-их років; криза для „Січи“ тим прикрійша, що викликана самими членами товариства. Між членами „Січи“ появило ся пригнобленє, коли побачили, що гірш ворогів свої діти матір розпинають, що ні „Основа“ у „Слові“, ні „Ognisko“ в „Dziennik-u Polski-m“ не потрапили так обкидати грязюкою товариства, як се зробили єго власні члени.

За сям ударом пішов новий. З нагоди підозріня, що члени „Січи“ брали уділ в демонстрації против митрополита С. Сембратовича на віденьскім північнім двірци, відбула ся 15. червня 1893 в товаристві ревізія. Комісар поліційний надїяв ся найти біг зна що по „січових“ архівах — а відкрив єго товариш, що slučajно умів відцифрувати закляті букви, дефіцити по книгах касових і збірку дотепів у книзі для переписки членів, тах розпучних дотепів, які робить чоловік, коли бачить, що земля під ним усуває ся.

Мимо сего 27. червня наступило розвязанє товариства. То що минуло „Січ“ в 1877 р., наступило ненадїжно в 1893. Власть рішала радше пересолити в карі, чим в помилованю.

Що „Січ“ мимо того не зникнула з лица землі, се заслуга тої невеличкої громадки членів, що до послідної хвилі не тратили надії. Адвокат заложив рекурс, а голова, за посередництвом послів Романчука і Окуневського, виднавав знесенє розвязаня. 31. грудня 1893 збудила ся „Січ“ до дальшого, нового життя.

Однак сї удари полишили свій слід ще на якийсь час. Між членами заволоділа апатія, брак віри у свої сили. Виринала навіть гадка розвязати „Січ“ і приступити до товариства „Громада“. Однак під енергічним проводом Івана Бережницького почала „Січ“ вертати до сил і станула знова на давнім становищи. Правда, давні часи, коли наше товариство вело перід між Славянами у Відни і імпонувало своєю силою, не вернули і не вернуть мабуть ніколи. Виною сему обставини независимі від товариства. Основанє медичного факультету у Львові відобрало „Січи“ значне число членів. Медики, котрі колись становили головний контингент руских академиків у Відни, остають тепер у Львові, і їх генерація у Відни вимерла поволи. З иньших факультетів пускають ся у Відень лише одиниці, що бажать ширшою, европейскою осьвіти і мають до сего средства. Так стоїть від кількох лїт число членів „Січи“ пересічно на 25. Се гурт невеличкий, і не видержить конкуренції з иньшими славянськими товариствами, які числять членів на сотки. Все-ж таки він удержує товариство вичлючно своїми силами а життя і руху, який тут концентрує ся, позавидувати може не одно товариство з подвійним або потрійним числом членів.

Мої знакомі.

[Ескізи з колишньої рускої колонії у Відні.]

Написав Я. Окуневський.

I.

Ritter v. Калина, Ritter v. Голова.

В Academische Lesehalle читав один галицький жидок, — що як усі інші польські та рускі жидки поперешивались як мога скоро в німецьких лібералів — відчит „Ueber die Ruthenen“.

Жидок говорив добре.

„Русини — казав він — стратили свою шляхту. Руска шляхта — звісно, як усяка шляхта — пішла туди, де легше нажива, пішла годуватись у Поляків. Але у Русинів єсть нарід, нарід живий, крепкий, патріотичний. Таке у него і духовенство, а що оно жонате, то звязане усіма нитками зі суспільністю рускою. Не меценати, але хлопи і поци поставили своїми крейцаровими складками такі інститути, як Народний Дім, Просьвіта... та й т. зв. бурси для образованя молодіжи...“

Розхвалив нас жидок! Се діяло ся в той час, коли німецькі ліберали почали щось не до-

віряти польській шляхті. Русинів, тих глупо-вірних своїх сателітів, они вже давно покинули, а через невіру польського „кола“ не знали, на яку дорогу ступати.

Почалась дискусія над відчитом.

Бесідник наш [з Русинів] зазначив з історії наші змагання до культури, до демократичного принципу, до автономії... Щоби приблизитись до розуміння Німців, натякнув на Мазепу і Полтаву [хто з Німців не бачив Мазепи бодай в цирку Ренца?!]. Але ми — сказав він — нарід не для Німців, не для Поляків, не для Москалів — ми хочемо жити для себе. Ми готові приступити до союзу з Німцями — тут він підбасував німецькій культурі, — але нехай і они будуть вірними союзниками, а не так, як то показує історія послідних років...

— Браво! браво! Ruthene!

Потім встає молодець — синя буршівська шапочка на голові.

— Gestatten Sie mir ein Wort, ich bin auch ein Ruthene — почав він плавно свою німецьку річ.

Ми Русини у Відни знали ся всі лично і могли почислитись на пальцях — а тут дивись! і сей Русин! Ми счудували ся.

— Щоби між Русинами — говорив дальше той Ruthene — були лише самі мужики, як то сказав mein hochverehrter Herr Vorredner [наш руский Bursch виражав ся дуже чемно і делікатно], то — нехай мені простить — він розминув ся з правдою. Ог і я Русин — Ritter von Калина, і сей мій товариш Русин — Ritter von Голова, і от сей — Ritter von Гафенко...

Ми оглянулись на тих молодців в синих шапочках.

— Наші предки — говорив дальше Ritter von Калина — проливали кров за віру... ми Відень ратували від Турків — і т. д. і т. д. Ми горді тим, що ми — Ruthenen vom Adel. Шабля єсть, була і буде нашою девізою!

Наше товариство у Відни голосило тогді з гордостю демократичні засади, аж тут дивись! — Ruthenen vom Adel чистої крові!

Ми познайомили ся. Запросили їх до свого товариства.

Руске слово тяжко йшло нашим Ritter-ам. Ще про звичайні речі сяк-так, але в довгих спорах они ховали ся в німеччину.

Ritter von Калина був Буковинець, мабуть сні православного попа, а Ritter von Голова — побуковинський, на німецько-ліберально-буковинську масть перелицьований, Галичанин. Третього Ritter-а я більше вже не бачив. Належали они до німецького Burschenschaft-у „Silesia“ і з гордостю носили свої сні відзнаки.

Між собою говорили ми по більшій часті по німецьки, дарма, що Ruthenen.

— Чому ви — кажуть они нам — в своїм товаристві не заведете шаблюки? Шаблюкою їм по пиці... тим Ляхам, чи Москалям, чи й Німцям... Се найліпша відправа! Що поможуть спори на язика?!

Ritter von Голова та Ritter von Калина взяли на себе провід і давали нам лекції в фехтунку. Наші товариші почали вививати шаблюками і рубатись при нагоді з німецькими буршами. І ся наука вийшла на добре, як то показало ся в пізнійшій житю.

— Чому — дорікали нам наші Ritter-и — не заведете у себе відзнак? чому вам не вбратись по козацки?

На таку штуку не стало у нас відваги, а може і... грошей на широчезні козацькі штани.

По кількох місяцях чи по рокови ми розійшлися з Русинами vom Adel. Здоровились ще на улиці, або в кофейни, або коли в ряди-годи стрітились на лекціях..

Перетягти їх в наш табір не удалось нам. Ritter von Голова та Ritter von Калина стали senior-ами Burschenschaft ів. Они славилися серед німецького студентства jako fesche Kerle, їздили на студентсько-німецькі Convent-и до Германії, до Швайцарії. З нами они вже не сходилися. В нашім товаристві, видко, занадто воняло догтем та мужицким кожухом...

А який-же кінець?

У романах кінчить ся справа женитьбою. Ritter von Калина оженив ся з багатою дочкою якогось віденьского Bürger-a. Так само зробив і Ritter von Голова. Живуть они, надіюсь, спокійно, щасливо, та благоденьствують... Німецьким своїм дітям будуть они розказувати про подвиги своїх руских шляхетних предків...

II.

Товариш Оріса.

Наше товариство у Відні було бюром відомостий для всіх земляків з Галичини та України — і немов переходовим готелем. З осіню бувала хата товариства завалена всякими клунками, мов який корабель з виселенцями до Америки.

Приїжджали усякі люди, і великі й малі пани. Адресу нашого товариства знали ще з давнього доброго часу всі ті з України, що призна-

вались до українства. Хто з них їздив в Європу, той конечно заходив до нашого товариства.

— Так отсе ваш клуб? — питає раз заїзжий пан український, — гарно!

Ми мали свою хату в гарній новій каменичці. Наш український земляк, що довго жив в Англії та бачив англійські клуби, був дуже радий, що Українці у Відни мають таке гарне пристановище. Він думав, що ціла камениця — то наш клуб. А ми мали в тій камениці лише дві комнаты.

Нераз було приходять телеграма від нашого знакомого — чи то з Києва чи зі Львова: „Припоручаю вам земляка Н. Н. Приїздить сьогодні поспішним поїздом“.

До того дня ніхто з нас сего земляка на очі не бачив — як же пізнати його між сотками пасажирів, що висідають з поїзду на двірці Північної залізниці? Ба! Наші товариші пізнавали земляків! Так, просто духом відчули земляка та витягали як карася зі ставу з-між соток пасажирів. Та й що за радість! яка потіха, які сердечні цілування між цілком незнакомими людьми! А треба знати, що Українці дуже охочі до цілування та цілують ся так щиро, що бігме-Боже оно сьмішно не виглядає.

Чоловік-земляк нераз не знає ніякого язика крім московского. Як же не допомогти йому? І обводять його бувало наші товариші по Відни та показують, що душа забাগне.

Зі Львова приходять раз телеграма: „Орися приїздить сьогодні. Вийдіть на стрічу!“

Такої пригоди ми ще не зазнали. На мужчин ми вже мали свою практику, але як пізнати — землячку? Не вже-ж стати на пероні та кричати на все горло: „Орися!“ Таку штуку

робили в один час наші земляки-Українці, що в пору турецько-сербської війни вступали добровольцями до сербської армії та переїздом бували у Відні. Стане було земляк на порозі великої салі — в тій салі був зайнятий наш товариш а вони мали до него рекомендаційні письма — і горлає: „Остап Вересай!“

— Будемо пізнавати землячку по одежі. З одежі видко, якого хто роду — Росіянка одягає ся инакше як Віденька.

Дивимось, розглядаємо ся. Росіянки — як ми собі ві представляли — між пасажирами нема!

Приїзжі порозходились. Осталась на пероні молода панночка, елгантка, цілком Европийка, немов дожидає чогось. Не вже-ж би се Оріся?

— Entschuldigen, sind Sie nicht Frl. Orysia, на котру ми ждемо?

Нема відповіді.

Тогді я відозвав ся по руски.

Она була! Пізнались, зрадїли.

За короткий час вивчилась она гарно по нїмецьки. Для нас стала она милим і щирим товаришем-Сїчовиком. Приходила на всі наші збори, брала участь в наших дискусиях і спорах. Коли говорив товариш Оріся, слухали всі і тихо було, як мак сїяв.

Товариш Оріся став осередком нашої троха здичілої козацько-парубоцької кольонїї. Задля неї і через ню почали навіть закостенїлі між козацтвом покидати свої „байдакуваті“ нривички, почали рідше вживати прокловів і взагалї того, що нагадує „касарню“. Показав ся й серед нас той вплив жіноцтва, про який розказує Брет-Гарт в своїх Калїфорнійських опові-

данах. За товариша Орисю всі в огонь були би скочили. Всі її любили, а ні один не залицявся до неї на віденьський, або скажім правду — на галицький манір.

Приходжу раз рано до товарискої хати. Дві баби шурують долівки, а сама Орися вікна чистить. І ручник мережаний принесла з собою та покрасила ним портрет Шевченка.

Гарний товариш була Орися!

Чув я опісля від одного знакомого, що бачив її по роках на Україні, що она заховала о нас добру пам'ять та згадує нас і ціле наше товариство щирим словом. Спасибіг їй за те!

РЕНЕГАТ.

Die Menschen sind, wie
man sie sein lässt.

Було се дваццятого січня. В сїм часї відбу-
вав ся у Відни найбільше забав, маскових
балїв, редут і т. д. Прозаїчний віденець забу-
вав про свої буденні клопоти, проводить ніч
при музиці, серед танцїв, а часто бував й так,
що для відміни переходить з одної забави на
другу.

Сьогодні ніч прегарна. Потиснув легень-
кий мороз, мрака десь щезла, а над містом ви-
дніло зоряне небо, серед котрого красувалось
поважне лице місяця. Грудь віденця віддихала
тепер свобіднійше, око гляділо неначе сьміли-
війше не стрічаючи гидкого туману мраки, че-
ремшаної з димом, що велику часть зими вкри-
вав столицю Австрії.

Доходила уже півчнїч. По вулицям видко
вправді меньше прохожих, склепи зачинені, лиш
де-де по кутам куняють покулені Нїмці, про-
даючи „а раар Наассе“ (себ-то пара горячих
ковбасок). Но все-ж таки ту і там переїзджа-
ють численні повозки, то величезні вози, що
ними перевозять худобу до різні, та всякі „пак-
ватени“ — а весь сей гуркіт зливає ся в одно-

стайний шум, що не вмовкає ніколи. Під сю годину йшло двох січовиків з маскового балю в сімвайцятій дільниці до якогось „Vergnügungs-Etablissement“ в середині міста. Вони йшли мовчки та наче після умови з'упинилися біля якоїсь нарожної камениці. В цілім домі було темно, тільки в двох вікнах на другім поверсі блимало сьвітло.

Гляди — промовив оден з товаришів — старий Павлович ще сьвітить! Цевно гроші лічить старий мізантроп, озвався наче нехотя другий. От перевернулося старому в голові, а колись була се щира душа... Як послувався в радї державній брав участь бувало у всяких змаганнях нашого товариства, а тепер прямо втікає від своїх людей.

Так воно справді є, инакше не мав би причини мешкати у Відни. Алеж бо се интересна людина: займав незгірше становище, був судовиком, в останніх часах подався у відставку, переселився на сталий побут до Відня. Значить ся, йому тепер ні при чім ожити від Поляків ніяких почестий... Щож спонукало сего чоловіка відцурати ся народної справи?..

Бачиш бо, Павлович усе, що дїлав, дїлав тільки для слави — шукав кар'єри в політиці. Зразу йому вело ся — наш політик став навіть звісним у Відни, був кілька лїт послом до австрійського царляменту. Але при останніх виборах сторонники Павловича заключили угоду з його противниками... він упав жертвою сеї угоди... Як звісно борба наших людей самих із собою запевнила побїду Полякови... ніхто з Русинів не був у сїм окрузї вибраний.

Ну, се ще не причина, що для неї мав би все кидати...

Певно що се не повинно бути причиною, але з хвилиною, як погасли всякі надії на його політичну кар'єру, втратив Павлович всякий інтерес до діяльності около добра народного, що в ній шукав доси тільки слави...

По сих словах помчали оба товариші скорою ходою до мети. Між тим у згаданих двох вікнах світло не погасало, по комнаті ходив звиш сороклітний чоловік з похиленою головою. З його рухів, з виразу лица, видно, що важкі якісь гадки прошибають шакавату голову. Запалі в поблідлім лиці очі свідчать про утому духову — утому не хвилину, але хронічну. Ніхто б не пізнав, що лице се обливала нераз бувало краска молодечого запалу, що сі потусклі очі гляділи колись на світ повні надії, не оскверненої зневірою. Сей поблідлий чоловік, колись як молодець повний сили, енергії, з непохитною вірою в будучність, кинув ся у вир життя. Зразу вже впала йому в очі гідка дійсність. Він бачив як нераз найкращі весняні цвітки, зірвані бурею й занесені далеко від рідної ниви, поринають в крові або болоті змінені не до пізнання. На полігім кровю базарищи житвім бачив мерзенну торгівлю ідеалами, честію — всім, що чоловікови наймилійше. Но се не кидало його у безодню скептизму, противно він з подвійною силою пручав ся наперед, бажав працювати, всі сили свої зложити на жертвеннику людскости. Він тоді не знав любови власної, не бажав слави, а бажав тільки щастя людскости, хотів утерти слези мільонам родимців і працював в тім напрямі, бо вірив і то твердо вірив, що так він як і товариші не працюють безуспішно.

Кидав ся отже на всі поля, всюди бачив ва мало, всюди бажав щось зділати. Найвідповіднійшим полем діяльності вважав арену політичну, тому по матурі пішов на права, та зразу вже кинув ся у вир політичного життя. Між нових товаришів приніс він чистість серця, молодечу силу, тверду волю й непоколебиму віру. Сказано, не бажав прославлення свого імени, не бажав відзначення, но хотів посвятити ся ідеї. Твердий характер і енергія, самі собою віддавали йому провід між ровесниками. Всяка ініціатива виходила звичайно від него. Він з часом так до того привик, що в інших обставинах жити, визнавати чужий авторитет, було для него неможливо просто ізза привычки. Однак Павловичеві лучало ся стрічати товаришів, що се становище його вважали аномальним, та з зависти, може й невирозумілости кидали на него всякі підозріння о честолюбність, жадобу влади і т. д. а часто навіть нечесні клевети. Він був спонуканий боронити свої честь, привчив ся нею дорожити, та з часом став справді трохи честолюбним. Але попри сего не забув про головну ціль свого життя. Так щож! так товариші як і чужі — одномишленники і противники кидали йому незтяжкі колоди під ноги, котрі він мусів не без труда прятати в поході наперед.

Павлович ходив все ще по комнаті. З нервозних його рухів можна було пізнати, що внутрішня буря прибирав чим раз грізніші розміри. Він говорив півголосом наче до себе: Так! так! довго йшов я наперед, борючись з усякими противностями на те тільки, щоби прийти до сего переконання, що нічого не вдієш. А колись так вірив в людей, в їх щирість та

непорочність серця. Но як відмінно виглядають сі мрії в дійсності! Наука, література, політика, торгівля, промисл — се ринки циганського купецтва й нелюдяної конкуренції! Homo homini lupus — се аксіом, що його нічо не в силі збити, се гідка правда, але все таки правда в цілій своїй наготі... Наївний! чиж перше не міг бачити сеї жостокости життя? Мабуть бачив ві... тільки молодечими очима... На його лиці повис гіркий усміх. Значить ся, пощо змагав ся, пощо напружав свої сили? Чиж не одно такий епікурець чистої води, що наживши ся доволі, на старість мусить терпіти жагу з'ужитого жолудка та дождити нікчемного кінця — чиж не одно такий епікурець та чоловік ідеї, що напрацювавши ся стане остаточно на тім самім уровені, що остаточно почув сей сам несмак в житю, сю саму безсильність? Вони оба кидають ся з початку в русло ручаю житєвого з такоюж силою, хоч про око мають пивші діли. Оба йдуть інстинктивно наче на вмая, не бачучи кінця дороги, на котру вступили. Від часу до часу тільки кидають зір погорди на себе, вважаючи ся взаїмно без'умними. І щож дієсь? Остаточно сі єства сходять ся разом. Але тепер нема уже між ними різниці, одного томить не одушевленє, але жага, й другого, оден бачить свою нікчемність і всеї людскости й другий. Значить ся, пощо жити? що за ціль? — на те хіба, щоб остаточно прийти до сего переконаня, що все житє не мало вартости. Пощо живуть сі мільйони хробів... оден другого з'ївби... вся мудрість, усі здобутки людского духа, се лиш усвершунє средств взаїмного вбійства. Бачим се в цілім житю духовім і фізичнім. Нема ніякого

роду звірять, щоб себе взаїмно їли, крім людей. Чоловік се найгідша скотина. Деякі ще хоть можуть бути сибаритами, животіють ще якомсь, а прочі се подлі раби з витертвм чолом, се найгірша худоба, що вічно живе в болоті, упідленю. Ідиж між них зі щирим бажанем, пособити їм вилізти із сего багна, то тебе безумні сліпці за те самі трутять в ще гіршу безодню. Але молода голова цовна мрій не бачить сего, шутить собі із всякої перестороги здорового розсудку, та біжить на здогоню на вмая. Гонить за незвісними ідеалами, блукає по безпутях, в кінци марево зникає... він приходить до сего переконаня, що се були пустяки, що суспільність людска ніколи не дійде до ладу зі собою, бо цивілізація завела єї в безвихідний лябірнт... Отже в тім уся мудрість, щоб скорше се зрозуміти, та покінчити з сим плазованем в багні. Сліб мав силу, зробив би ще одно людяне діло: казав би все вистріляти, щоб не мучилось даром... бодай тільки добра причинив би тій проклятій людскости, в котру колись так вірив. Але щож! і тут чоловік за слабій, і тут прислужитись може тільки самому собі. Страх — гідке се житє: мавш розум на всякі вигадки, можеш укладати найбільші навіть пляни, тільки перевести їх в діло нема у тебе сили, ти за вїкчемний до сего. По щож чоловікови сей проклятий мозок — ся чарівниця фантазія?... А всеж таки менї жаль моїх братів, менї жаль сего чорного хлопа, битого всяким горем, що вічно бєсь з нуждою й насильством, що за далеким морем шукати мусять нераз марного кусника хлїба... но рівночасно я й ненавиджу його за сю безпримірну безрадність, за сю податливість... Голод, нужда,

деморалізація серед верств інтелігентних — се ворожі скали, що о них розбивати муть ся завжди всякі змаганя сего нещасного народу... А хто сему винен?... Вжеж уся людскість! Свобода спекуляції віддала силу робучу на ласку і неласку капіталови... Право по стороні сильнішого. Що за брутална неправда! Сеж право п'ястука, хоч в модернім виді... Так воно буде до кінця сьвіта! Се зьвірске право п'ястука невмируче — се право природи, воно буде все змінити вигляд в міру зміни відносин і суспільних форм, но суть річи остане незмінною... сегож учить історія. Се хронічна недуга людскости, що єї принесла з собою цивілізація — на неї не допомогуть ніякі лґки суспільних знахорів. .

Дрожачою рукою зняв висячий револьвер, оглянув його, був набитий. От! скільки то способів мав чоловік, щоб покінчити з сям нужденним житєм — сама природа довела його до сего інстинктивно і вказала вихід із сеї долини сліз. При сих словах глядів на револьвер як на жерело свого спасеня.

Невдовзі прошила остуджене серце нашого скептика зимніща ще куля. Він мешкав в розї каменіці сам, слуга його був мабуть десь на забаві, бо хоч двері від його помешканя не були засунені, ніхто не навідав ся до кімнати „мізантропа“.

Сьвітло блимало, доки само не погасло. Ранішне сонце несміливо якось глянуло й до квартири самовбійця, обілляло своїм заревом поблудле його лице, що мало на собі сліди не малих мук. Хоч під сю пору те сонце не так то гріло, всеж таки сьвітло його видалось днесь якимось не буденним, з кожного проміня ди-

шала надія — нова сила. Но закостенілого скептика не огріло, не привело воно до життя. Він спочив в домовині разом зі своїми таємними муками, не знаючи, що недалекий час принести міг нові події, що могли бодай в частині розвіяти його зневірство.

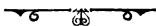
* * *

Якийсь час гомоніли люди із сеї частини Відня про сей случай. Деякі жаліли, догадували ся, що причиною були довги. Одна Німкinya розказувала всім знакомим і незнакомим в тайні про якийсь американський двобій Павловича. Але жите великоміске подає чим раз новий предмет до розговорів, отже через тиждень чи два усунули жителі австрійскої столиці з порядку дневного й згадку про се загадочне самовбійство. Не довго занимали ся сею справою й часописи. Наші, галицкі, як звичайно, відгрівали над сьвіжою могилою свій жаль до ренеґата — кожда виголосила коротку но їдку похоронну бесїду. Віденьські посьвятили бодай малу згадку, а одна, що сензацийними картинами полює на популярність, подала навіть рисунок, котрий зображав Павловича, в хвили, як прикладає револьвер до грудий. Справедливо відніє ся до сеї справи тільки оден німецький дневник, що подавши коротку житєпись Павловича, закінчив єї словами :

Die menschlichen Worte sind Schein,
Schein was der Sterbliche thut,
Seine Gedanken allein
Machen ihn schlecht oder gut.

Відень в листопаді 1897.

Роман Сембратович.

„На послуханє“.

(Частина повісти.)

Богдана Лепкого.

Починкови подорож до Відня заїхала в голову як фіра сїна. Він о нічїм більше не думав лиш о тїм. Зараз на другий день по парадї в коршмі пішов до Басїстого і з ним перебалакав на тую тему цілїське пополудне.

Басїстий обставав при своїм, що то одніський ратунок; що адвокат єго обдурює, а пани за панами тягнуть. Він докладно поучив Починка, як і куди їхати до Відня і казав, що найблизше буде на Плїхів, Розгадів і Вороняки до Золочева, з Золочева айзенбаном до Львова; а зі Львова до Відня то уже проста дорога. У Відни буде єму трохи маркотно, але і там добрі люди знайдуть ся та покажуть єму дорогу до Бургу. В найгіршїм случаю на полїцію, а там єму кривди не зробять. Старший полїцай відведе єго сам до Найяснїшого Пана Починок так, як би уже був у Відни.

— Або що?? — потїшав себе Починок. — Чоловік на ярмарку або на відпустї не пропаде, не загубить ся, що кілько людей, а нето в містї. Коби лиш гроші. Але тїї гроші, тї гроші. Звідки їх узяти? Басїстий казав, що штири де-

сятки не завадить, а без трох нема що пускати ся в дорогу. А ту у него всего п'ятка і кілька шусток в кишені. Решту тра розкрутити. Крутив він, як міг. Відобрав від Курикучки за віз, продав ему плуг і колісницю, а Басістому наняв на рік що найлучший кусник поля. Басістий показав ся при тій нагоді для него справдішнім приятелем. Заплатив на нещевне. Бо аж Починок не виграв, то тоді відберуть від него поле, а всім срібних пропало. Басістий справді мав незле серце, а передовсім ему хотіло ся поставити на своїм і післати Починка до Відня.

Зчисливши всі ті гроші, мав Починок три десятки ще й з горою. Він обережно сховав тоту суму за пазуху, забрав письма, деякі йно в хаті були, взяв два бохопці хліба, чіснику і плесканку сира, пару чистого шматя і пустив ся в дорогу. Він сказав, що іде до Золочева, до адуката, що дуже добре право знає і що за два, або три дни верне. Починчиха зразу его не пускала, вигадувала всячину і заключила, що старий мабуть з розуму зійшов. Она всякими способами хотіла его задержати в дома, але він обставав при своїм і сказав, що таки пійде і дурної баби не послухає. На тов она ему відповіла:

— Іди, йди до дідька в зуби! Баба твого слуханя не потребує; не слухавсь зранка не будеш до останка. Вже таке на тебе зайшло.

— Говори своє — відворкнув Починок і вийшов з хати.

Сонце що йно всгавало. На сьвітї не було ні дня, ні ночі. В садї, в лісі, за хатою, над будинками висіли ще останки пічної тїни, віяло холодом ночі, але на подвірїю, та за ворітьми

на дорозі розливала ся ясність денна. Над долиною при річці стояла мрака сива і така сама мрака піднімала ся легонько, немов нерадо, з понад цілого ліса.

Починок заложив чоботи на палицю, палицю взяв на плечі, попідкочував штани, щоби не заросити і гайда в дорогу — до Відня.

Якась нова надія додавала ему охоти і сили. Він немов помолодів і подужав. Не оден парібок не зрівнав би ся тепер з ним в ході. Йшов скоро придержуючи ся маршрути Басістого. Не спочивав майже нігде. Раз лишень щось ему влізло в ногу, то мусів сісти і витягнути заваду. При тій нагоді вкročив собі хліба, обібрав головку чіснику і в'їв два зубці. Решту вкинув назад до торбини. Сира і не кушав. Ховав на пізнійше, до Відня. Якось не йде їсти чісник тамки у Відни, бо з рота чути, але на дорозі то можна. На полудне зайшов до Золочева. По дорозі оглянув кримінал, не міг надивувати ся, що в такім палацу, в городі мешкають злодії і пійшов дальше.

— Коби хоть здибати тую колію та щоби мене забрала — думав старий і непокоїв ся, що колію якомсь не було. На щасте зобачив якогось селянина, що йшов поперед него. Дігнав его і каже:

— Слава Богу!

— Слава на віки!

— А де ту тая колія??!

Газда подивив ся на него, виняв люльку з рота і став.

— А ви звідки? — питає по хвили.

— З Рехтина — каже Починок.

— То десь далеко? — питає дальше газда.

— Таже далеко — відповідає Починок.

— Буде зо три миля.

— Може і буде. Хто там єго міряв.

— Гм — каже газда і задумав ся.

— А в вас який єгомось? — питає похвили, уступаючи ся перед над'їжджаючою фірою саме тільки з дороги, що колесо лиш пересунуло ся коло єго ноги. — Який єгомось?

— Старенький. Слабує з часта. Правити не годен.

— А як пише ся?

— Або я знаю. Я єго по імени не кликав ніколи та не знаю, як єму. Ксьонд тай ксьондз.

— А граду у вас не було??

— Славити Бога не було.

— О, у нас вам такий прав, як волоскі горіхн. Геть витовк збіже. Кара Божя. Але ви за колю питали. Ще час. — Ту він подивив ся на небо. — Встигнемо. Я також до колїї підемо разом. Ви далеко?

— До Відня.

— До Відня, повторив mocno здивований газда.

— А ви чого до Відня?? Чи не до Найяснійшого Пана?

— Таже так.

— Десь певно за поле?

— Таже за поле.

— Шкода вашої роботи.

— Чому шкода?

— Бо не пустять.

— Як то не пустять? Басїстий казав, що пустять. А я вам кажу, що пустять. — Починок подивив ся на него так, як би казав — о! що ти знавш.

— А ви з ким за поле?

— З двором.

— З двором — потакнув газда і випитував ся дальше як адвокат.

— А він вас, чи ви єго?

— Двір мене.

— Ага. Двір вас. То шкода вашої роботи. У нас таке саме було кілька літ тому і не пустили. От верніть ся. Я вам кажу.

Починок не відповів нічо а в думці погадав собі: — Говори своє. — Але по хвили став ему розповідати все як було до кінця. Зачав від ловів, як то єго покійного сина зранили і оповідав до самого двірця. Саме на сходах перестав, дотягнувши історії до сходів, то в до тої хвилі, як вони тепер йдуть.

— Господи! Щоби тая колія! — зітхав Починок — щоби не зістатись

Тим часом газда збирав ся по білети.

— Заплатіть там за мене. Кажіть що то для Починка, може спустять. До Відня їде, до монархи шукати права.

— Ну-ну — відповів підсьміхаючись газда і посунув до каси. Може за чверть години виліз з двома білетами для себе і для Починка. Для себе до Львова, для Починка аж до саміського Відня.

Починок взяв карту в руки, і дивував ся дуже, що тільки коштує, а така мала. І як то ему за такий паперець їхати аж до Відня. Він вірити не міг і не попускав ся газди, боючись, чи то не яка нечиста справа. Але показало ся, що ні. За хвилю задудніло, загриміло, зашвищало, зашвищало і люди рушили до дверей почекальні. Рушив з ними і Починок, тримаючись свого проводиря, газди. В дверех взяв від них карти якийсь пан, котрого Починок назвав ко-

місаром і хотів цілувати в руку, подивився, кланцнув желізом і віддав їм назад.

— Видно що добра -- погадав собі Починок і в душі благословив рехтельного газду. Вийшов на перон і вивалив очи. Мало не крикнув. Перед ним стояла велика машина, богато більша як в дворі, що молотить збіже.

— Матінко Божя — каже Починок. — Та я такого не видів. Аж лячно дивитись. Сеж як несамовите. І як ту ним їхати?

— Їдуть другі, поїдемо і ми — відповів газда і попровадив старого вздовж возів.

— А якого ту народу — говорив Починок. І пани і жида і ксьондзи; все разом.

— От не говоріть — відповів газда, — бо лишите ся.

— Ой падоньку мій — крикнув Починок, драпаючись по сходах до купе.

Ввійшов, поклонився на два боки і покірно став при дверех.

— Ходіть ту — кликав вго товариш — не заваджайте. Сідайте коло мене.

Починок послухав, але сідати не хотів. Став собі не далеко вікна і дивився, як люди все йшли та йшли і лізли по сходках до возів.

— Не знати, чого вони так пхають ся? — турбував ся Починок. — Як буде тяжко, то не потягне.

Цілу дорогу не міг він надивуватись, то селам, що видно було з вікон, то полям на ниньшу моду обробленим, як у них, то людям в иньших одежах, як в Рехтні.

Ві Львові він попрощав свого проводиря, подякував йому за ласку і як сів на однім місці, то не рухав ся аж до Морави. Сидів як скаменілий. Подорожні не могли надивуватись.

ого терпеливості. Якийсь молодик запримітив, що з того старого діда був би добрий статист, якась панї мало не дістала спазмів, як побачила ого, а всі разом сказали, що у него брак вродженої інтелігенції, коли він годен так бездушно сидіти і так отушіло глядіти перед себе.

— Зовсім, як дикий — запримітив якийсь комівояже. — В ого лиці не видно жадної ідеї, жадної гадки.

Тим часом в голові Починка аж роїло ся від ріжних гадок. А всі они сходили ся коло рідної хати. Як пчоли коло улїя, літали коло тої бідної похиленої хатини, коло тої старої жінки, що і посварить і полає, але в серцю житить ему добре, коло доньки бідної, що як тая квітка на глугім зрубї вироста дико і світа Божого не знає; а не дай Боже смерти на него, пійде людям на поталу; і коло тої ниви, що хоть не родить від літ кількох, а все таки мила для него, бо ого, бо своя, зрошена потом батьків, згнобна їх тілом та кровію. І о ту ниву, тую хату, тото все своє він мав би віддати в чужі руки. Ні! ніколи!

Він приложив лице до шиби, щоби ніхто не бачив ого зворушеня. Довго, довго пересидів так роздумуючи о своїм Рехтинї, о жінці та о доньці небозї; о батьківщинї нещасливій, та о вронцім, що серця не має відбирати єї від него.

Чи ему за мало таких маетків, захланний такий, що єще видер би другому, він змилуваня жадного не має, що вчїпив ся ого неслухно і Усть, Усть та ссе до послїдної каплі крови? Де який грейцар був, пійшов. Обора опустїла, по столодї вітер гуляє, в возівни пусто, в хатї біда і голод щїрять свої погані зуби, зі всіх кутів. Чи мало ему того?? Ще лиш тих шмат

кілька на худих вихуджених хребтах і душа в тілі; чи і то видерти хоче??

— Ні, не дам, не дам — шептав Починок затискаючи старі, але здорові зуби.

— Не дам!... і схилив голову сиву і задрімав. А поїзд летів як стріла і минав милї за милями скоро і все даліше та даліше відвозив бідного галицького хлопа, що далеко в незнанім краю їхав шукати справедливости для себе. І здавало ся йому во сні, що його якась дивна небесна сила пірвала з собою і несе його, покривдженого, бідного, безборонного хлопа перед престол справедливости Божої. І лице його під вражінєм таких мрій прибрало вид вельми лагідний і покірний, але вдоволений і певний себе; певний побіди правди над ложкою, справедливости над кривдою. І було тоді в цілій появі того безборонного старця щось дивного, щось незвичайного, щось не зі світа того. То лице збіджене, ті очі, що глибоко в голову влізли, то чоло, що мислило-мислило, та нічого доброго видумати не могло, вкінці і волосє довге а сиве і сукмана селяньска і костур подорожний і торбина з хлібом та сиром, все то склало ся на такий образ, що мусів звернути на себе увагу всякого мислячого чоловіка. Та чи відкрив би, чи відгадав би найбільший навіть мудрець ті гадки в голові старечій? Чи відгадав би в нїм найлучший знаток фізіогноміст героя страшної драми, що почала ся в першім актї посеред лусів — закутнн, а тепер зближуючи ся до кінця, переносить ся то наддунайскої столиці... Міжтим залягли голову Починка тяжкі-сумовиті гадки.

Куди його тота нечиста сила занесла. Але, як глянув на клунок подорожний і на полицю

і на нову куртину, то пригадав собі все, перехрестив ся, змовив молитву, посилаючи крізь вікно свої гадки і прозьби до Бога, там під церкву в Рехтині, де після його привички властиво перебував Господь і — поспідав. Відтак випростував ноги, встав, витягнув руки, почув, що хребет mocno болить і сів на давнє місце. Коло полудня зробило ся ему тужно. Тужно за своїм лісом, за домом, за своїми людьми. Може перший раз в житю почув він що то любов вітчизни і туга за нею. А що буде, як він не верне?? Хто знає, куди його отця нечиста сила несе? Хто його знає? Він питав людей, але його ніхто не розумів. Лиш раменами здвигали і говорили до себе: *Der dumme Bauer*. І так тужно робило ся тоді Починкови і так лячно, що мало з ума не зійшов. Як би не віра в Бога та в якусь прецінь справедливість людську то хто знає, чи був би не вискочив з вікна і не втікав назад

Цілий день такої туги, відтак ніч з головою на деревляних стінах вагону, з ройом думок, з ожиданєм ранка, а вкінци і ранок повільний, мрачний, осінний. По обох сторонах поїзду лежала біла як молоко мрака і не позволяла оглянути околиці. Коло 7 години мрак тая рідла; зразу при самій землі, відтак щораз то висше і висше, аж вкінци підняла ся зовсім і відслонила перед собою велику панораму Відня. В возі вчинив ся гамір. Деякі скидали подорожні одяги, а вбирали сьвяточні, деякі з незвичайним поспіхом, що лиш збудивши ся зі сну, збирали клунки і клуночки, деякі з англійскою холоднокрівністю спали собі дальше, а коли їх хто будив, відповідали: *Noch Zeit*. Богато подорожних повтикало голови в вікна

і дивили ся пильно. Від вікна раз враз доходили слова : Wunderschön, prächtig, colossal, imposant.

Починок не розумів того. Але мимохіть прийшло ему на гадку, чи то не Відень. Він підняв ся з місця і понад голови других глянув через вікно.

Перед ним було велике поле, покрите чорним димом. З диму того виринали високі комини фабрик, то шпилі веж, то чорні туловища великанських будівель. Посеред того моря мраки, домів, веж, хрестів і коминів піднімав ся шпиль церкви Стефана, як велит, що стоїть на сторожи міста. На его вершках і ~~вершечках~~ вершечках других веж блищало золото ранішого сонця.

Починок розплющив очі і дивив ся. Чогось подібного він не видів ніколи. Всі гадки зіпхали ся ему до очей, а виразом его глибокого здивованя було глибоке зітхненє, що добуло ся з грудий старця і звернуло на себе увагу всіх подорожних. Они глянули на Починка і засьміяли ся сердечно.

— Schau, schau — шептали одні другим тикаючи пальцем на хлопа,

А поїзд гонив щораз скорше і гудів щораз сильнійше. Его сапанє мішало ся з далеким, глугим шумом міста, а свист, проймаючий свист, перетинав воздух і колов уши. Поїзд вїхав на великанський міст. Желїзні луки густо вязали ся і мов ряд велитів держали ся за руки. Перший з них зарив ся густо в беріг, послїдний тачкож, иньші опирали ся їм на плечах і немов висїли в повітря понад синими філями Дунаю. Подорожні раз враз брали свої голови на бік, бо здавало ся, що вдарять ними о стовпи. Починок стояв тихо і заглядав понад голови дру-

гих в вікна. Він сам не знав, на що дивити ся; чи на міст, чи на воду, чи на місто. Очи его скоро перекидали ся з одного предмету на другий. О чім думав не знати. Мабуть о нічім. Навіть о ріднім Рехтині забув в тій хвили.

А поїзд тим часом все ближше та ближше доїжджав до наддунайської столиці. От фабрики, з коминами як нагі пні великанських смерек, з котрих дим чорний як проклони йшов в небо. От робітники фабричні, чорні, з позасукуваними рукавами, з жидами як посторонки вештають ся, кричать, біжать, рухають ся, як автомати. От магазини великі, чорні, безобразні, от сітка ціла шин місто вагонів і поїзд поважно, як великий змій, вточує ся на Нордбанський дворець. В купе робить ся вереск. Судний день. Одні других кличуть, накликають ся, здійсмають поспішно клуночки, кричать через вікно, як би їх хто різав і одні наперед других пхають ся до дверей. Починок жде на своїм місци і за послідним Німчиськом вилазить і собі з вагону. На пероні звертає сейчас загальну увагу. Цікаві Німчики стають і роздумують над тим, якої він народности. Ту доперва виходять на яв німецькі спосібности етнографічні. Оден якийсь панок вважає Починка мешканцем північної Норвегії, другий башибуршуком. Доперва третій знаток кінчає тую квестию одним словом: Кроват. Починок не знає о тім. Его зовсім заплеморочив той крик пасажерів, пакерів, кельнерів, кондукторів, дзвінків, свистів, сигналів. Він не знає, де він, що з ним є, а тим більше що буде. Филя живих тїл людських обхоплює его і заносить до дверей почекальної I. кляси; звідтам витручує его портієр і він попадає в двері реставранту II. кляси, звідки знов его виганя-

зоть і випихають перед двері туалети. З туалети якась червона жінка як чарівниця з вереском відьми з пекла проганяє его і він зкінци попадає в браму, котра веде до галь ревізійних. Ту его подають собі з рук до рук поліцаї та акцизники, питають звідки він і чого хоче, а коли не можуть з него видобути розумного слова, випроводжають бідного, перестрашеного хлопа на двір. Ту доперва дів ся чуд. Якийсь панок, вбраний зовсім по паньски, ще красше як писар з Баранівки, прискакує до него і кричить :

— Як ся маєте Іване!

Як би хто був сказав Починкови, що его вибрали війтом, він менче був би ся здивував, як в тій хвили. Мало торбини не пустив з рук. Господи, та се людска мова.

— Іване, ви мене не пізнаєте? — каже панок, хапаючи Починка за руку.

— Ні, не пізнав, — відповів вистрашений Починок. — А ви мене звідки знаєте?

— А хтож би такого газди не знав — каже панок. — Таже вас всюда знають. Я вас на ярмарках видів, Іване.

— Я не Іван а Василь Починок — поправляє старий, радий, що здивав свого чоловіка з котрим порозуміти ся може.

— Бодай же мене, а я забув. Так, так, ви Василь Починок з підо Львова.

— З Рехтина коло Поморян — поправляє Починок.

— Ну-ну, з Рехтина, абож воно не піді Львовом той Рехтин? Але що ми ту стоїмо, ходіть зо мною Василю!

Починок ненадумує ся, іде.

— Ви до найяснішого монарха — каже панок і Василь з великого дива не знає, що казати.

— А виж звідки знаєте? — питає здивований хлоп і стає.

— Я би не знав. Та ту все знають. Не бійтесь газдо, ту вам не дадуть кривди зробити — говорив панок. — Німці, добрі люди. До них лекше приступити, як до наших панів. Ви добре зробили, що приїхали тутки. Я вже вам все поможу. Звичайно знаєте, свій чоловік — чому би не помочи? Боже, кому то я не помагав! Кождого відпроваджую, кождому пишу, раджу, бо ту знаєте все по німецки а наш чоловік не вчений і по руски не напише, не то по німецки. Ви і не знаєте, який я радий, коли побачу свого чоловіка, краяна. На мене так, як би з иньшого світа вітром подуло. На гадку стають рідні сторони, рідне село, рідні люди і так менї жалїсно робить ся на душі, що я не тільки порадив би, але і сорочку здійняв би з себе і подїлив би ся з вами.

Ту бідному панкови зробилось маркотно. Він виняв хустку від носа і підніс її до очий. Починок глянув і не знав, що казати. Чисто Пан Біг післав єму ангела хранителя, тай годї.

Тимчасом дійшли вони до якогось великого пляцу, з котрого на всі сторони розбігали ся вулиці як проміни зьвізди! По самій серединї пляцу стояло, щось дивне з каменя. Якась, ніби фігура, але хреста не було. Якїсь люди, змії, всяка всячина, як живе, а лиш закляте так, що з місця рушити ся не може. Починок подивив ся та лиш зітхнув.

— То Пратерштерн, ми ту почекаємо, над'їде віз та забере нас до дому — сказав панок.

Вони стали біля тої фігури і дожидали фіри. А ту тимчасом таких возів, таких повозів, що крий го сила Божя. Аж в голові роїть ся, аж в очах потемніло. Починок сам не знав, що ся з ним стало, де він є, що єго ту занесло, що він ту робить? Єму навіть на гадку приходило, що то може сон а не ява. А може то не він, не Починок? Може на него яка відміна зайшла? Але де там! Глянув на себе, та сама куртина, що на ню стара вовну пряла, а кулявий Стецько шив через дві доби, та вишивав червоною і зеленою заполочію ті самі чоботи, що лишили ся по покійнім снії, так видно, що то він сам, Починок.

Не знаючи, що казати, він став та дивив ся без памяти перед себе не думаючи о ничім.

— Ходіть газдо, — ходіть скоро — то наш віз — сїгнув єго за руку панок опікун, та потягнув за собою до трамваю, і завіз до якогось великого дому. Оба они вилїзли, а віз поїхав дальше. По сходах, по сходах видрапались десь дуже високо, мабуть до четвертих вікон і ввійшли до невеличкої хати. В хатї ударив їх запах цибулі і риби. Якась жінка пузата, з контрої піт стїкав з чола по товстих як пампухи лицьах аж на груди під кафтан, вийшла їм на зустріч. Лиш глянула на них і зрозуміла все. Починок хотїв єї цілувати в руку, але вона не дозволила і впровадила їх до комнати. Сейчас постирала фартушком крісло і просила гостя сїдати. Починок єї не зрозумів, бо шварґотїла по нїмецьки, так як жиди в містї, але сїв поминмо того, бо єго дуже ноги болїли.

— То моя жінка — пояснював панок — вона дуже любить і міцно поважає моїх гостей.

Она нам зараз подасть щось їсти, бо ви певно дуже голодні.

— Не треба, не треба — відпрошував ся старенький. — Я ще маю трохи хліба тай сира, то буде з мене. По що заходити ся для хлопа.

— Що хлопа, що то значить хлопа? Пан Біг позволить, ваша правда буде горою. А тоді ви пан не хлоп. І ліс ваш, і поле ваше, і кошта вам повернуть. Все те, що ви видали, як їхали до Відня, то хто гадаєте покрийє? Скарб, скарб, газдо, сипне пару десяток, кобим так здоров, що пару десяток! Сто ринських мало, зобачите.

Починкови на таку ворожбу аж очі засвітились.

— Ой дав би Пан Біг, — казав він зітхаючи; кільки то все мене коштує то страх! Аж страшно робить ся чоловікови, як згадає.

І він хотів зраховувати всі кошта від самого початку процесу вчисляючи марки, штемплі, дарунки писарям, оплати возьним, гонорар адвокатови, не поминаючи відшкодованя за чоботи, котрі він за час процесу давав два рази волювати а тевер вони лежать непридатні. Добре що по синї остали ся нові шкапові. Все хотів Починок счислявати, як найточнійше при помочи памяти і пальців, але панок мабуть предвиджуючи, що ту заносить ся на довгі арифметичні вправи, перервав єму нагло, повертаючи бесїду в иньший бік.

— Добре, щосьте приїхали до Відня. Там вас були би скривдили, а ще ліпше, щосьте мене здибали. Без мене булибсьте собі ради не дали. Ту все по німецки. Дякуйте Богу, щосьте натрафили на мене. Я саме нинї мислю собі: вийду на дворець; щось ніби мене тягнуло. Приходжу, дивлю ся, поїзд стоїть аж ту і ви,

а в мене як би дух вступив. Кажу вам, як би з иньшого сьвіта вітер повіяв. Ох як то прикро за своїми людьми, як прикро, ви того не знаєте і дай вам Боже, щобсьте не знали! Дай вам Боже!

Ту сердечному панкови знов зібрало ся на жалощі, і він став підтягати носом, та на щастє єго жінка внесла теплу страву і всі забрали ся до їди.

Поснідавши, положили Починка спати на великій цератовій канапі. Хлописко випрошував ся як міг, але не допомгло. Єго звалили на силу, повикладали дїтий до кухні, поприслонювали вікна та вще пожелали доброго сну. Але Починкови і желати не треба. Він був так змучений, що як лиш почув під собою м'який ґрунт, заснув і захропів правдивим галицким храпанем, котре передовсім дуже інтригувало малих жидівят. Они пильно слухали під дверми того цікавого концерту, що єго безпечно чути було з четвертого поверха до сутерин, де мешкав стерж дому.

Було вже добре з полудня, як єго розбудили. В першій хвили він не міг зрозуміти де він є. Особливо канапа на пружинах дивувала єго не мало.

А вжеж, як виглянув через вікно і зобачив ціле море дахів, веж, коминів, з під котрих щось гудїло, шуміло, бурилось, кипіло, то аж дрозці перейшли єму по тілі. І знов тота туга, що найшла була на него в желїзници, вернула, але тепер не була она така страшна, бо всеж таки він був в хаті свого чоловіка, котрий єго розумів і опікував ся ним сердечно. Справді, опіка сердечна не покидала Починка ні на

хвилю. Ёго накормили, положили спати, знов накормили і казали іти до бургу.

— Ми перше підем до канцелярії і напишемо поданє та аж так пустять вас на послуханє — казав панок.

— Та вжеж що так, — говорив Починок з повним довірем спускаючись на него. — А що таке поданє коштує?

— Єт дурниця. Кілька гульденів. Може десятка.

Починкови зробило ся трохи маркотно, коли почув, що треба дати десятку, але сейчас поміркував собі, що оно варто. За тов відбере кошта. Оживлений тою надїєю, вийшов з опікуном на місто. Як дитина мало що не держав ся ёго полн. Рух великого міста зовсім ошломлював ёго і робив немічним та безрадним. І таким він справді був. Бо якуж силу міг мати тут хлоп галицкий з кільканайцятьма золотими в кишени? Якуж раду міг він собі дати, не знаючи і не розуміючи людей? Безрадний був він, як птах з під иньшого неба, безсильний наче листок, що ёго вітер відорвав від рідної гільці і заніс далеко геть сьвітами і кинув людам під ноги.

Чув тов Починок і держав ся свого опікуна як одинокої дошки спасеня. З жидівської частини міста вони вийшли на вулицю велику, паньску. І довгаж вона була, страх довга! Кінця навіть не видно, а широка така, що повозів кілька поруч себе їде і минає ся свобідно і оден другого не зачіпть і не потрутить. Алеж бо і повози там були повози! Аж вилискують ся до сонця, а конї як кати, гонять тай гонять. По обох боках улиці дерева саджені рядами. Що правда не такі розкішні, як у него в Лсі,

але за те прості як свічки і чекурні, як тоті пани, що в їх тіни похожають.

А вже за кам'яницї та палати і не згадуї. Починок кромі двора в Рехтинї та жидівських дімків в Поморянах ничо більше не видїв. Пишні кам'яницї зі склепами богатями і величаві палати були для него чимсь непонятним.

Він не міг поняти, як такі хати будують і як в них мешкають.

— Гей, зимно там десь в серединї, як зимно! Такі вікна великі. А дров десь йде що не міра. А за дрова ту трудно. Нігде лісу не видно ані крихти. Лиш тоті садки серед міста та дерева по улицях. Але що то? На тільки домів то на раз запалити не булоб.

І в тій хвили прийшла єму на гадку єго хата посеред ліса. Як там добре, як там привітно. Тепленько і тихенько як у раю. Відітнеш яку суху гиялку, порубавш, затопиш тай вже тепло, аби яка лють на дворі. А ще як зага-тою обложиш то вже так тепло як в кожуєї.

На згадку загати він став, підвів голову і глянув високо аж на дах якоїсь височенної кам'яницї. Мало не впав. Голова закутила ся. Мусїв пристанути і відпочати.

— Ви чого так дивите ся? — питав єго панок.

— От так, міркую собі — відповів Починок.

— Що міркуєте?

— Ничо, от так собі.

— А прецїнь що?

— Та ничо. Дивлю ся та не може менї в голові помістити ся, як вони ту загату ставлять,

Панок засьміяв ся сердечно.

— Бодай би вас! Та де ту хто видїв загату. Ту і так тепло.

— І так тепло, кажете — відповів за-встиджений Починок і пішли даліше. Лиш дивився і дивувався в душі. А говорити не хотів. Соромився тої загани. За яку хвилю прийшли до дому, де на вікнах за величезними шибамися стояли гроші.

— Ту їх і робять певно — погадав собі Починок, але питати панка не хотів, лиш подивився на него і чекав чи сам він не скаже, бо панок нераз поясняв йому всяку всячину.

— Дивно вам, що тільки грошей? — запитав панок.

— Таже дивно.

— Ми ту підемо. Канцелярія.

— Ка-анцелярія, — повторив Починок з дивом і тривою.

— Таже канцелярія. Підемо і ту нам видадуть письмо до бургу.

— Може йдїть ви самі?

— Е ні. Підемо разом. Я за вас буду все казати, але і вам треба бути конечно.

— Га, як треба, то треба.

Панок справді говорив все а Починок стояв покїрно біля дверей.

Панок казав дати на письмо 14 срібних. Починок розвинув тремтючими руками шматину за пазухи і дав. Панок за тоє дістав якийсь папер, на котрім була всяка всячина повписувана і показав его Починкови. Починок подивився і зітхнув. Панок сховав папер і вийшов. Починок пішов за ним. Він аж трясся зі страху і з диву. Так. У него єсть письмо до бургу. Значить він буде там і розповість за свою кривду. Все розповість по правді. Якась горячка обхопила хлопа. Він мало не плакав зі зворушення... За хвилю він там буде...

— Ходіть скорше — наглив панок.

— Куди? Просто тамки??

— Таже тамки. Ходіть же!

Починкови серце молотом било... За хвилину він там буде...

— То ту — сказав панок, впроваджуючи его на подвір'я першої лучшої кам'яниці.

— Ту??... Ой падоньку мій.

— Не падькайте. Виймайте гроші.

— Та які гроші??

— Такі, що треба. Треба за вступ запла-
тити. Правда, що всюди платите і в ксьондза
і в натаріюша і в гадуката а тубисьте хотіли
так за даремно.

— А як на дорогу не стане??

— Байка дорога, вам звернуть кошта. Да-
вайте ту!

Старий розв'язав платок зубами. Панок гля-
нув — грошей було мало.

— Та з тим ви до Відня їхали, га?? — за-
кричав злісно. — Не встид вам було?? Га??

— Не мав більше паноньку. Зіп'равди, що
не мав. Як тов то позичте. Віддам з процентом.
Як лиш виграю, то віддам.

— А кількож ви там маєте?

Починок рахував.

— Десять без двох і штирох новеньких.

— То значить с'ім срібних і 96 нових, так?

— Та так. С'ім цілих, дев'ять шусток і знов
шість нових.

— Давайтеж ту тих с'ім. Решту я сам до-
дам. І зачекайте.

— Ах паноньку милосерний! Бодайже вам
Пан Біг додав на щастю, та на здоровлю, та
на дїточках ваших. Що ви мене поратували,
що ви мені пропасти не дали. Бодайже вам...

і старий хотів панка цілувати в руку. Але панок вирвав руку і сказав гордо:

— Не треба, зачекайте!

Починок ждав, ждав так пильно, як лишень галицький хлоп умів ждати. Тото дожиданє перейшло в кров нашого хлопа. Цілими годинами він жде при дверох суду, годинами вистойкує в передпокою адвоката, на коритарах староства і в снігах ради повітової. До штайрамту принесе гроші за податок і жде. До склепу прийде купити соли або нафти і жде. Працює гірко, живе як худоба, тягне покірно ярмо і жде. Чого?? Він сам не знає. Мабуть що пільги, якоїсь кращої долї, о котрій навіть понятя не має — але жде.

Підпер Починок мур як кариятєда і ждав. Минали єго пани і панї, дїтвора і слуги, зглядали ся на него, сьміялись, шептали між собою, а він ничо, лиш ждав.

Що єго обходили тїї шепти і сьміхи. За хвилю він дістане письмо і ввійде до бургу, тоді сьмій ся цілий сьвіте — Починок пав.

В цілій камяниці повідчинювали вікна і дивили ся на хлопа, що стояв як нежива істота. Показували на него пальцями, дивили ся через шкла, а він ждав.

Злосливї дїти кидали на него кістками зі сливок, кульками з паперу, але він собі з того ничо не робив, лиш ждав.

Якась пустїйка, служниця виляла на него горнятко води і сховала ся скоренько за вікно. Він лиш оглянув ся, повільно стрїпав з себе воду і ждав. В кінци підійшов до него якийсь німчиско, чорний, годований. з ключами в руках і щось заговорив з криком. Але Починок кромі „га?“ і „що?“ не знав єму ничо бїльше

відповісти. Німчиско видимо гнівав ся. Бурмотів, вимахував руками, а відтак щось показував на браму. Починок не розумів. Німчиско почав кричати на ціле подвір'я, а відтак взяв Починка за плечі і випровадив на вулицю. Починок оглянув ся, хотів щось говорити, але вже було за пізно. Перед ним вулиця велика і оживлена дуже. Безнастанно їздять повози і вештають ся люди. Гамір такий, що аж в ухах лящить. Він притулив ся до муру і почав дальше ждати. Був певний того, що панок, его опікун за хвилю надійде, принесе папер і підуть оба до бургу, а тоді кінець всеї біди.

Але панок не приходив. Вже Починка ноги зболіли, вже сонце сховало ся за високі будівлі і лиш дахи та вежі горіли в его вечірнім проміню а на улицю від камяниць падали тіни чорні та немов на ніч клали на холодні плити, а панка все таки не було.

Починка вхопив страх. Що він ту сам пічне, посеред тих мурів незнаних, людей не-свойских, в ніч темну? А ту докола него люди поставали і дивлять ся як на якого дивогляда. Зразу оден ішов улицею і підсвистував, зобачив его і пристанув. Подивив ся, відійшов крок, знов став і знов подивив ся. Починок хотів ему поради, щоби дивив ся чортови в зуби, або ще в инше місце, але дав спокій. За тим одним прийшов другий. Поставали оба дивлять ся, говорять, показуючи на него.

— Ігі, не виділи християнина — думає Починок — бодай би їм заплющило поганим.

До тих двох прилучило ся ще два і ще два, а там такого народу наставало, що страх; улицю цілу замкнули.

Один поперед другого пхав ся, щоби ближе ; пальцями торкають Починка за одѣжу.

Починкови став соромно і маркотво. Що то на публіку его виставили, оглядають як малпу в клітці. Але ради нема, бити ся з ними не буде. Просити годї, бо не розуміють, йти нема що, бо ануж панок з паперами надїде ; незастане его і все пропало. Починок рішив ся ждати.

А ту тим часом народу такого наставало як процесія. І пани і панї і кухарки і хлопці уличники. Тільки в них і дїла, що вештати ся по містї і шукати за новостями. Раді, що знайшли поживу.

При помочи кулаків та штурханців продають ся крісь товпу та стають коло самого Починка.

Оглядають его зо всіх сторін, а відтак гейже кепкувати. Починок їх не розумів, бо лихе би там розуміло їх бесїду нехрещену, але відав щось дуже сьмішне видумують, бо за кожним словом цїла товпа аж реве від сьміху. Бідний Починок не розуміє з чого ту сьміятись. Хіба з его нещастя. Хіба з того, що панок забрав гроші і невертає. Він і не сподїєсь, що его бідна одѣжа, его чоботи великі, мащені дехтем, его волосє сиве та патлате, его лице вистрашене, безрадне, що все тов єсть предметом гумору, сьміхів та плитких, правдиво німецких дотепів.

Дотепи тії дійшли до своєї висоти в хвили, коли якийсь уличник, з кусником „смочка“ в ротї, з капелюхом на бакер, підійшов до нещасливого хлопа і пальцем заїхав ему майже під сам ніс, добуваючи при тім з свого горла

такий звук, якого звичайно уживаємо до дражнення собаки.

Товпа заревла з радості. Починок подав ся в зад перед пальцем і заслонив лице капелюхом.

— Аджи-и-и! — шишів уличник, заохочений одобренем товпи.

— Аджи-и-и! — і сунув до лица з п'ястуком.

Але в тій хвили знов стало ся чудо.

Якийсь молодий чоловік продер ся крісь товпу, глянув на Починка, на тих, що докола него стояли, а потім як не зачне їх ганьбити, то всі аж голови до долу поспускали.

Починок не розумів, але так ему здавало ся, що він їх ганьбить за то, що замість поратувати старця, відпровадити его на поліцію, знущали ся над ним не знати за що. Тоді десь і полїцаї взялись і нуж розпитувати, що ту такого. Але молодий чоловік взяв Починка під свою опіку.

— Звідки ви? — запитав ся, та Починок не хотїв говорити, бо бояв ся знов якого підступу.

— Щож ви не розумієте мене? — питав ся той самий пан у друге. — Хочете, щоби вас дальше штуркали, то не говоріть.

— Ой пановьку! — почав Починок. — І знаю і розумію, але тоті поганці так мене застрашили, що до слова прийти не можу. Василь Починок зву ся. Родом з Рехтина. Батько мій Гринько сидїв на тій самій хатї що я, і вживав то саме поле; і дїд мій також. А вони тепер кажуть, що то не мов і хотять мене прогнати. Якось о різдві, під вечір...

— Так ви о ґрунт процесуетесь з двором — перебив ему пан — а тепер на авдїєнцію прийшли. Правда.

— Та же так. Басістий порадив. Він ту у війську служив і на варті в бурту стояв. Він всім добре радить.

— Такий видко мудрагель як ви. Ей люди, люди. Бідні і темні. Коли самі як капустяні голови то чому не порадитись адвоката?... Закладайте капелюх і ходіть зо мною!

Але Починок не слухав і не йшов.

— Ходітьже!...

— Не можна паноньку. Ніяк не можна. З паперами прийде. На послуханє підемо.

— Та коли? Тепер, в вечір?

— Або я знаю. Так він казав.

— Хто такий, той він?

— Та той, що гроші забрав і за письмом пішов. Без письма казав не пустять.

— А багато забрав на тов письмо?

Та же багато. Мало що лишив.

— Будете єго виділи як власне вухо. Дурний би був вертати. Щастє єго, що трафив на дурного хлопа. Не маєте що чекати. Єго не дочекасте ся певно. Хіба вас хто до решти обідре. Ходіть зо мною.

Починок все таки стояв.

— Ходіть же, бо вас поліцаї заберуть.

Зо страху перед поліцаями пішов.

Чим дальше йшли, тим гірша розпука обгортала єго. Надія лишала ся за ним, десь згублена, десь затрачена. Така, що пішла і не вертає.

Прийшли в мури старі і понурі. За хвилю їх обступили самі молоді „ксьондзи“ і витали Починка, як не знати якого знатного гостя. Випитували єго, з котрих сторіч і що там чувати. Та на жаль не довідали ся багато. Починок, понад свій лїс і понад Рехтин мало що

знав більше від питомців семінарії, котрі перебували у Відні, далеко від своєї вітчизни. А всеж таки вони заняли ся щиро бідним хлопом. Примістили его у себе, нагодували і напоїли.

На другий день повели Починка до бургу, але тамки сказали їм, що найяснішого монархи нема у Відні і що доперва за якийсь час поверне. Починок чекав в семінарі, дякуючи з цілого серця тим добрим людям, що его до себе притулили. Одно лишень непокоїло старого. Донька і жінка. Вони навіть не знають, де він подів ся.

Так минуло більше як тиждень. Аж одного разу прийшла вістка, що найясніший монарха приїхав.

Починок радував ся дуже. Дежто другий тиждень сидіти на чужій ласці і без роботи! Цілу ніч майже не спав старовина, дожидаючи рана.

Аж і ранок прийшов. Та волів не приходити!

Починкови сказали те, що мусли.

З таким ділом, як его, не допускав ся нікого.

Бідний чоловік мало не зійшов з ума.

Ані розрада, ані потїха, ні щирі слова не помагали.

Надїя, котрою він жив, завела его. Як би був молодшим, то засукав би рукави, взяв би ся до праці і за кілька лїт може би придбав дещо. Як ні, то заробляв би хоть тільки, що на жите потреба.

Але що робити старцеви немічному, у котрого нараз відберуть все: кришу над головою, нивку родючу, ба й віру у справедливість на світї? Що? Розпука.

Кілька днів перележав Починок та завдяки заходам і доглядови добрих людей подужав.

Они постарали ся о карту на желізницю, скинули ся по кілька нових на дорогу та впровадили на дворець.

Так вертав Починок може тим самим возом, що приїхав і з тим самим, з чим їхав. Та, ні! Ще біднійшим став він тепер. Послідну крихітку надії і віри відняли у бідного старця.

ПАН ОБЕРЛЯЙТНАНТ.

З циклю „Чорні душі“.

Кілько разів побачу малого ученика військової школи, тільки й разів пригадає ся мині він — оберляйтнант. Дивлюсь на те надуте личко малого воячка, на ті очка, що так думно і згїрдно поглядають на звичайних, буденних людців у „цивільнім“ убраньстві; дивлюсь на цілу тоту витягнену, ляльковату, мов іно-що застиглу під рукою мистця гіпсову фігуру — дивлюсь на неї і жаль якийсь дивний-дивнє-сенький слявсь у серце мині, відвертаю очи, бо дріжу на саму гадку, що те дрібне дитя Марса постигне може така сама доля, яка постигла его — оберляйтнанта.. І хто буде ту знова винуват?.....

* * *

Его славили дуже добрим чоловіком всі вояки: і звичайні й однорічні охотники. Підчас муштри, бувало, він і кине ся на кого, накричить, що аж таки добре стидно, іноді то й покарає — назначить пару днь комнатного арешту тай тільки всього. Звісно — покарати треба, инакше зникне військова карність... Але пан оберляйтнант не карав ніколи так, як се лю-

били діяти інші, ізза котрих бідні людська теряли марно своє здоров'є, свою силу, або й попадали в знеохоту до життя тай кінчали сю дочасну мандрівку самовбійством.

Та прецінь мав наш оберляйтнант часами й немилі хімери. Тоді его й слухати не було мило.

Раа пояснював нам вагу жовніра, мілітаризму взагалі.

— Слухайте, мої панове, — казав оберляйтнант, а було се в школі однорічних охотників, — з вас кожний покінчив якусь науку, кожний пнеє тепер вище, обирає собі званє, з котрим піде вже в сьвіт. Є межи вами адепти Ескуляпа, є правники, є й філософи — ба й один теолог заблукав ся — бідачиско! Але котре званє найкрасше? Такого питатя не завад собі ніхто з вас, знаю певне. Отже розбираймо цілий кістяк суспільної гієрархії по званям. Медицина — добра річ, чому би ні! Помагати людскости, страдаючій на ліжку болізни — красна річ, етична річ... Але возьмім на увагу брідоту роботи! Такий медик мусять обертати своєю виплеканою рученькою всяку погань, „бабратись“ у всяких брудах, людскімгною і таким иньшим... тьфу! річ зівсім неестетична! Се признає мині всяка здорово мисляча людина. Я знав паночки, що, по простому сказати би, бридились медиками!... Возьмім правників. Що се право? Давнійше право добував здоровий п'ястук, тепер право повертає своє поважно-строге личенько за мішком з грішми; так, як соняшник за сонцем, вертить ся право за мамоною... Найбільші правники суть звичайно найбільшими розбійниками, бо судять по параграфам своїх часами й драконських законів а не

що етиці. Ет, що то багато й говорити! Нема нічого доброго і в праві... Про філософів не хоче ся мнї навіть і згадувати! Бо чиж то називає ся житєм — те вічне гулюканє на многонадійну гімназіяльну молодіж, котра своїх учителів-просьвітителів так любить, як мій послугач щітку від чоботів! Він уважав в своїм великім розумі, що на сьвітї зівсім не треба би щіток ні смаровила до чобіт, а гімназисти так само задивляють ся на штудерну науку греки й латини і всяких иньших гімназіяльних мудрощів. Я те дуже добре знаю, бож і я перебув якийсь рочок під кормогою просьвітителів (їх звичайно прозиває молодіж „бельферами“!). Стану духовного не хочу я чіпати вже хоть би тому, що бачу й у вас однаковіські на тій точці погляди зі мною, инакше ви булиб усі позамикались у семінарицких казаматах. Слідно, що й вам теологія не по нутру. Про иньші званя — от, хоть би торговельні чи промислові — навіть не випадає нам говорити, бо що нам дискутувати про купчиків, кравчиків, шевців-шкіродравців?... Остає одно зване — гарне, величаве. Цілий сьвіт бє поклони перед его могутністю, хосенністю і красотою. Догадуєтесь відай, мої панове, що в мене на приміті хіба стан військовий. Жовнір — се найкращий стан, оборона дорогої вітчизни — се его занятє! Нема війська — нема добробуту, нема політичного значія, нема народу!... Сила війська репрезентує державу, народ. А хто вміє стати чолом проти пбстрілів ворога, хто грудию сприможен стрітити неприятельське руже, — той мусить зазнавати поваги й чести в горожан, у сьвіта. Тому то й ми тільки — війскові, дізнаємо найбільшої в краю чести, й ми тільки —

іменнож офіцери — маємо і мусимо мати честь, куплену власною кровію — тому й висшу, яснійшу, як „цивільна“ честь!... Панове, — говорив що раз то більше запалюючись наш оберляйтнант, — історія, тота *magistra vitae*, вчить нас, що навіть в мрачній старині почитано війсьсько дуже високо. В Єгипті була каста воїнів одною з перших і дізнавала безграничної шаноби...

— А крокодилу дізнавали ще більшою!... — вирвав ся півголосом товариш-правник, що сидів біля мене.

В шкелі панувала тишина, тому слова тоті дійшли до уший товаришів. Багато лиць звернуло ся з виразом втіхи і здивованя в той бік, де ми сиділи; дехто й засьміяв ся. Долетіли тоті слова й до уший пана оберляйтнанта. В одну мить гарне его лице перемінилось, набрало виразу незвичайної злости. Енергічно закросні уста дріжали, а витріщені очі буквально так і літали по лицям сидячих товаришів, бажаючи знайти виновника, котрому вирвалось те „крилате слово“.

— Котрий дурень посьмів учинити свою ідіотичну замітку? — закричав по хвили пан оберляйтнант.

В сальці тихенько хоть мак сій.

— Се певно котрийсь з тих премудрих філософів, що не вміють навіть як слід ходити по божім сьвітї, а реформувалиб его на всі боки... Се певно ви...

Сказавши се приступив до мене і допитливо заглянув менї в очі.

— Запевняю пана оберляйтнанта, що й думки не мав я робити які заміти! — відповів я спокійно.

— В такім случаю певно хтось з ваших суєдів. Ви точнісько знаєте хто...

— Не можу сказати хто виповів ті слова, але заразом можу дати і даю слово чести, що не з моїх уст вони вийшли...

В тій хвили встав мій товариш-правник, випрямив ся і певним голосом промовив:

— Я виповів тоті слова, а згідно мнї они вирвались, прошу пана оберляйтнанта!

Пан оберляйтнант подивив ся на него з початку остро, навіть з певного рода презирством (мій товариш мав нещастє належати до „офермів“), відтак сказав рівним, рішучим голосом:

— Завтра зголоситесь до рапорту!

— Ja wohl, Herr Oberlieutnant! — відповів правник і усїв.

Пан оберляйтнант кінчав нинїшну науку зовсім сухо, без дотепів, якими закрашував почасти свій „виклад.“ Сьогоднішна подїя збентежила єго.

По науці слїдувала коротка муштра, по тому обїд

Оберляйтнант обїдав близько нас, в офіцерській менажи.

По обїді відбувались вправи хору, що зложив ся з самих однорічних охотників. Пан оберляйтнант дозволив в тїй цїли хїснувати ся шкільною салькою.

Незабаром він прийшов прислухуватись нашому сьпівови. Похожав він собі по коритарі і від часу до часу пристанув. Крізь відчинені двері лились ід ньому звуки другого Quodlibet-у Лисенкового. Мельодийні пісні настроїли пана оберляйтнанта добре, вигонили з єго серця думку про дразливу ранїшню подїю. Він кивнув на мене рукою, я приступив.

— Красну пісню сьпіваете нині. Вам Русинам позавидувати можна таких скарбів. Колиб я не був офіциром, бажав бим бути музиком. Ага! а що скажете до нинішнього мойого викладу. Як вам подобають ся мої докази про вагу жовніра?

Пан оберляйтнант був з декотрими товаришами як правдивий камрат; тож прецінь були в перспективі офіцирі — вго товариші. Я в него тішив ся особлившою ласкою. Нераз прощав мині більші „прогрішенія“. Тепер він питав так сердечно, так наївно, вго очи дивились так ясно, що годї було не дати ему отвертого, щирого одвіта.

— Даруйте, пане оберляйтнант... скажіть мині, чи маю відповісти зовеім щиро?

— Того-ж я й хочу...

— Коли так, то скажу прямо, що я проти кастовости, тай оборони інтересів суспільних чи народних не хотїв би я бачити в кровяній купели, тому й...

— Ет, ет! до чого се фільозофование! — перервав мині нерадо пан оберляйтнант, — я казав давно, що з вас далеко кращий сьпівак! От, ідїть дальше управляти хором... а за сьпівайте ще раз тої... тої... що сьпівали перед хвилию...

І не докінчивши своєї бесїди, відвернув ся від мене тай став дальше проходжуватись.

Я вернув до товаришів-сьпіваків, утїшений оцїнкою пана оберляйтнанта, що з мене нездалий вояк...

За хвилию полилась пісня одна, друга... А пан оберляйтнант слухав тих сердечних звуків...

Чиста була душа, добре було серце в того пана оберляйтнанта, та погляди на сьвіт, на жите були певне не вго...

Їх треба було перелицювати...

* * *

Цілий рік з верхом уплив з того часу, коли я віддав „цїсареві, що цїсарске“. Правду казав пан оберляйтнант: не було з мене великої потїхи для армії, хоть здоровець був собі не аби який. Так що-ж! милїтарні доктрини не ймались душі, чудернацкі погляди на сьвіт крізь бчиці, засмаровані василїною від ружя, заковчені димом стрільного пороху, не промовляли — не прилягали ніяк до серця. Вийшов я з війська в сьвіт, щоби віддати знову людям що людєке. З паном оберляйтнантом розпрощав ся я сердечно, мов би друг із другом. Добра була душа! Опісля ми часто видались то на вулиці, то в кофейни, то й на концертах, бо, як сказав я, пан оберляйтнант дуже любовав ся в музиці. Все ми витали друг друга вельми приязно. Та ніколи не думав я, ні в сні мнї такє не приснило ся, що з тою особою пана оберляйтнанта звяже судьба коли будь мої гадки і спочуваня...

Іду раз дорогою задуманий. Чую, хтось здоровить мене словами: добрий день, панови! Оглядаюсь, а за мною війсковий послугач пана оберляйтнанта.

— А, здорові були, Степане! А що там доброго коло вас чувати? — питаю послугача.

— А дякую вашецї за ласку! Та добре, Богу дякувати!

— Якже там має ся пан оберляйтнант? Здоровий, веселий?

— Пан, оберляйтнант, кажете пане, — та пан оберляйтнант здорові також, Богу дякувати. Пан оберляйтнант...

І Степан замняв ся, немов схопив сам себе за язык. Слідно було, що хотів сказати щось важного, та побоював ся чого-то.

— Ну, що пан оберляйтнант? Кажіть, що маєте казати. Се мусить бути щось цікавого. Не бійте ся, яж вам лиха не заподію, — став я умовляти Степана.

— Та вже скажу, за то ачейже мене не повісять! — відповів жовнір тай, скробаючи ся поза ухо, додав: Пан оберляйтнант тепер чогось не такі, як були перше... Посмутніли, дуже посмутніли. Як прийдуть в ночі до дому, то як стануть вам ходити по комнаті, то так ходять тай ходять зо дві години тай все щось думають. Раз мене таки зібрало на відвагу, встаю з ліжка — оно в передпокою — йду до пана оберляйтнанта тай кажу: Прошу пана оберляйтнанта послухно, оно був би вже час положити ся спати, бо то шкодить здоровлю пана оберляйтнанта все тай все так ходити, не досипляти ночі, мучити себе...

— А пан оберляйтнант що на те?

— Ет, кажуть, що ти знаєш! Іди краще спати. Не твоє тут діло! — і подивили ся на мене, але не так остро, як то вони уміють, тільки так якомсь жалібно, що мене аж вхопило за серце. Ну, хоч я й жовнір, то все таки серце маю людске. Пішов я спати, гадаю собі: ну, вже то щось недоброго коїть ся коло мого пана. Правду той казав, що тоті пани все собі шукають якоїсь біди, щоби їх навчила, що то значить жити... Ну, тай пан оберляйтнант напитали собі видко також якусь біду...

— А від коли се таке діє ся з паном оберляйтнантом? — питаю.

— А вже десь від трьох або й більше місяців...

Я розпрощав ся зі Степаном і завернув домів. По дорозі роздумував над його оповісткою. „Від трьох а бо й більше місяців“; гм, гм, — се значить від пори балів і концертів у Львові. Яж собі й пригадую, що єго бачив на концертах і на бали. Ба, на двох, ні — навіть на трьох баях. Там він присікав ся до мові знакомої, гарної білявиночки, що славилась дуже образованою і гарною панночкою. Ходили глухі вістки, що він має намір старатись о ві руку. „Нічого й казати, — говорили деякі, — добрий має смак сей оберляйтнантско: дівчина гарна, образована і богата. От тобі й на! Як би то таке щастячко усьміхнуло ся до нашого брата, „цивіля“ — де там! Очи й серце панночок знімають ся тільки до звіздок на офіцерскім ковнурі...

Оттаке то я собі пригадав. Було се й справді перед близько трьома місяцями. Аж тепер минї стало ясно. Оберляйтнант відай влюбив ся в красну білявиночку. Але чи здобув-же ві серце? Не така се легонька річ. Легше здобути сильно укріплену твердиню, як серце розумної дівчини. Ба, пан оберляйтнант, той переможець дівочих і жіночих сердець, сокрушив з певністю й серце красавиці.

Але чого він з тої пори так посумнів страшенно. Вже й сам пару разів єго бачив, розмовляв з ним тай не міг не запримітити величезної зміни єго успособленя. Дивне диво, — здаєть ся й нашого побідителя побідили. Але хто, але чим?...

Згодом-перегодом стрінулись ми оба в домі моєї знакової білявиночки. Крім нас було ще пару молодих парнів — самих добрих знакомих. Пішли всякі забави, понесли ся сьпіви, котрим акомпанювала на фортеп'яні хороша властителька. Оберляйтнант глядів на неї з подалеку як на образ. Підчас забави відзначувала панночка своїми взглядами особливо одного молодого філософа, що був ще товаришем єї дитинних літ. Забава від часу до часу уставала, переходила на поважнійшу дорогу, розмову на тему інтереснійших питань суспільних.

— Пані хотіли записатись на університет, як зачуваю, — сказав оден з молодих людей, звертаючись до красуні.

— Так, пане, але поки що мусіло остати се лишень хорошою мрією, бо знайшли ся перепони і то з боку вчених університетских професорів. Не випадає — повідають — приймати нам женьщан на університет. Се-ж новина! Сьвіт подивує ся такій диковині... І так мусіла я остати дома пильнувати цьвітів...

— Шкода, велика шкода!

— Не всіж так думають. Деякі люди зовсім инакше задивляють ся на питань студий університетских для жіноцтва. Як ви думаєте, пане оберляйтнант? І ви против тому, не правдаж?

— Пані дуже не ласкаві до мене, — відповів оберляйтнант, — чиж у всьому я мушу ріжнитись від иньших людей?...

— Славно, пане оберляйтнант, славно! І ви з нами — сеж поступ! — заклікала панночка.

Розмова перейшла незабаром на иньшу тему. Гості стали розходитись поволи домів.

Оберляйтнант сіпнув мене за рукав: Підемо разом! — шепнув. Добре! — відповів я.

Ми йшли довго не говорячи до себе майже ні слова. Кождий буяв зі своїми думками. Нараз питає мене оберляйтнант;

— Як вам подобаєть ся панна Омелія?

— Нічого собі, гарна й розумна дівчина! — повідаю.

— Тож то й є! Сеж одиниця межи дівчатами!

— Ну, славити небеса, маємо вже таких спорий гурток. Сьвітає в головках дівочих: *and're Zeiten, and're Vögel, and're Lieder!* Так, так, пане оберляйтнант.

Розмова увалась. На розі одної улиці хотів я попрощати мого товариша та завернути в бік моєї хати.

— Слухайте пане, поступіть зі мною на конячок! — промовив оберляйтнант. — Спати єще час, спічнете доволі. Мині хотілоб ся з вами так дещо погугорити. Добрий ви чоловіча... Поступім оєде!

— Добре! За старшиною хотьби в огонь! Я ще не призабув славної військової „практики“.

— Шутки вам, шутки в головці, мій друже, а мені не до того, відповів оберляйтнант доволі елеґійним тоном.

Ми випили по царі коняків та оберляйтнант поставив нове дивне внесєнє: напиймо ся чаю з вином. Мене трохи морозить! додав по хвили.

Що-ж було діяти. Сів я пити чай. Але того чаю виливало ся вже доволі багато. За кождою майже чаркою, скропленою щедро вином, ставав пан оберляйтнант горячішим, го-

віркийшим. Розказував про всяку всячину, споминав часто імя білявнички. А я — слухав.

По якимсь часі промовив до мене з виразом певної ташинності:

— Слухайте, пане філософе, скажу вам цікаву річ. Але нікому, ані ччирк!

— Слухаю, і нікому ані ччирк!

— Я залюблений — чи вірите мині?

— А чому ж би ні? Або се таке страшне? Я також маю щастє чи нещастє любити ся. Се по людях бігав! Алеж ваш предмет ~~любви~~ гарний, мусить бути, гарний! Певне ~~ваша~~ мільонська Венера!

— Отже слухайте, — вів свою річ дальше пан оберляйтнант, — слухайте, лиш не перебивайте... Добрий ви чоловік, лише часто даєте волю широкій краснорічності... Тепер — ша!

Я сказав, що я залюбив ся. Так — і то горячо, шалено, майже безвихідно. Бо вихід лише такий: жити з предметом моєї любови, або мині не жити... До тепер я не знав, що значить сила любови, бо й не знав сильних женьщин. Не знав я таких, перед котрими я падав би ниць. Мати природа не поскупила мині, як бачите, фізичних дарів. Тай спосібности до науки були гарні, але я їх не вихіснував. Досить було мині того, що я всякій жінці подобав ся. Я не знав відпор. Добрий стрілець робить все „овалі“, так я все поцілював жіночі серця... І гордий був на те і мав поважале в товаришів. Та от знайшла ся одна, що сказала прямо: Не можу любити офіцирів. Они пропагують кастовість — се ідіотнам. Всякому вони відмовляють чести, привласнюючи єї для себе, пришпилюючи на звїздки, на медалі, що

Їм блищать на грудях... Так она сказала — наша білявиночка...

— Так ви про неї? Інтересно...

— Алеж не перебивайте! Про неї, про неї говорю. Могли ви те догадатись заздальгідь... На таке *dictum aeternum* я став боронити нашої офіцерської честі. — Ви ще й бороните того неможливого стану! відрізала мнї панночка. З чоловіком таких поглядів, що видко впоїлись ему в серце, я мала би получитись на віки, віддати ему своє серце, що любить цілу, цілу людскість, а передівсім тих бідних, страдаючих, котрі в кривавім потї чола працюють на всяких лежнів?... Ні — ніколи... Сказала рішучо. Я спробував боронитись, звинятись. Не помогло. Я поніс від неї гарбуза, першого гарбуза в моїм житю!... Ну, і послідного...

Оберляйтнант замовк на хвилю, опісля говорив дальше:

— І щож я тому винен, що в мене впоїли такі засади, що йдуть як раз в розріз зі засадами иньших людий? Мої родичі багатого роду. Малим ще призначили мене до війська. Буде тобі, казали, там дуже добре. Я в гімназиї навіть учитись не мав охоти. По що — я-ж преці мав іти до військової школи. Принялиж мене до неї. Урадувалась мати, втішались сестри, братя, батько. — Ладний наш офіцирик! — мовляли. Виріс же я, став кадетом, опісля й офіциром. Родичі тратили голову з утіхи. Дівчата сходили ізза мене з умá. Дівчата — все діти: Їх бавлять ляльки вже з дїтвачого віку, Їх бавлять краски. Тому то й люблять військо — офіцирів з ляльковатою поставою, у йскравій одежинї, в блискучих шеломах... Пильнуй-же тепер офіцирської честі, мій сину! — мовив до мене батько, дуже

На згибі найближчої улиці ми розпрощались. Оберляйтнант стиснув мою руку сердечно, сильно.

Тільки я вго й бачив...

* * *

За пару днів появилась у львівських часописах сензаційна вість: „Вчера перед вечером застрілив ся у власній комнаті оберляйтнант Х. Самовбійник був особою званою з концертів і балів, де слив ізза своєї мужескої красоти і тїшив ся симпатіями жіноцтва. Причина самовбійства невідома. Ходять вісти, що причиною тому нещаслива любов, а також і американський двобій.“

На сій дневникарській ляконічній нотатці й покінчило ся.

Нїхто й не знав, яку ролю відограла тут немудро впова кастова честь...

Мині жаль було одної гарної людини, що змарніла з тими скарбами серця...

Відень, 20. XI. 1897.

Сильвестер Яричевский.

ТУМАН.

Образець суспільний — написав М. Кордуба.

I.

Отсе сего місяця вже в третє зайшов до мене мандрівний переплетчик. Двічі я его відправив; не мав бачите часу займатися сею справою. Раз були гості, а другим разом виїздив до хорого. Тепер я кинув ся у свою „бібліотеку“, витягнув три річники „Епархіяльних відомостей“, два календарі та метрику. Все те поклав перед ним.

„Чи то вже все?“ — поспитав він, перекидуючи книжки рукою.

„Тимчасом все“.

Не гаючись, викинув подорожний з мішка своє майстерство і забрав ся до роботи.

Я став єму приглядатись. Був то молодець, років з двадцять кілька, костистий, широплечий. Але від першого погляду було пізнати, що сили у него не много. Лице мало вид якийсь перепуджений, недовірчивий, і та цїха виступала ще різше, коли я заговорив до него. Черти лица погані, хоч симпатичні, ніс широкий, мабуть чи не розбитий, очи глибоко впалі, кости горішної щоки повиступали мов горбки. Цїле

тіло марне — лиш шкіра та кости. Мабуть не розкішне житє вів! Одяг сильно занедбаний, у вічній був неагоді зі собою; видно не на одну особу роблений, а до того, помараний красками і клейстром, робив прикре вражіне.

Роботу свою робив прихожий з вільна, поважно і систематично. Притім від часу до часу кидав несупокійним поглядом на мене. Моя вперта обсервація мішала єго і непокоїла видимо; коли наволікав голку на нитку, руки почали навіть нервозно дрожати.

Мене стала цікавити ся людина. Що він за один? Яким чином стає мандрівним переплетчиком? Мені чомусь-то видало ся, що молодець не був призначений до такого житя, що він зазнав лучших хвилин. По чім я се зміркував не знаю; але мене кортіло дізнати ся про єго судьбу.

Так і почав я з ним розмову про єго ремесло, чи великий дохід має, чи много роботи. З разу мовчаливий, ставав прихожий що-раз то більше говіркий. Коли я почаствував єго двома лямками вина, язик розв'язав ся у него цілком; він став розказувати свою минувшину:

II.

Я син попівський. Мій батько сидів на середній парохії і годував нас семеро: трох синів і чотири дочки. Я був з ряду третій. Вже від самих найраньших літ судьба була мачохою для мене. Мати по моїх уродинах якось захворіла, то й до мене найняли мамку. Під єї догляд мене зовсім віддали, не турбуючись ні про що більше. А мамка — звісно як чужа — не дуже й піклувала ся своїм годованцем. Обставить було кріслами тай заставить грати ся ку-

клою. Я сидів було зразу супокійно, починав відтак плакати, кричати що сили, але на се ніхто не звертав уваги. І звичайно я викричався до схочу, засипляв між своїми чотврма кріслами. Чи мало разів, через недогляд, доводилося мені впасти з ліжка або стола. Ось і пам'ятка з сего часу — докинув по хвилі, показуючи на свій розбитий ніс.

Се й оставило свої сліди на пізнійше. Прийшла пора науки. Мене віддано у сільську школу. Там научився я лиш ріжних способів, як викручуватись від книжки. Відтак почалася домашня наука. Всі завзялися зробити з мене мудрого. Батько, мати, старший брат, піднималися на переміну вести моє шкільне образование. Наука була доривічна без системи, а до того я був тупоумний, не розвинутий як слід. Мене хотіли навчити відразу всего, а коли я не розумів то сварили і били. Через вічне галюканє і гоненє до книжки остогидла мені наука до сеї степені, що волів, коли мене де посилали, давали иньшу роботу, коби лиш утечи від проклятущої книжки. Мене назвали „туманом“ і звільна став я попихачем та мусів сповняти всі прикази не лише родичів, але й братів та сестер.

„Так ви вините рідню в тім, що збилися з властивої путі?“ — спитав я зі співчутєм.

Молодець глянув допитливо на мене а відтак усміхнувся.

„Хрань Боже! Се мабуть вже було так призначено. Так зложилися обставини.“

„А чи не давали вас нікуди з дому до школи“ — питав я дальше. — „Може між чужими мали-б більше часу та охоти до науки?“

„Власне хотів вам се сказати“ — відповів він. — „Я був цілий рік у одного учителя в околиці, що славив ся добрим педагогом. Однак сей відслав мене домів кажучи, що з мене нічого не буде. Мені тогди минало 14 років; тому батько рішив ся віддати мене до ремесла. Случайно мав у Львові знакового переплетчика і ось я перебув у него три роки. На отворене свого краму не було у мене гроший, тому їзджу по селах і збираю роботу, яку люди дадуть.“

Оповідючи сесе не переривав зовсім роботи. На лиці не видно було найменшого зворушення. Очи гляділи однако бездушно у перед.

„Однак“ — замітив я — „ви мусїли десь учитись. З бесіди вашої виходить, що ви не такий неук, як себе тут змалювали.“

„От від часу до часу читаю. Коли хто дасть менї яку книжку до оправн, до дому, рідко случас ся, щоб я вї цілої не прочитав, хоч часами не сплю цілими ночами. Тепер вже не жахаюсь так книжки як уперед — але се вже за пізно.“

При тім рушив нервозно раменами і вихилив недопитий келишок аж до дна. Послїдні слова видно залоскотали его в горлі.

На дальші питання відповідав вже лиш кивненям голови. Вечером, коли покінчив роботу відійшов поспішно, хоча я задержував его на ніч.

* * *

Сеї ночі не міг я довго заснути. Худе лице переплетчика все пхало ся менї у вічі. Я питав себе: Чому чоловік, у котрого розвій не йде після пересїчного шаблону, засуджений бути покидком суспільности?

Но на се питанє я не находив відповіди.

Житє і стражданє і спійманє і смерть і муки і прославленє
преподобного Селедія.

Скривати тайну царськую
Потрібно і конечно.
Бо як її розпапляєш,
Загинеш набезіечно.

Та крити Божіі дїла
Негарно, навіть грішно:
Не скриєш Божої хвали,
Лиш сам загинеш вічно.

То й я лякаючись судьби
Раба, що на розробок
Повірений йому талант
Без дїла скрив у сховок,

Бажаю осьпівати вам
Що стане духу мого,
Житє, стражданє, муку й смерть
Селедія сьвятого.

Хто були родичі єго,
В якій жили країні —
Не звісно; сам він з малку жив
У водяній пустині.

На вічний взір аскетам всім
Не їв він хліба й мяса;
П'явки і хроби водяні —
Єго вся страва ласа.

Олію, молока, вина
Не заживав він з роду,
Для дужшої покути пив
Морську, солену воду.

Думками Бога хвалячи
Держав обіт мовчаня
І ані слова не прорік
Від роду до сконаня.

Важке зітханє, се була
Єго мольба глибока:
Весь вік прожив зітхаючи,
Не зажмуривши ока.

Не мав він дому ні жптла,
Лиш сам пісок та скали;
Мав плащ один із острих блях,
Що в тіло повростали.

Та на сьвятого напосівсь
Один король сердитий,
З оружєм і дрєкольми
Пішов його ловити.

Пророцьким духом чуючи,
Що час його зближав ся,
З пустинї вибрав ся сьвятий,
На сьвітло показав ся.

Тут вороги обпугали
Його кругом сильцями
І до царя взяли ся гнать
Страшними палицями.

Та цар безбожний крикнув: „Гей!
Беріть його, тримайте!
Йому живіт живцем поріть,
З його нутро мотайте!“

Для болю дужшого велів
Солити сьвіжу рану,
Та тим ще злість не наситив
Мучительську, погану.

Живе ще тіло у бочки
Велів він натоптати,
Поганцям хтів таким як сам
Ті мощі в дар післати.

Не допустив весильний Бог
До крайнього скандалу,
Щоб мощі праведника йшли
Поганцям на поталу.

Три дні й три ночі вітер бив
Судно на Чорнім морі;
Вже думав цар: скінчив ся сьвіт,
Погасло сонце й зорі.

Аж сам Селедій мученик
На них змилосердив ся
І моряку одному в сні
Прославлений явив ся.

І мовив: „Бог за смерть мою
Карати вас не буде,
Та труп мій вивезіть на Русь
Між православні люде.

„Нехай вони в великий піст
Жиють із тіла мого
І славлять Бога й згадують
Селедія сьвятого.

„Най постять так, як постив я,
Доступлять в Бога ласки:
Їдять мене і воду пють
І ждуть сьвятої паски.

„Як їх патрон я відчиняє
Ім буду неба брами,
Пісний Селедій — рай знайду
З пісними Русинами.“

І сталося так. І від тоді
Всі Русини голодні
Селедія сьвятого чтять.
Дивні діла Господні!

Іван Франко.

Із гір Гімалайських.

[Одна картина з подорожних сновидів, списана по поводу дeнyгaції у Відні.]

Передне слово.

Там у Гімалайських горах живе собі народець. Сіккім звуть ся они. Живуть по сей та по той бік гір Гімалайських. По с'їм боці числять ся они підданцями Empress of India, по другім боці они підданці царя китайського.

Віри они буддійської. Мають свого — як би то сказати протопресвитера в гóроді Ласса [після англійських карт Lhassa]. Всі Сіккімці узнають єго головою церкви буддійської. В давні часи був він вибраним владикою — заступником прав сіккімського народу. Ті часи вже минули, а все таки сяку-таку власть він має. Звістно-ж „The church and the sword rules the world“ кажуть Англичани — „Säbel und Krummstab verträgt sich immer gut“ кажуть Німці; як оно по сіккімски, не знаю.

Початок.

Настала раз буча в англійсько-індійській імперії.

Сіккімці народ цікавий, жвавий і головно ретельний. Кому віру запряг, слово сьвяте дав, то й додержить.

Коли я їх бачив в Гімалайських горах з оселедцем на вибритій голові, в широченних шаравах, нагадували они мені козаків, котрих я не бачив, а лише з образів знаю.

Viceroy [віцекороль] англійський пустив універсал: „Чиню усім козакам і посполитим і кождому з осібна відомо.... Вставайте хлопці! ратуйте державу! Queen [королева] of England, Ireland and Empress of India.“

Встали, ратували. На варті навіть стояли в Windsor-і. Кажуть, на ньші реґіменти годі було спустити ся.

Середина.

Роки минали. Инакші часи настали, инакші порядки. Торговля і промисл почали процвітати. [Так стоїть в Acts of parliament.]

На виставі, котру устроїв „край“ та котру відвідав сам Duke of Wales, показав ся ясно усему сьвітови поступ, культура і цивілізація.

Однак мужики Сіккімці не йняли віри сему „процвітові“. Їм стало тїсно. А треба ще знати, що мужик сіккімський на поживу дуже умірений. Бараболя! бараболя! бараболя! Добре ще, що віра їх буддїйска наказує богато посту, так они постять, постять аж курячі слїпоти дістають.

Між ними пійшла гутірка, що там по тім боці Гімалаїв дає цар китайський землю з лісами, пасовискими і всякими достатками, та ще

й людей добрих закликав. От пустились Сіккімці у той рай блаженний, притьмом пустилися в обітувану землю тураньську.

Зачудував ся сьвіт! „Та як же з-під ліберального правління. із-під законного скиптра, із-під конституції [у Сіккімців в свого рода нове виданє конституції] та у ярмо китайське? Се неможливе! се інтрига! се воняє tael-ами китайськими!“

Ловлять Сіккімців по горах, по вертепах, ставлять перед суд. Судять та засуджують за головну зраду §. 1892 кодексу карного. [Мені розказував один судія, котрий мав діло з сею справою, що раз привели перед суд жінку, зловлену на горячій вчинку утечі. Переправлялась через річку граничну з троїма дітьми — зловили. Перед суд з нею! Она тремтить, плаче, діти на-пів голі ридають. „Хліба дайте!“ просять. „Я — казав мені судія під секретом — пустив її на волю, хоч провина утечі була ясна як на долони, лише наказав строго, щоб її дати під надзір, аби ще раз не втекла.“ Але се тайна. Таких тайн я знаю більше, лиш не сьмію розказати, бо повірено мені їх під словом чести.]

І стало спокійно. Мір і благодать!

„Тяжко жить на сьвітї, а хочеть ся жить“ — роздумують Сіккімці за своїм поетом.

Не можна в Туран — давай за Океан!
На „нашій не своїй“ землі вже жити годі! Ще й плакати не дають! Все одно, де пропадати!
Не мож у Туран, давай за Океан!

*

Зібралсь на раду оставші Сіккімці.
„Нужда! нужда! нужда!“ Тільки й бесіди було.

— Ідїм до Queen — до нашої матери! — загомонїло з одного кута.

— Ідїм, ідїм! — відгукнув ся увесь збір. — Най матїр зглянесь на нас бїдних. Вісегоу наклепав на нас... Самі йдем до матери та розкажемо, що нас болить, що нам щемить у серци, що нам жити не дав...

І вибрали сердеги з поміж себе послїв, та вибрали цїнавійших, щоби, мовляв, не застрашив ся перед маєстатом та щоб усе достоту розказав, як і що.

І сталось чудо невидане! По улицях столичного города показались чубатї голови, широкї шаравари, опанчі і клепанї — та все кружляли коло королївскої палати.

— Оттут живе наша матїр! Побачимо її ясне лице. Завтра пїйдемо та все розкажемо.

Конець.

Тут усеґо по порядку розказати годї, бо вїсти суперечать одна другїй.

Одно лиш певне, що вірних Сїккімцїв не впушено до палати. Не то до сїний, але й у двір не пустили. А они сердечні так щиро надїялись, що хоть у вікні побачать ласкаве обличє своєї матери. Лише щось пятьом людям дали дозвіл явити ся у неї з чолобитєм вірнопідданих Сїккімцїв. Та ще розказують, що матїр ані словом не розпитала їх про жите-бутє, та ще й докорила, особливо тим, що були із жрецїв буддїйских.

В тім дїлї відомо лиш те, що Вісегоу, побоявшись о себе, посїпішив чим мога скорше перед обличє Єї Милости. Може знов що на-

клепав на Сіккімців! Вже-ж міліша своя біла кожа ніж кожа blackman-ів — чорних мужиків.

Напевно-ж відомо ще лиш таке: Один з головних радників, той, що орудує грішми взятими з Сіккімців, поганьбив їх таки на добре: „Ви сякі-такі сини! з-відки ви грошей набрали їхати такі сьвіти?!“ А коли бідні Сіккімці божили ся на свої чуби та на латані опанчі, що поїхали за своє та що у них не то tael-ів але й anas-ів нема, то він відгукнув ся на них: „А все таки у вас гроші є, коли робите собі такі прогульки... Ви богачі! Я вам покажу! Податки на вас!“ — і лопнув дверми.

На сім справа скінчила ся.

Post scriptum.

Не вже-ж скінчила ся?!

Подаю ще кілька заміток, слів і думок, які мені удало ся захопити з уст вертаючих Сіккімців. Метушня і гамір був великий. Тяжко було все зрозуміти.

— А що-ж то ми? чи ми піддані другої кляси? Наш лише чорнять, підозрівають, ганьблять... Чи то має бути метода до впоювання в нас вірнопідданчих чувств?

— Пет! тихо! мовчіть! В серце заховай собі кожний те, що думаєш...

— „Малчать... по сему бить“ — то лише в царстві тураньскім! У нас конституція.

Тут счинив ся страшений гомір.

— Пет! поліція! поліція!

Потім знов:

— На яку нам тепер ступити?

— Чим гірше, тим ліпше. Чим дужче нас тиснуть, чим тугійше нам стане, тим ліпше

для нас. Полова відділить ся від зерна. Оста-
несь сама криця. Криця.. зуби.. Від'їдай ся!

— А як і криці не стане?

— Так пропадай! Котюзі по заслужі. Коли
не вмієш жити, так загибай!

Цотім знов:

— Луси, пасовиска, — відозвав ся з кута
котрийсь мужик Сіккімець.

— Так, так! більше простору, більше воз-
духа для мужика і мужицкої праці. Се оклик,
під котрим нам лучити ся та не спорити про
марниці...

— „Justitia fundamentum regnorum“ — чи-
тав я на воротах королівської палати.

— „Gerechtigkeit“ то оклик і нашого Viceroy.

— Був дід Монька, мав ся з-легонька,
черапяна хаточка, капустана шапочка — ладна
се байочка, чи ні?

— Nimmst Dir was, so hast Du was!

Tra-la-la! tra-la-la!

Я. О.

З „поезій в прозі“.

АНГЕЛ-ЗАТОЧНИК.

В ясному небі прогрів ся ангел.
Справедливий Єгова післав єго заточником.

І мав блукати ангел-заточник по сьвіту, доки не виконає дїла, котреб оживотворило який народ.

І пішов ангел сумуючи та роздумуючи над тим, що єму такого доброго вдїяти.

І він побачив народ, що карав ся біднотою.

І подумав ангел: Принесу єму великі скарби, котрі піднесуть загибаючий народ, подвигнуть з того убожества. Та голос єго серця відповів на те: Не всі-ж єще народи щасливі, котрим небо подало богацтва. Треба мати силу, щоби задержати скарби у своїй власті, инакше загарбає їх який хапчивий сусід.

Потреба сили, треба вооружених рук багато, треба кріпких мурів твердинь, а жити ме народ до віку...

І знову майнула гадка в ясній ангельській головці: Були народи, що мали крицеву силу, мали багато оружя, про те однак загинули. Треба чого иньшого...

І йшов ангел' дальше сумний-сумовитий, бо не находив ради у своїй думці.

І прийшов у край, де жив хороший нарід, що говорив милозвучними піснями. А пісні тієї го були, як го красна земля, перепоясана срібними лентами ручаїв-рік, уквітчана майскою зеленію, прибрана в діядем піднебних вершків-гір, сияючих білими покривалами снігу. Але сам нарід загивав в чужім ярмі, сини го кланялись нивенько сусідам, ішли в найми до них... Матері не плекали — не поїли своїх синів народною гордостію, не вчили любити своєї вітчизни.

І призадумав ся ангел-заточник. — Тут моя жатва, тут мов поле! — сказав і пішов урадуваний в глиб того краю. Ішов від хати до хати і голосив матерям і донькам народу своє слово, що гудїло дзвоном воскресеня.

І встало в краю нове житє: виростали сини, що почутє народного самоповажаня висисали з матерніх грудий. І стали вони богацтвом, силою, заштитою упадаючого народу, піднесли го. А Єгова простер свою руку до ангела-заточника і сказав: Ходи, мов дитя, знова до мене, бо добро — бо воскресенє народу сотворив вси; ти підняв го через го доньок...

Завитай же і до нас, ангеле-воскресителю!...

Відень, 20. XII. 1898.

Сильвестер Яричевский.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Вечером забавляв ся невеличкий кружок молодих людей. Гамір бесіди, звінкий сьміх, стукіт склянок зливали ся в дивний якийсь шум. Дим із цигарет клубив ся над головами сидячих і додавав груші принадної малевничости.

Один із гурту показав особливо веселій настрій. Русявий, з принадним лицем, молодець, вує ледви що засіяв ся.

Раз-у-раз кидав дотепами та заходив ся щирим реготом, показуючи рядок рівних, білих зубів.

Нечайно витягнув годинник, глянув і схопив ся з місця.

Всі счудовані поспитали куда йде.

А той повів лиш гордим, триюмфальним зором по товаришах; усьмішка вдоволеня заграла на устах.

„Маю днесь стрічу з панею Н..... Єї муж виїхав на кілька днів“.

І посвистуючи веселу пісоньку віддалив ся легкою ходою.

Минї довело ся раз бачити бідолаху, що принуджений голодом ішов у темну ніч красти. Наріканя жінки і плач діточок пхнули его на сю дорогу.

Він дрожав мов у лихорадці, лице було біле як крейда. Все приставав і оглядав ся бо-язко на всі сторони, мов вагував ся. Уста шептали безвідно слова молитви.

Єго відтак осудили злодієм і кинули у тюрму.

А той іде красти своему приятелеви найбільше добро — супокій домашній. І то йде з лицем задоволеним, веселим, сияючим...

Єго відтак величати-муть львом сальоновим.

М. Кордуба.

КАІН.

В тихій, братній любови жила людскість. Дні минали їй мов чарівна мрія. Голубе, непромірне небо висіло над головами спокійних жильців земского раю мов прапор, що давав запоруку вічного мира. Люди були, як ангели; душі і серця їх чисті, як тотя ясна шата херувима.

Бачив се дух пекольної злости і жаль великий лоточив єго серце. В ньому зродила ся велика зависть, страшна — як адека семиголова змія, про котру доселі оповідає собі престолюдин...

І прикликав дух злости, свого послужника біса, дунув на нього і сказав:

Іди на землю, вчини те саме першому чоловікови, якого побачить твоє око!

А він пішов і вчинив єго волю: в чисте, добре серце чоловіка засіяв люту зависть, жевріючу пекольною гранею...

І від тої пори встало иньше житє на сьвітї, перемінилось єго красне лице.

Запалахкотїли від тої грани спокійні людські оселї, знялась страшна пожежа...

В оливному гаю полилась людска тепла кровця: брат убив брата. Над головою братовбійця загомонїв голосний отцівский проклин — заголосила мати...

З оливного того гаю пішла мара червона,
страшна, ненаситна. На широких полях, на
цвітистих левадах — в очах ясного дня за-
тріпотались людські тіла в смертних судорогах...

Ішла мара, кров розливала, кровію напу-
валась, в крові купалась, в крові топила лю-
дий, — ішла мара... А перед нею лунав голос-
ний, серце пропигаючий крик-плач — — се
було її грізне імя: війна!..

Коло неї ступав її поклонник, її робітник.
Очи, що вже білками заходили, поглянули на
него, а дріжучі, бліді уста вимовляли його імя
з проклоном...

А він ішов далше по трупах, по трупах
і кланялись ему царі-престоли й народи... І до-
селі ходить він — сильний, проклятий — Каїн...

Відень, 20. XII. 1897.

Сильвестер Яричевский.

МИЛОСЕРДЄ.

В ресторані сиділи два молоді чоловіки при пиві. Курили папіроски і балакали.

Розмова йшла про гуманність. Нарікали на брак милосердя у теперішньої суспільности, брак співчуття до нужди клас убогих.

„В загалі треба замітити, що егоїзм зріє-послїдними часами страшно“ — говорив один, пускаючи клуб диму. „Всякий дбає лиш про своє черево!“

„Великанська нужда, котру стрічаємо на кожнім кроці, вказує, що паразитизм капіталістичний мусить найти свій кінець“ — докинув другий.

Крізь відхилені двері всунула ся стара, згорблена жінка у лахманах. Наближила ся до стола і простягла дрожачу руку.

„Рушай відсіля!“ — гримнув молодець, що сидів блисше дверей. — „Десь та погань всюди влізе!“

Жінка лиш глянула слезавим оком.

„Кельнер! чому не викинеш сеї жебрачки!“ — крикнули оба розлючені. — „Ще й тут не мати-мем супокою? Гарні порядки, нема що казати!“

Кельнер сповнив свій обовязок. Однак наші панове не вернули вже до початої теми.

М. Кордуба.

КОТЯРКА.

Киць! киць! ходіть, мої пестії, мої одинокі друзі! З усього — з усіх на світі ви мині остали вірними таї проводите мене в тій нудній вандрівці життя, котики мої солодкі!...

Було колись гамірнійше коло мене, були колись люди — свої — рідні. Тепер я одинока. А про минувшину й згадати немає охоти. От — жите — звичайне таке, буденне, як і в иньших, подібних до мене... Був отець, була матінка — та не конче то вони любили мене — дивачною звали, бо не гляділа я на світ крізь очіцї практичности. Я поїла ся мріями про добрих людий з чистими душами, я вірила в любов, ідеали... І любчик був, що серцю припав до вподоби. Він — здавалось — пропадав за мною. Не хотїли родичі дати мене за него, бо вбогий був. А я сказала, що за иньшого не піду, радше ждати му сивої коси. Я стала уперта, бо вони, рідні мої, були закаменїлі на мою просьбу, не хотїли вволити волї мойому ридаючому серцю. Відійшов мій любчик від мене, відійшов, щоби получитись на віки з иньшою, котра може не могла вго так любити, як я.

А людекі язики — проклятї вони! — донесли минї, що й він, любчик мій, не любив мене, удавав тільки, щоби з моею рукою загар-

бати мамону, віно мов. Люди казали, що він сам до того признав ся...

Серце мало не пукло з жалю й досади!

Родиною незлюблена і не люблена любим, котрому несла найяснійшу любов!

Сестри мене відцурались, братя погонили в світ шукати воплощення своїх мрій; остала я серед рідні — самотою...

І от — я стара панна, дивачка, котярка!...

Ах, як я прагла бодай теплійшого промінчика привязаня — всюди розчаровалась.

Кругом лукавство, облуда...

Тільки ви, котики мої, вірні мині стільки вже років — тільки ви. Правда — кажуть люди — ви лукаві такоже, правда — ви вмієте й драгнути, алеж бо ви коти, більше нічого, а там були — люди!

Ні! ви зовсім добре заступите мині тих людей, я з вами далеко не так самітна, як була з ними...

Киць! киць! ходіть снідати, мої друга єдині!...

Відень, 20. XII. 1897.

Сильвестер Яричевський.

ЗА ІДЕЮ?

Олександра саме скінчила читати найновіше число часописи; она повела вже раз очима по розверненім листі і остановилась на одному місци.

Ах! що за славний молодець вдав ся! — промовила она вкінци, подаючи менї часопись. — Бо сеж рідкий обяв серед нашої молодїжи, що она кидаєсь з посв'яченєм до оборони народних справ, на ті небезпечні струї серед теперішних обставин.

Я кинув очима по часописи, не знаючи еще, ради кого она говорить. На виднім місци я прочитав:

— Н. Н. молодий дїяч на політичнім полі, що вже не в одній справі прислужив ся для народа і не одну злигодню протерпів за се, нинї знов промовляючи перед зібраним людом, був арештований мимо сильного протесту згромаджених.

Она слїдила поквалпно, яке вражінє зробіть ся звістка на мене. Я з легкою усмішкою відложив часопись на бік. Се вї розсердило; очи у неї запалали яким то жаром. Я хотїв оправдати свій усміх, але она перебила мене:

Ви сьмієтесь? А я завидую сильної волі тому молодцеві, що не вважає на жадні перепони серед своєї твердої праці, видить перед собою тільки одну ціль, одну ідею — працювати для народу — і стремить ся до неї всіми силами. Ту вже треба цілковитого посвячення свого життя для ідеї серед тих обставин, в яких обертаємо ся та живемо. Кождої хвилі наражатись на се, що его витягнуть в ночи на зимно-лють, закують, спровадять в арешти, засудять — чи се не героїство в наших часах?!

Она спинилась; я похитав недовірливо головою. Се вї ще більше роздратовало:

То ви не хочете признати жадної висшости сему поступованю! Коли більша часть молодіжи просякла грубим матерпялізмом, уганяє лише за роскошами сьвітовими, та валяє ся по брудних закамарках зіпсутого сьвіта, нам справді дивуватись треба, що серед того виходять прецінь такі одиниці, що йдуть на життя-смерть проти тих каламутних струй новочасного життя. А ми — прихильники тих думок, ідей, за котрі він борєсь — не хочемо навіть признати єму висшости якоїсь! Се хиба злоба!

Она замовкла, певна своєї побіди. Визивала мене до відповіді.

Коли ласкаві послухати — сказав я — то радо поясню вам причину моєї усьмішки і мого погляду на сю справу. Дуже часто, майже завжди дивимось ми на нашу суспільність зовсім поверховно, ми не стараємось з усіх сторін вглянути глибше в причини поступованя. Наслідком нашого недогляду є, що ми багато дечого не видимо в правдивім сьвітлі. Колиб ми робили инакше, то навіть там, де хочемо видіти і де видимо самі благородні поступки, му-

сїли би ми розчарувати ся і закрити собі з сорому лице. — Се дуже часто дасть ся примінити до всяких, що виносять себе в нашім суспільнім житю; дійсне осьвітленє багато перодовиків стоїть в разячій суперечности з поверховним поглядом.

Вкажете на великих мужів державних, міністрів, політиків — як они нераз сильно борють ся за ідею? А се всьо дїлають они лиш ради патріотизму! Але щож, пригляньмо ся їм ліпше, а покаже ся, що *pervus movens* усіх їх дїл — то грубий матеріялізм. Не будь їх борба грубо — відповідно до становиска — оплачена, їх і з сьвічкою не найшов би на тім становиску ніхто. Гляньмо в иньший табір; ось перед нами соціялізм. Що за велична ідея!... А прецінь і ту побачимо те саме. Подивім ся лиш на грубі капітали, що в видї ріжних фондів, як агітаційний, заповомовий та які там ще й є, лежать та топнїють у верховодирів сеї партії.

Се дух часу; і ніхто тому не дивувсь. Може оно так мусить бути.

Так само дїє ся на поли літературнім, так само на науковім. Літератор пише, підносить величні ідеї, за тож само, за що роблять і політичні мужі. Професор викладає з катедри, що пр. складати гроші, се чиста страта, а тим часом навіть сам сьміє ся з голошеної ним ідеї. Отже і в тім лежить суперечність між дійсністю а теорією.

Тому то я так недовірчиво дивлю ся на всяких, що старають виріжнити себе чимсь посеред суспільности. Ви не вірите? Догадуюсь, ви хочете менї сказати: Се загальники, фрази, гарні слова, але тільки слова.

Тож на доказ сих слів розкажу вам, що я досвідчив сам на тій дорозі. Коли цікаві, послухайте:

— У гімназії я мав товариша, з котрим жив хорошо. Він все стояв на переді у всякім ділі, яке тільки робило ся між молодіжкою. Він був ініціатором всякого руху політичного, літературного, наукового між нами. Всі вказували на него, як на чоловіка, що в будуччині займе одно з найвисших становиск в нашій суспільности.

По укінченю гімназії ми розійшли ся. Мене доля загнала на чужину, щоби продовжати студії; він остав в краю. Надії, які на него кладено вже в гімназії, здавалось, сповняють ся. Він кинув ся на поле політичного життя. До сего — казав — мав найбільший потяг. Він закладав кружки між молодіжкою, де розправляли о політичній діяльності, учили ся, розсуджували найважніші політичні питання.

Мій товариш вів у всьому перёд; его рад слухали і цїнили всі другі товариші. Та при тім був він вельми честилюбивий. Всьо, що не вплило з его ініціятиви, всіми силами поборював, що єму удавалось при вродженій краснорічivosti; найгарнійші проєкти, що повстали і виринули без его відомости, упадали.

Скоро став він одним із передовиків своєї політичної партії.

А вжеж він став і ходити поміж народ, — то найліпше поле для політичних діячів. Частож его туди й посиляли, щоби держав відчити політичного змісту, агітував та приспорував прихильників для партії. Жадні збори, ні віче не відбулись без него в его повіті. Усюди він критикував і ганив існуючі порядки та устава,

ба він наставляв навіть чоло проти уваг жандармів та комісарів. „Що вам — говорив він — за песьї обовязок терпіти таку безправність! У нас конституція! Я думаю...“ Але тут йому перебив представитель власти: „Не дозволяю в сей спосіб критикувати права і розвязую збори. а бесідника арештую!“ — крикнув він з усієї сили.

На сї слова в очах мого товариша виступила якась тривога; він наче остовпів. Не зараз же лице его приняло веселий вид і всьміхаючись почав він потішати та втихомирювати роз'ярений народ. Тривога на лиці товариша була після слів самого его наслідком того, що найбільше бояв ся арешту. Чого відтак зараз всьміхав ся? Може тїшив ся, що перші леди проломані?!

Мій товариш мав ще одну слабість: ніколи ніхто не чув, щоби він виступав коли проти головного провідника партії. Хоч і не згоджував ся часом з поглядами свого шефа, то все мовляв: „У него-ж мудрійша голова! Годі мені проти него виступати!“

Після сеї першої пригоди він частійше вже попадав в руки жандармів.

За те росла его слава серед суспільности. Він находив ся на дорозі, на котрій певно стрінув би ся в трийцятих роках життя з посольським мандатом; він се й чув сам — се було его ідеалом.

„Що за посв'ячене у сего чоловіка, яка витревалість у борбі за ідею!“ — говорили кругом него.

І я тїшив ся, що маю такого товариша; я пригадав собі нашу давну приязнь і здавалось мені, що і я щасливий з ним. Щоби дати

вираз своїй радості, я написав йому лист. Він по знакомості — як писав мені у відповіді — відписав; у тім письмі розказав про діяльність молодіжки (під тим іменем він думав про себе), вкінці ставши на становську якогось апостола зганяв так мене, як і других, що пішли „згор-тати чуже сьміте на чужині, місто сїяти зерно на власній ниві.“

Ось і его слова:

„А вжеж хоч і як я стараю ся бодай пе-ред собою самим признати вам рачиу, то годі мені се зділати, коли розважу, кілько то спосібних голів пропадає для нашого на-роду. Се все мусимо ми за вас надаложити. Мусимо робити, робити без кінця! Лиш по-чуте обовязку кермує нами, так як не на-діємось ніяких нагород з якої будь сторони. Одинокою нагородою в нашім труді — се власне задоволенє. Длятого нас так мало!“

Слова сї вразили мене, але видали ся мені правдивими. Він — мій товариш імпонував мені; від тепер був він для мене чимсь висшим, таким, яким я вже не міг статись. І я мусїв успокоювати тепер себе самого супроти закидів совісти...

Уплинуло кілька літ після сего; я був вже тоді у ріднім краю. Частенько перепису-вав ся з Хрущем, що стояв тоді на чолі тої партії політичної, що до неї належав і мій то-вариш гімназьяльний. Ми навіть подружились та стали бувати в себе. Прийду було я до нього; поздоровкаємо ся та балакаємо про се та иньше.

Не потребує додати, що в нас здебільше було розговору про політичні справи, мєньше про літературні. Се нічого дивного; так діє ся

у нас всюди. Зійде ся двох студентів, чи двох пан-отців, чи двох урядників — усе на устах політичні справи. До всяких інших справ у нас нема ні охоти, ні здібности — ба навіть часу...

Але я вдав не в свій суд. Тож поведу далше своє оповіданє.

Не давно я зайшов знова до Хруща. Ми зговорились про мого гімназьяльного товариша.

— Славний той (я рек імя мого товариша) вдав ся! Такнх людей здалось би нам більше!

Хрущ скривив ся якось: Правда що славний і бесідник і агітатор, але за дорого нас коштує.

Я не пороумів, про що він говорить.

Як то? сптав я.

Ви не розумієте? Так я Вам сейчас поясню, — сказав Хрущ. Встав зі стільця, понишпорив між паперами у столу, витягнув одну карточку і подав мені. Був се лист мого гімназьяльного товариша. Я прочитав :

„Прошу о винагороду за два збори і чотирнайцять двів арешту, котрі я відсидів у тім місяци. Остаю з поважанєм.“

Під листом було імя.

— Що се має значити? — сптав я здивований.

— Ах ви наївні! Думаєте, що нині такий молодець, як ваш товариш, буде за ідею сидіти в арешті! — відповів мені Хрущ.

... ..
— Не знаєте ще тільки, хто був сим моїм товаришем, — сказав я Олександрі, що слухала мого оповіданя. — Тим товаришем був як раз той сам Н. Н., що про нього вчитуєте нині такі гимни і похвали в часописи.

Она глибоко зітхнула і мовчала. Се був для неї за тяжкий удар, для неї, що дивилась дотепер на світ через рожеві скла. З її очей я вичитав, що она не зовсім ще згоджувала ся зі мною.

Мій здогад оправдав ся; она довго ще дивилась в розкриту часопись і вкінці сказала: „Може й так є!“

.....
Минув цілий рік після сего нашого розговору.

Она сиділа знова з часописю в руках і читала про послідні збори поступової партії.

— Не бачу ані разу імени Н. Н. — сказала Олександра, звертаючи на мене допитливий погляд.

Се була відповідна хвиля, потвердити мою гадку про Н. Н., висловлену ще перед роком.

Дивує вас се, правда? Тож я розкажу вам тепер про неконче славний кінець політичної діяльності і слави Н. Н.:

Після сего, як я прочитав лист Н. Н. до Хруща, я мусїв перестати вірити в посвячене мого товариша. Єго діяльність представила ся яким-то — даруйте, що так скажу, нечесним заробкованєм.

Ми часто говорили з Хрущем про него. Раз сказав він: — Отже мов прочування сновило ся: Н. Н. перестав бути членом нашої партії.

Я здивований, не знав, що на се казати. Хрущ говорив дальше:

— А сталося се ось як! Раз написав він до мене о винагороду за арешт; жадав суми далеко виспої, як звичайно. Думав певно, що партія без него не обійде ся. Я відписав, що

гроший тих не пришлю; він у відповідь на се заявив, що виступав з партії.

Я слухав уважно сего оповідання Хруща до кінця та хотів ще де-що розпитати в него, але він перебив мені:

— А забув я тобі ще сказати, куди кинув ся Н. Н... Місяць після сего вступив на службу иньшим богам.

Там без сумніву платять єму краще...

Відень 14. грудня 1897.

Павло Демцьо.

ЛІЛЛІ.

Було се в початках червня. Час був прегарний. Блакитне небо чистесеньке, нігде ні хмариночки. Годі нам було всидіти у Відни, в трійку вибрали ся до Бадену. Переглянули все важнійше в місті, відтак виїхали електричною желізницею до Гелененталю. Чудова ся долина з оригінальним спадом гір, вкрита лісом, зі старинними замчищами, робить на всякого туриста незвичайне вражінє. Тут не штука бути поетом!... Ми дібрали ся не без труда до височенного замку, прозваного Равгенштайн. Сторож завів нас до старинної тюрми, де з увагою оглядали ми всякі знаряди, що ними мучено нещасних вязнів, відтак вказав нам ступні, що вели на верх вежі. Тут представив ся нам прегарний вид: під нашими ногами Гелененталь — дальше гори прибрані зеленим оксамітом, а за ними неначе мракою сповиті видніють уже справжні Альпи. По другій стороні долини виглядає гордо з поміж дерев старинний Равгенек. Я довго вдивляв ся в сю красу природи, не вважав на бесіду товаришів, не бачив нашого оточеня на самій вежі. Аж по хвили по-

чув я побіч себе чужий голос та звернув увагу на моїх сусідів. Біля мене стояв, не молодий уже, шпакватий чоловік та прегарна молоденька, бо ледви чи двадцятилітня, женьщина. З інтелігентного її лица, з бистрих очий, ба рішучість і енергія, та всеж таки не в силі вони прогнати темної хмари, що від довшого вже мабуть часу повисла над сим. принадним чолом. Вона звернула ся до сего чоловіка, що був її батьком й заговорила: „Як тут гарно, тільки жити на нїдрі сеї чарівної природи — так щож! неначе злощасне фатум завзяло ся на нашу долю.“ Її зїниці зайшли слезами, молода Німкиня замовкла. Я ожидав що ось-ось вибухне голосним плачем, та сего не було; вона уміла вдержати ся на гарнім її лиці мажувало ся сильне зворушенє. Відтак закрила лице руками та стояла так довший час неподвижно. Не плакала, но хотїла мабуть заслонити перед своїми очима гарний краввид, сю чудову гармонійну красу природи, що так суперечила з її психічним станом. Трохи переґодя вона прокинулась, запримітила присутність трех чужинців — вжахнула ся нас нїби; їй здавало ся, що зрадила свої чувства. З виразом якогось збентеженя слїдила наші рухи. Мої товариші не звертали справді уваги на се, що діялось біля нас, й я не хотїв дати пізнати, що замітив децо в її поведеню та пильно задивив ся в старинну твердиню. Но моя сусїдка зрозуміла се мабуть. Мерщій, не кажучи ні слово батькови, стала вона ступати долї ступнями. Сей зрозумів її намір уйти перед людским оком. Він бояв ся мабуть навіть, щоб ми не слїдили їх, проте спитав по французски: ou allons nous? Дочку неначе розгнївало се питанє —

вона відповіла коротко, та мабуть з докором: *je ne le sais pas!*

Ми опинили ся на самоті. В моїй уяві стояв образ нещасної женьщини — я не міг забути сих гарних очий, сего чарівного лица, котрому суж надавав вираз якоїсь принадної невинности. Я усею душею спочував її лихий долі, хоч не знав її. Моя уява працювала хвилину в сїм напрямі, я намагав ся відганути причину, та мусів вдоволити ся здогадом, що грає тут певно ролю нещасна любов.

В Бадені мешкали ми в готелю „Zur Schäferin“, де зайшли й на вечеру. Зараз на вступі в гостинницю побачив я сю молоду жінку, знакому мені з Равгенштайну; вона сиділа сама при невеличкім столі. З накрита видко було, що вечеряло їх двоє, значить ся батько десь вийшов. Вона закрила долонями лице та ревню плакала — вийняла хустку з кишені, а за нею випала портмонетка. Но заплакана дівчина сего не помітила. Через хвилину трохи втихомирилась, втерла слези з лица. Я наблизив ся до неї, підняв портмонетку та віддав властительці, пояснивши в який спосіб випали гроші з кишені. „Danke vielmals“ промовила вона з вічливостію, намагаючись закрити свої душевні муки. Незабаром вийшов батько з другим ще прилично одягненим чоловіком. Вони погугорили хвилину, відтак розплатившись, вийшли. З того часу не водило ся мені стрічати моїх знайомих з Бадену.

* * *

В півтретя року по описаній пригоді случилось так якось, що я остав без хати. Шукав — побивав ся, годі було знайти відповідної. Так рішив кинути ся на скрайні дільниці Відня.

З такою гадкою йшов я через Альзерштрассе на університет — аж ось побачив на дверех одної камениці картку з написю: „Ein nett möblirtes Zimmer — per sofort zu beziehen“. Зразу не хотів я навіть питати за сею хатою, я не вірив, щоби щось гарного при такій головній улиці ожидало аж мене. Одначе комната була в мезаніні себ то по нашому на першій поверсі — зовсім не високо, проте я зважив ся остаточно піти. На мов щастє була се гарна квартира та в порядних людей.

Дуже мене владувала ся обставина, що у Ваґнерів (так звали ся мої хозяї) міг я діставати й обід — бо се вічне бурлакованє по реставрациям надоїло мені вже доволі. Стара Німкиня впевнила мене на вступі, що буду мати спокій, бо дітий зовсім не має, мешкає в неї лиш молода дама, що грає часом на фортепяні, ну але се не буде мені чейже мішати в науці...

Усі ми обідали спільно. Ся молода дама була моя знакома з Равгенштайну. Я пізнав її зараз на вступі, хоч вигляд молодої жінки в дечому змінив ся: лице її споважніло, на перший бодай погляд робило вражінє якогось холоду — байдужности. Перша наша стріча була досить чудна: я вклонивсь чемно, молода дама відповіла досить сухо на мій привіт, старі-ж Ваґнери не намагали ся нас зовсім познакомити. Хоч не люблю офіціальних представлень, всеж таки ввело мене се в невігідне положенє. На тім стало, я дізнавсь лиш тільки, що її кличуть „Fräulein Lilli“ себто Hildegardē.

Згодом ставали ми до себе чим раз близше. Я пізнав, що панна Ліллї се справді незвичайно інтелігентне, енергічне та підприємчive

ество — но більш не дізнав ся нічого. Раз якось заговорив я, що бачив її в Бадені — вона почервоніла та намагала ся мене впевнити, що в сім місті ніколи не була. Я догадав ся, що згадка про Баден єсть для неї неприємною, проте не перечив ся, противно старавсь її втихомирити, що, мовляв, багато людей до себе подібних, мені могло так лиш здавати ся і т. д.

Усе те разом, себто ся обставина, що старі Вагнери, хоч щирі люди, не хотіли передімною зрадити навіть імени сеї загадочної дами, з другого боку вона сама палила неначе усякі мости за собою, бажала затерти усякий шлях, що міг викрити її рід, її минувшість... наводило мене на сотенні здогади, дразнило мою уяву. Я порішив за всяку ціну викрити всю тайну — мене перла впрочім до сего не тільки проста цікавість но й прикмети сеї жінки, що казали мені враз: „се не буденна проява, тут мусить бути щось незвичайного“.

Правильні, клясичні черти Лілліного лица мали вираз незвичайної інтелігенції. Майже мужеска енергія переходила в неї у найдрібніші ніянси жіночої ніжності та ввічливости. Панські манєри, гордість, сповита якоюсь опоною тавного жалю до людей, не виключала правдивої людяности. Образованем же своїм могла Ліллі справді заїмпонувати. Не була їй чужою філзофія, новіше письменство європейске, а особливо література драматична. З сею людиною стояло справді побалакати.

Розговори наші тягнули ся нераз довго поза обідову пору. Ми доторкали всяких справ, суспільних питань, горда жінка вступала нераз перед моїми доказами на сім поли, но всеж таки бистрі її замітки заставляли мене багато

думати. Були в неї й хвилі зневіри на точці справ суспільних, тоді бувало казала мені Ліллі: „школа ваших почувань, школа вашого благо-одного, молодечого вогню“.

Ми звідували від часу до часу всякі музеї, концерти, театри, від одного тільки „Raimund-theater“ сторонила вона якось, в сїм театрі не були ми ніколи разом.

Минув уже спорий шмат часу, я не перевів своєї постанови в діло — себто не розвідав нічо про Ліллі. Дома сидів я мало, більшу часть дня проводив на університеті та в бібліотеці, проте годі було починити які кроки. Одного дня вернув я вчаснійше чим звичайно домів та почув, що наша панночка зачинена в своїй комнаті деклямує в голос одну ролю із „Fall Clemenceau“. Се мене зачудувало й за обідом зачіпив сю справу. Ліллі знов змішала ся та заявила, що се єї привичка читати в голос драматичні твори. Коли я опісля на самоті з Вагнеровою звернув на се бесіду, виявила мені моя хазяйка, що Ліллі єсть артисткою драматичною в „Raimundtheater“. Тепер стало мені ясно, чого вона так часто їздить кудись сама — чому разом зі мною не хоче ніколи зайти до згаданого театру, та що сему за причина, що так залюбки читає в голос драматичні твори. Я зрозумів що се за зворушення, що о них гарна акторка нераз бувало згадувала як про причину безсонности.

Нераз в розговорах доторкала ся з легка своєї долі, тоді зітхала звичайно та говорила бувало: „от, колиб усе знали, коханий приятелю“. До сего неначе хотіла додати: догадай ся сам, бо мені все тяжко розказувати. Були й хвилі, що в них бажала бути щирою, бажала

розкрити передімною всі свої тайни, но жахала ся неначе одвічальности за се перед собою, одвічальности в хвили студеного розсудку, що робив її недовірливою, замкненою в собі, та казав усе: „не вір нікому!“ За сю недовірчивість докоряла її не раз бувало Вагнерова, людина чесна, добряча, що все любила в очі казати. Вона то як раз посувала мене в дослідях над сею загадковою історією чим раз наперед.

Одного дня перед вечером скучно мені якось було сидіти в своїй комнаті, я зайшов до Вагнерів. Добре, що прийшли, пане доктор! мені так нудно на самоті, чоловік пішов десь до каварні, панна Ліллі поїхала на пробу, сиджу сама мов черниця — промовила старуха на вступі. От ми і забалакали. Трохи з перегодя зійшла бесіда на Ліллі. „Чудно вам се видаєть ся, що сидите день в день при обіді, ба навіть досить заприязлилися з людиною, котрої майже зовсім не знаєте. Ми не познакомили вас з нею з сеї простої причини, що не хотіли поступати проти її волі... Але я гадаю, що таємничість ся не тільки злишна, но противить ся навіть товарискім звичаям. Проте скажу вам перш усього, що людина ся не єсть уже панною, се розвідка... чому розвела ся зі своїм чоловіком — не знаю“.

Довго балакали ми про Ліллі, стара Німкня виявила мені усе що знала, а знала сама не багато. Тоді дізнав ся я, що молода розвідка зве ся по батькови Бавер, подружила ся з якимось лікарем з Бадену Ляндесбергером, но подружжя не було щасливе, вони невдовзі розвели ся. Родичі її, маючі люди, живуть в Люблянї, но Ліллі не сидить як розвідка дома тому мабуть, щоб не пеувати долі молодій се-

стрі. Вагнерова жалувала ся відтак не тільки на неприступність і недовірчивість но й на гордість Лілліну. Після її слів поводить ся молода артистка з усіми знакомими і незнакомими неначе графиня з льокаями. „Що вона з вами так заприятлила ся, се може вам тільки підлещувати, бо Ліллі ні з ким, а особливо ні з ким з мушин так не поводить ся... Люблю її, сю проворну жінку, но ненавиджу її вражаючої гордості та твердосердності“ — говорила моя хозяйка. Я намагав ся виправдати Ліллі, казав, що на се зложили ся уже обставини. Доказував словами французского мислителя, що гордість, відвага, правдомовність, мають так само якісь причини істнованя, як травління, порушуванє мяснів. Що всякі лихі або добрі прикмети є так само продуктом, як цукор або вітріоль... Но вона вжеж таки не хотіла забути молодій жінці її лихої вдачі.

* * *

З Ліллі жили ми справді в приятни. Вона завсїгди остала такоюж таємницею. но всеж таки деякі моменти особливо з послїдних часів свого житя відслонювала передімною. Вона не таїла більш свого становища як артистки драматичної, я бачив її навіть кілька разів на сцені. Любив я сю інтелїгентну, палку в дійсности, хоч на перший погляд студену жінку, спочував її доли, та хоч особливша краса вражала мене не аби як, я зовсім не був закоханий. Наші відносини не виходили поза границі приятни. Ліллі звала мене навіть звичайно „Lieber Freund“.

На мою приятельку мали незвичайний вплив штуки красні, особливо музика і маляр-

ство. Гарний концерт був в силі незвичайно її одушевити. Тоді стояло справді поговорити з сею людиною, тоді виявлялась уся внутрішня краса, усі прикмети її душі, що доказували наглядно, яким несправедливим був би осуд сего вства, з його так сказати-б внішнього вигляду. В моїй тямці остане завсїгди живою згадка одної хвилі, преребутої разом з Ліллі в віденській палаті штуки. Як раз тоді отворено тут Верещатінову виставу: Наполєон I. в Росії. З увагою переглядали ми цілий ряд справді мистецьких картин, що з'ображали фатальне підприємство цісаря Французів. Ліллі здержувала ся найбільше коло карти означених числами: 3, 6, 8, 9, 10. Перша з них з'ображала частину Москви в полумях. Задуманий, з уданою байдужністю, глядить Наполєон на згарища своїх найкращих надій. На другій картині бачимо корсиканського героя на самоті. На його лиці відбиваєсь уже виразнійше внутрішня борба. Великий сей чоловік, що рішучістю своєю нераз уже счудував Європу, не знав після пожоги Москви що почати. Що хвиля прошибає його голову нова гадка, кожда мінута родить новий плян, но Наполєон не має вже давної сили, щоб рішитись на якийсь крок. Третій зі згаданих малюнків вказує нам нутро мужицької хижі в селі Городній. По середині хати сидить на лавці Murat, побіч него стоять: принц Еврен, Bertier, Davoust і Bessière. В куті за столом сидить неподвижно Наполєон, сперши голову на руки. На силу намагаєть ся заслонити незвичайне зворушенє й недостачу певности себе, що так малювали ся на його лиці. На четвертім з'ображена квартира Бонапартого в малій сільській церковці. Цісар, получивши

лихі вісти з Франції про заходи Maletta, сидить сам задуманий — ніхто не зважить ся переступити поріг володаря. Се вже не той Наполеон, диктатор мира у Відні. — се покутник, що важкими гадками карає ся за свій невтропний вчинок. На місци давної певности себе та геніяльної сили духа повисли на його лиці жура та крайна безрадість. — Послідняж із сих картин, що їм найбільше уваги присьвячувала Ліллї, показує Наполеона по борбі під Смоленськом. Поле вкрите людськими й кінськими трупами, оружьем та всякого рода воєнними приборами — а все те ослонене верствою сьвіжо упавшого снігу. Передом іде цісар Французів — задуманий, прибитий фатальним вислідком послідних подій. Одяг його зимовий: довга соболева шуба, шапка з кляпами на вуха, теплі чоботи. Похнюпившись поступають за ним урядники головної кватири. неначе учасники похоронного походу. З заду видко в мініатурі останки великанської армії.

Оглядаючи те промовила моя товаришка: Хоч самодержавних змагань Бонапартого ніхто не може похвалити, но всеж таки годї не спочувати трагічному кінцеві сего геніяльного чоловіка. Розгляньте уважно всі портрети Наполеона, що за переміна в сих чертах лицях... Он бачите ступає проміж горіючі стіни відважний полководець, з його лица не видко ще пригноблення, воно ще бодай на вид спокійне. Но на иньших малюнках прибирає воно чим раз більше вираз хиткості — нерішучості, стає постійною селитьбою жури та старечої безрадістости...

Оден нерозважний крок розрушив усю великанську будівлю, зломив непобідного як зда-

вало ся велитня, та здрулив його в бездонну пропасть. Що мусіло ся діяти в сій желізній душі, що привикла бачити тільки безусловний послух, що не знала ніякого опору, ніякої неможливості... Йому, всемогучому володареві Європи, прийшло ся зложити оружје перед клімою, перед вогнем!.. І тут не могла стати в пригоді ніяка перевага моральна, ніяка стратегіка. Новочасний бог війни прийшов до сеї пів-Азії по нові лаври а тут зготовили йому сі дикарі мерзкий упадок.

Я запримітив, що Наполсон сам зготовив собі упадок через надто велику віру в силу свого оружја, та що він в історії личність далеко не симпатична.

...Такі величезні таланти — говорила вона дальше — що своїми питомими силами видобувають ся з забутя на верх, що своїми подвигами будують загальний подив, мають в собі всеж таки щось симпатичного. Не хвалю його політики, його самолюбних заходів, но сила його душі всеж таки мені імпує. Впрочім слиб ми знали все його житє, вихованє, мотиви, якими руководив ся... Хто знає чи не знайшло би ся багато таких моментів, що моглиб його бодай в часті виправдати...

Кажете жадоба власти... честолюбність... таж ми всі по часті честолюбні, всі бажалиб другим накинати свою волю, відповідно до нашого талану та енергії... хто у всім дає ініціативу, товчок, той панує, відповідно до ваги ініціованого ним підприємства. Сли придуркуватий нездара, що є нулею в суспільности, не вимагає більших почестий для себе, не бажає опанувати умів своїх ровесників, се ще не його

заслуга... Слиз в тім случаю обставини так склались, що не тільки підсичували честолюбність сеї талановитої одиниці, но неначе промощували їй дорогу до опанованя всіх і всего — то над сим можемо тільки жаліти — але чоловіка сего мусимо таки подивляти... ну і в певній мірі спочувати його упадку, що в тим більше болючий чим глибший. Щож нам може імпонувати як не все що велике! Вжеж Людвик XVI., що не заподіяв людскости тільки лиха, та скінчив також вельми трагічно, не будить такого загального інтересу як Бонапарте. Впрочім сказано як який слабосильний сарака не чинить нічо лихого, се не сьвідчить ще про його етичну стійність — сліб мав енергію, хто зна, що вийшло з него.

Наші розговори тягнули ся відтак дома до пізна вечером. Теми бесіди міняли ся. Остаточно забалакали ми про осуд людский, про опінію публичну взагалі, до котрої Ліллї мала по видимому якийсь жаль. Вона стала жалувати ся, що ві судять лише з внішнього вигляду, ніхто не хоче ві вирозуміти... Вонаж осамотнена жінка уже обставинами спонукана бути замкненою, неприступною, недовірливою. „Ви гадаєте, що я справді така, якою бачить мене Вагнерова — гадаєте, що я справді така закамєнїла, неприступна для всяких чувств? Єсли-б так дійсно було — будьте певні я змоглаб ще якому молодикови голову закрити, віддалаб ся... Но мені сего не велить чинити голос совісти! Яж акторка, маю вже свої химери, свої нервозні вимоги, що подружного житя не ущасливилиб... Я зрікаю ся всего... не хочу приголомшити свої чувства в шумнім житю. Не плачу

як се бувало давнійше, не виливаю своїх чувств перед ким будь, но се не доказує нічо більш як тільки те, що з мене обставини зробили акторку... а я давнійше й не снила нею стати.

* * *

Було се в неділю — за обідом балакали ми за буденні справи. Вагнерова кинула кілька незрозумілих допитів до Ліллі, „чому не зладила собі ще“... „чому сего не хоче брати?“... мене се трохи счудувало но не придавав йому більшої ваги. Після обіду просила мене Ліллі, щоб остав трохи, та додала з усьміхом: „wir kommen nie mehr so jung zusammen“. Вона була якась неспокійна, наче чогось ожидала, то ставала сумнійшою, то ніби веселійшала. Я посидів з нею зо дві години, відтак вибрав ся на концерт, вечером жеж мав іти до опери. Вона пращалась зо мною дуже сердечно — тричі стискала мою руку, бажала мені веселої забави...

Сьогодні прийшов я по одинадцятій годині домів. Ранож пішов як звичайно до каварні. Заки попереглядав часописи минула девята — треба було йти на універзитет. По дванадцятій годині спішив я на обід. Мимоходом заглянув на таблицю, що призначена для оповістки адресатів про наспівші до них посилки. Між иньшими побачив я й своє імя. Зайшов до портjera відобрав лист — наданий, як виходило з печатки, попередного дня вечером. Отворив мерщій куверту, гляджу підписана: Гільдегарде Бавер. Мене се незвичайно счудувало: особа, що ві тільки стіна ділить від мого помешканя, удавсь до мене письменно і адресує на універзитет... Читаю чим скорше письмо: „Коханий

Приятелю! Нині вечером виїжджаю до Німеччини на одну з тамошніх сцен. Покінчивши всякі приготування до подорожи беру за перо, щоб попрощатись з Вами письменно. Хоч мала спромогу, не вчинила сего лично по тій простій причині, щоб уйти непотрібних зворушень, та витревати при своїй постанові. На сїм місци прийміть сердечну подяку за Вашу щирю приятельську до мене. Будьте певні, що знакомість з Вами мала не аби який вплив на „студену“ акторку. Ви вщепили в мене не одну ідею, що нераз в злиднях життя зможе мене удержати на уровени гідности людскої. Бажаю Вам як найбільших успіхів в праці около забутого Вашого народу, которому хочете посвятити всі свої сили... Я не маю сего щастя, не працюю ні для чийого добра, моя ціла діяльність, се так сказатиб безнастанна утеча перед власними чувствами... В гарних хвилях Вашого життя згадайте, що на далекій чужині живе душа, котра подвигам Вашим спочуває, та з горячою прихильністю слїдить за ними. Згадайте інколи, що я щиро Вас кохала. Прощайте на все“.

Зачудованє, жаль, якась туга, усї ті чувства прошибали мене в одно. Я чудував ся нечаяному крокови Ліллї, котрої лиха доля, причина нещастя, що звихнуло усе вї житє, всежтаки остали для мене тайною. Жалко стало менї сего палкого, гарного бства, що так вчасно зрєкло ся особистого щастя, — затужив я за щирою приятельскою.

З того часу ми обїдали в трійку. Розговори наші стали менше оживлені — ми відчували недостачу нашої товаришки стола.

Невдовзі вичитав я в однім заграничнім
дневнику звістку про виступ Ліллі — но вона
сама не давала більш про себе чути.

Відень, в грудні 1897.

Роман Сембратович.

Михайло Петрович Драгоманів.

З моїх споминів.

Лично познакомився я з Михайлом Петровичем Драгомановом в літі 1891 року у Відні. Михайло Петрович приїхав був сюди лґчитись і поселив ся в Сальмансдорфі під Каленбергом.

Переписувались ми ще з давного часу, коли то ще я, будучи на університеті, був редактором української часті „Славянського Альманаха“. Той Альманах сконфіскувала віденська прокуратурія за „Політичні пісні українського народа“ пера Михайла Петровича. Задля якого іменно злочину сконфіковано „Альманах“ — я й до нині не можу зрозуміти, бо в політичних піснях нічого каригідного дочитатись не можна було. Ще задалегідь радили нам товариші Славяни, щоби під сею розвідкою, котра була в Альманасі перлою, не підписувати імени Драгоманова, бо „се небезпечно“ [мовляв: чеші дідька з-рідка...] Однак ми не важились на таке сьвятотатство. Ми розвідку підписали цїлим іменем, як було в рукописи. — Альманах сконфіскували. Товариші-Славяни з редакційного комітету мали рацію, а Михайло Петрович

в однім письмі озлив ся на нас дуже, що ми не вмiли устояти за свої права.

Приїхавши у Відень 1891 року, Михайло Петрович подав зв'істку в товариство „Січ“ і ми загостили до него.

Хорий він був дуже. Віденські професори поставили діагнозу: Aneurysma aortae. Хороба неулiчима. Михайло Петрович стратив цілковито гол'ос, шепотав лише, а болі в грудех та рамени мучили єго страшенно. Ми всі знали, що смерть уже написана на єго чолі.

Щиро і сердечно привітав він нас.

— Не перші ви — сказав він — у мене гості. Навiдувалась уже до мене ваша поліція та питала: що я задумую робити в Австрії. Моя немiч та по-часті мій болгарський паспорт уратували мене від дальшої мандрівки.

Ми часто навiдувались до Сальмансдорфу. Михайло Петрович, живучи довгий вік на чужині, так і бажав видіти коло себе земляків, для котрих било єго щире серце. Коли ми до него навiдались по полудни, то не пускав нас і ми вечеряти мусіли у него. Пізною нічю вертали ми у Відень. Коли-ж ми, заняті нераз своїми ділами, не заходили до него два або три дні, він, хоч хорий, тяжко хорий, приїздив у Відень та заходив у нашу кофейню, щоби бачити з нами та поговорити з нами про народні справи.

Лаяв він усіх нас Галичан за нашу нездарність в політиці, в літературі — але все те виходило з щирого серця. Він бажав, щоб усе було „ліпше“, щоби прийшов „слухний час“.

Заходячи в гостину до Михайла Петровича — ми все старали ся більше говорити самі, щоб не мучити єго — але се нам не вдало

ся. Ми звертали сюди-туди, его жінка помагала нам — бо лікарі заборонили всяке роздразнене і напружене голосу — та нічо не помагало. Бесіда сходила на народні справи а Михайло Петрович говорив і говорив. В душі его нагромадило ся тільки думок, тільки болю, тільки жалю, що він муєв виповісти землякам, хоч-би прийшлось ему умерти на місци.

— „От так балакаючи з вами — мовив він — мені здасть ся, що я здоров. Мені видить ся, що я сьвіт цілий обгорну своїми думками... А тут в ночі прийдуть болі, битє серця, ока не зажмуриш цілу ніч... смерть за плечима!...

„Коби скінчити третій том політичних пісень!... Сю роботу мушу довершити, хоч-би прийшлось мені кінчити єї на смертельнім ложу... Тільки-ж се робота! Як вам кажу — єї треба робити лїгма на помостї. От сядете та розкладаєте собі любенько сотки усяких вариянтів. Сей сюда, той сюда, або сей по одній часті сюда а туда по другій. А заки розбере ся — що за мука! що за робота! З початку виходить нераз така нісенїтниця, що ніяк не зрозумівш. Та як же так — питаєш себе — аби про таку річ, як руйноване Січи не було докладних пісень? І знов читавш і читавш і розкладаєш по помостї всякі вариянти... Скажім приміром пісня про руйноване Січи 1775 року: „Ой злетіла бомба — та у Січ упала“. Коли-ж 1775-ого року ніякого бомбардованя не було! Або дальше: „Ой пійшли Запорожці [по зруйнованю Січи] над Богом рікою“. Як же над Богом, коли вся Січова історія діялась на Дніпрі? Але коли розчитаєш ся в сотках вариянтів, тогдї дійдеш до сути річи — дійдеш, що пісні про руйноване Січи за Мазепи та за Катерини II-ої по-

мішались між собою в пам'яті народній... Розумів ся, читаючи книжку, в котрій усі пісні розібрані по думках і по історичним періодам читець і не думає: кільки то труду стояло, щоби винайти провідну думку в тих так гарно висьпіваних, але переплутаних думках... Коби хоч сю роботу, довести до кінця!

„Я написав тепер розвідку про казку Единову. Се так — робота європейська, щоб Англичанці, Німці та Французи провідали про такого то учителя „на велика та школа“ в Софії. Се так — для мене та для Болгар, що покликали мене на катедру. Але від тепер посв'ячу всі свої сили українській етнографії.

„От представте собі — українські релігійні легенди, що до тепер ще не розроблені. Кільки то в них материялу, щоби показати: якими дорогами йшла до нас християнська віра і культура і як то вї нарід приложив до свого норову. А там, коли сї роботи покінчу — возьмусь, як сил ще стане, за історію української літератури і культури. Мої посередні роботи — то лише ввід до сеї послїдної, котру хочу уважати своїм завіщанєм. От, бачите, Огоновского Історія літератури — робота пильна і богата в материял, а головню она перша в тім напрямі. Але в ній нема ширшого погляду нї на свою літературу і культуру, нї порівняня з другими сегочасними напрямями літератур європейских, котрі все-таки мали вплив на хід нашої культури. Я би взяв: 1) література старославянська; 2) народна поезія, проза, легенда і т. д.; 3) нова українська література на народній мові — з вї прихвостнем — „червоно-руським язичієм“. Коли се зроблю, тогдї возьмїть,

загребіть мене між мої книжки та спадіть разом з ними, коли они ні до чого не пригожі...”

Михайло Петрович завсїгда дуже відказував на „вузкий націоналізм“ а ще більше на „наукове шарлатанство“.

— Усі Галичани, Поляки і Русини — говорив він — то „псевдо-культурники“... се проста культурна Hochstapellei. Не говорячи вже про українські або російські університетські міста, але кожде уїздне місто в Росії, навіть на Сибіри має бібліотеки ліпші, як у Львові та Кракові...

„Скажіть мені — говорив дальше — що то таке „народні сьвятощі“? з чого они складають ся? Що в „українських народних сьвятощах“ є свого питомого, а що візантійського, арабського, перського і загально культурного?... Коли ми вічно будемо стояти на козаку, тропаку, тютюні та горілці — то нічо з нашої роботи не вийде. Пропадемо і слід за нами загине! Нам треба поставитись на високий рівень, нам треба иньчих окликів, ніж ті проголошені „новою ерою“. Нам треба засьяти наукою і ділами, щоби увесь сьвіт зоглянув ся на нас. Тоді й числити ся з нами будуть. Чим на ширшу ногу поставимо себе, тим вигіднійше. От дивіть: кілька жидів на сьвіті? — а жидівське питанє стоїть клином в Европі та вже і в Америці. А кілька Українців! Але жида уміли стояти все на переді. В свій час бились они за толеранцію релїгійну, відтак за буржуазію, а тепер вже і між соціалїстами взяли провід... А ми?... Ще тепер ставимо в свої програми політичні „греко-католицьку віру!“ — в програми політичні!

В той час в Сальмансдорфі писав Михайло Петрович на нашу просьбу свої австро-угорсько-руські спомини. „Се я відпочиваю, пишучи їх“ — говорив він.

Угорська Русь лежала ему на серці ще більше як Галичина. Угорщину він справді згадував „як пораненого брата“.

— На Угорській Русі — говорив він — найшов я також людей, з котрими можна було почати діло, особливо молоді клирики та студенти. Гомичков став моїм приятелем, в „Карпаті“ надрукував був мою статтю, годив ся навіть на те, що для народу треба писати народною мовою. Та сталась халена, з тим процесом [у Львові 1877-ого року] і моя робота мусіла урвати ся. До угорських Русинів — була его гадка — треба добиратись окремим способом. На Москалів лаяти нема що, хіба в ряди-годи на уряд. З козаколюбством там поки-що нічого не вдѣш. Демократичним принципом з російською закраскою можна помалу добитись у них почуття до свого питомого народу.

Не було ніякого прояву чи-то політичного чи літературного на цілій Русі-Україні, о котрім би Михайло Петрович не знав, та про котрий би він не висказував свої бистрої думки. Слабий его голос нераз уривав ся, він припочивав, сильною волею своєю ломив біль в грудех, а коли не міг говорити, писав на таблиці свої короткі думки. Коли дебата переривалась — а переривала вї нераз умисне з оглядів на здоровля мужа панї Драгоманова сїдаючи за фортепян та граючи українські пісні, — Михайло Петрович, утомлений, опирав ся на своїм ложи болїзни а очи горїли огнем, коли він і ми з ним слухали милих звуків вародної пісні.

— А от слухайте „Гречаники“! З „Гречаниками“ сталась ось-яка комедия. Український пан [імярек] заложив у своїм селі школу. Хлопці учились азбуки, розумів ся на казенній мові. Приїздить інспектор. Усе гаразд! Тільки на кінци науки казав учитель школярям за-співати пісні. Хлопці затягли „Гречаників“... Інспектор надув ся і зробив учителеви „виговор“. На се пан: „Коли вам, пане смотрителю, мої „Гречаники“ не подобають ся, то я вас не сьмію просити в свою хату на обід. Там дають таки гречаників...“ А в селі не можна було пообідати віде инде, хіба лиш у пана...

Про свій побут в Болгарії розказував Михайло Петрович, що там він усім вдоволений. Завяте ему до вподоби, студенти цильні. Болгари — казав він — нарід цїкавий. Правда, багато ще там Азії, але оно минесь там може й скорше, як в наших країнах.. А от що цїкаво! Я — мовив Михайло Петрович — окричаний „революционер.. социяліст.. нігіліст“ а в Софії ми, я і моя родина стали „двораками“. Князь просить мою родину на вечерки en petit comité. А раз на балю підійшов князь до мене, стиснув руку [Болгаре цїлують вго зараз в руку за таку честь] та сказав, що жалув, що різнородні обовязки не дозволяють ему слухати моїх лекцій. Він — каже — чув, що мої лекції дуже інтересні... Тепер я голос стратив, а се ж єдиний мій заробок. Що вдію без бесіди? На пенсію в Болгарії я права не маю...

З піднесеним духом відходили ми від Михайла Петровича але і з болем в серци, що дні великого сего труженика вже почислені...

Однак на перекір усяким лікарским прогнозам адоровле Михайла Петровича поправило

ся. Голос помалу він відзискав і болї в грудех перестали. Розуміє ся — хоруба мимо того розвивала ся дальше.

Послїдний раз бачив я Михайла Петровича у Відни 1883 року в переїзді єго з Парижа, куда удавав ся до славного французского лїкаря Potin-а. Тодї то в єго комнатї в Hôtel de France бачив я знов громаду Русинів, Українців, Болгар та иньчих Славян — всї они споглядали на Михайла Петровича з глибокою почеснїю. А він поводив ся з усїма, з найменчими і наймолодшими так просто, так звичайно — не говорив *ex cathedra*, як то люблять робити иньчі, т. зв. „великі люди“.

Отсе мої спомини про Михайла П. Драгоманова, великого труженника для вітчини своєї і скитальця за-для неї. Умер на чужинї — а умираючи забрав з собою багато ще невисказаних думок — задуманих робіт великих...

Д-р Я. Окуневский.

АРГОНАВТИ

КОМЕДИЯ В III. ДІЯХ

Григорія Цеглинського.

Супроти сцен печатане в рукописи.

ОСОБИ:

Іван Мирский, священник.

Олімпія, його жінка.

Марійка, їх донька.

Омелька, далека їх своячка, сільська учителька.

Язон Дівонос

Акинди Всеволода

Кастор

Полюкс

Софрон Думка

Порфирій Карманович.

Мендель Бавм, власитель готелю.

Прокіп

Николай

Ксеня, дівчина сільська.

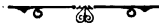
Катерина, служниця.

} питомці.

} готелеві сторожі.

Гості духовні і мирські, дівчата, музиканти.

Дієся акт I. в міському готелі, акт II. і III. на селі у о. Мирского.

Д і я І.

Декорация. Сцена представляє комнату заїздного дому, з дверми головними в середині, бічними праворуч (від публіки). По середині столик, що дасть ся розложити на зелений столик до карт, кругом крісла. Ліворуч велике зеркало з поставою.

СЦЕНА 1.

Николай, Прокіп (перший старший, другий молодший, поспиравшись на щітки, що ними замітали комнату, балакають:

Николай.

Скажи мені, Прокіпе, семий рік вже, хвалити Бога, служу, а ще не второпаю всего, гм!

Прокіп.

Що такого?

Николай.

Ось диви ся. Всілякі сюда заїжджають люди, а найбільше попи...

Прокіп.

Ну і що?

Николай.

Ось того, як се сказати, гм? Як приїде який старий, то і набігаєш ся коло него, наладиш, надвигаєш, напипнаєш, а він тобі опісля — шістку...

Прокіп.

Ну?

Николай.

А, як заїде молодий,...

Прокіп.

Клерик хочеш сказати..

Николай.

Як кажеш? Клерик? Ага, клерик, так так: клерик. Як заїде клерик, то чоловік йому, вибачте, холявки прочистить, а він йому дві, три, чотири, часом і лева цілого, срібного, цїсарського ткне.

Прокіп.

Я тобі скажу, чому.

Николай.

Чому, ги?

Прокіп.

Піп старий дав своє, то й жалув, — а молодий чуже, то й розкидав.

Николай.

Чуже? Як то кажеш чуже?

Прокіп.

От так: свого не має, то й позичає.

Николай.

Ба, та позичати, то й треба віддати.

Прокіп.

Але не йому.

Николай.

А кому?

Прокіп.

Тому, де ся оженить колись.

Николай.

Ну які штудерні, дивись! Не даром тільки вчилсь.

Прокіп.

А впрочім, що нам до того небоже. Нам лиш се подай Боже!

Николай (сміє ся).

І се правда, гм! Дай їм Господи здоровля та довгоденьствія. Але чому їх не видати тепер?

Прокіп.

Чому, от вчера приїхало кількох.

Николай.

Під твої числа?

Прокіп.

Ага.

Николай.

(на боці). Має щастє, сновіда! А ти, Николаю, коло старих бідькай ся. От все старому біда!

СЦЕНА 2.

Попередні. Язон (крізь головні двері виставляючи голову).

Язон.

А ходи но котрий сюда!

Николай, Прокіп

[біжуть оба на перебір, віддыхаючись коло дверей].

Прокіп.

То не твій!

Николай.

То мій!

Прокіп.

Тобі старому — старі, а мені молоді!
(відопхнувши Николая виходить)

Николай (негодуючи).

Ось трапив ся оден клерик і той дияволу
в зуби (кланяєсь низенько входячому Язону і виходить).

СЦЕНА 3.

Язон (хороший, поставний, трохи вже піддопаний) за ним
Прокіп (з куферочком в руках).

Язон.

Постав он там!

Прокіп (вгледучи).

А більше нема нич?

Язон.

Постав і рушай з Богом.

Прокіп (до себе).

Шкода було з Николаєм битись, можна
му було відступити (виходить в головні).

СЦЕНА 4.

Язон сам (ходить по сцені неспокійний).

Що се, повимрала в городі, чи що таке?
Перший раз в'їжджаю, неспостережений! Ні

одного, однісенького вуйка! Все мабуть в світі іде навпаки (пристає). Бувало, Господи, чоловік лиш покажесь, — то протовпитись годї, розступом стають вуйки пейсаті, непейсаті, всілякі. А кожний кричить: вґомость, вґомость, може вам що треба? Я, я, я, вигоджу, в мене процент найнизший... А тепер наче-б їх повимітало (іде до дверей) Прокіпе!

Прокіп (в дверях).

Що?

Язон.

Нема там кого до мене?

Прокіп.

Нема!

Язон.

А щоби їх... Як би хто питав ся, сейчас пусти!

Прокіп.

Добре, добре, чом би не пустити? (зникає, замикаючи двері).

Язон.

Вкінци не буде иньшої ради, як до них пійти. А щоб їх повиривало! Тодї треба буде сновидам піднести процент о яку десятку в гору. Що-ж робити? (оглядає себе) Тимчасом приберусь троха. (Отвирає куферочок і виймає з него звій ковніриків і рукавців [маншетів]; стаючи перед зеркалом прибираєсь, відкидаючи насамперед ковнір, опісля рукавці оден по другім на землю, серед того говорить, що слідує:)

Щоб був чоловік хоть не прошептав ся так дуже! А то, до білої нитки. Bin heute ein

vollkommener Meister Puff! (відкидає ковнір, бере свіжий) Все мабуть в світі іде вспак, вже навіть в картах чоловікови не йде! (кидає ковнір — і наче нагадавшись:) Ага! (спішить в двері) А що Прокопе, єсть там хто?

Прокіп.

Єсть!

Язон (живо).

А хто?

Прокіп.

Я!

Язон (недобрий).

А щоб тебе... А Мендель дома?

Прокіп.

Нема!

Язон (вертаючи).

Судний день на них нині, чи що? Нічого робити, треба йти. (прибирає рукавці все в зеркалі) А щоб тев Поділе нікому і не снилось. Добре то сказано: Поділе то безділе. (відкидає рукавець) Там мабуть нічо більше не роблять, лиш в карти грають. Майстер вам оден в другого, хоть концерти давай. (відкидає рукавець) Най же хоть пімстив ся на послідок. Пімстив ся, сказавши всім: Подоляки, кругом дураки!

(прибравшись, оглядаєсь докола в зеркалі і вдоволений з себе сьпіває:)

„Ой зійди, зійди ясний місяцю.“

Акинди (з правого боку, сьпіває, не виходячи на сцену).

„Ой зійди, зійди ясна зіронько.“

Язон (озирнувшись).

Хто се? Чий се голос?

[Двері праворуч отвирють ся, в них стає Акиндин, питомець молодий, хороший, присадковатий.]

СЦЕНА 5.

Язон (живо).

Акиндин!

Акиндин.

Язон!

(Оба біжуть проти себе, обіймаючись цілують ся тричи.)

Язон.

Звідкіля їдеш?

Акиндин.

Звідкіля? Питай вітру степового, звідки повіває, питай птички небесної, звідки приливає. Зі сьвіта, з широкого, далекого сьвіта.

Язон.

Найшов?

Акиндин.

Нї. А ти?

Язон.

І я вї.

Акиндин.

Звідкіля-ж ти прибуваєш?

Язон.

З Поділя. Перебрив Підгірє, Покутє, збушував лемків, бойків, в кінци на Поділю опер ся.

Акиндиц.

Після катальогу ?

Язон.

Після катальогу.

Акиндиц.

Скажи, де бував, бо і я з гір на Поділе
пру ся.

Язон.

Шкода ходу, шкода броду. Послухай, що
я перейшов. (добуває книжку і читає:)

Борки, Білу, Висипівці,
Городище, Малашівці,
Мишковічі, Баворів,
Драганівку, Петриків,
Стегниківці,
Чернихівці,
Богданівку,
Сопранівку,
Шили, Токи, Шельпакі,
Медин, Ступки, Кошлякі.

Акиндиц.

А я: (виймає свою книжку, читає:)

Косів, Кути, Криворівню,
Коломию і Надвірну,
Жабє, Рибно, Яворів,
Ферескулю, Ясенів,
Кулачківці,
Семаківці,
Воскресинці
Тай Балинці,
Дору, Пніве і Хомчин,
Микуличин, Делятин.

Язон.

То дурне, але я: (читає:)
З Клебанівки до Стривки,
Із Гущанок до Лубянок,
По Козівці і Хмелівці,
По Остріві і Янові,
Навістив я Дарахів,
Сущин, Довге й Соколів.
Тай Сеняву
І Глещаву,
Ігровицю,
Зарваницю,
І Вишнівчик,
І Острівчик,
І Рожиска,
І Хмелиска,
Іванівку,
Качанівку,
Товсте, Красне, Язловець,
Сороцко, Оріховець,
А вже дійстне безголовле
Завело й до Теробвлі.

Акинди.

А я темненької нічки
Бач заїхав був до Річки.
Тамже довго не попас,
Бо спішив ся на Іспас.
Звідав Космач і Брустури,
Уторопи і Ронтури,
Вербіж вижний,
Вербіж нижний,
Акришори
І Пешори,
Бачив Лючу
І Текучу

Бітків, Фітків, Пуцилів,
Ключів, Сопів, Стопчатів,
Був в Рудникáх,
Попельникáх,
І Радівцех,
І Чернівцех,
Усі гори бач, зійшов
Але любки не найшов.

Язон.

Так і мені. Наша попівня зводить ся на
нінащо. А дівчата в горах які?

Акиндин.

Чудесні! Стрункі як смереки, гнучкі як
лози, личка як калина, очка як терен а бідні...

Язон (докінчуючи).

Як мізерка викладана.

Акиндин.

Чоловіка справді аж серце болять.

Язон.

Такі на Поділю. Дивись (отвирає книжку і читає:)

„Кася, Галя і Марійка не мають нічо,
Тося, Дося, Цеся, Коця якесь там вінó.

(обертає картку)

Минця, Нунця, Киця, Мушка тисяч золотих,
А Милюня два тисячі по смерти старих.

(обертає картку)

Юлька має господарство, Нулька два плуги,
Луці хату сфантували за якісь довги.

(обертає картку)

Льоля має сто червоних, конї і корову,
А Олеся лиш виправу, навіть вже готову.

(обертає картку)

Ізидора, деканівна, страх горда натура,
Має вуйка канонїком у сьвятого Юра.

(обертає картку)

Стефця, Люнця нич не мають, надїя на те,
Що бабуня щось запише, як ноги задре.

і т. д., і т. д. da capo al fine (показує, обер-
таючи всі картки в книжці).

Акиндин (ломлячи руки).

Но і жени ся тут.

Язон (так само).

Но і жени ся.

Акиндин.

Ти маєш записану кожду?

Язон.

Кожду.

Акиндин.

А дівчата які?

Язон.

От як дівчата. Я їм впрочім і не прп-
дивляюсь богато.

Акиндин (гордо).

Я вже люблю і з дівчатами побавитись.
Боже мій, як би то собі чоловік кожде серце,
що здобув, міг повісити на груди, я би ходив
як перший генерал.

Язон.

Ти ще молодий. Мене вже не бавить теє.
Я лиш глигну раз, два кругом себе, одним
оком на молодих, другим на старих, третім на
господарство і — їду дальше.

Акинди.

Так скоро? Можеш помилити ся.

Язон.

Я тобі ручу: мій катальог вірнійший, як
урядова табуля.

Акинди.

Правда, що то одним зором можна осу-
дити, як ся сьвітить...

Язон.

Ти ще не маєш такого досьвіду, як я.
Пожди, за два, три роки дійдеш і ти до тої
практики.

Акинди.

Ти довго вже „путешествуєш“?

Язон.

Десятий рік.

Акинди.

Я лиш семий.

Язон.

Бачиш, за три роки можеш ще багато до-
вчитись.

Акинди.

Що-ж тепер задумуєш?

Язон.

Бог вість. На разї я приїхав з вуйками побачитись.

Акиндин (радісно).

І я.

Язон.

Ти богато винен?

Акиндин.

Infandum regina iubes renovare dolorem.
Пять лїт тому, знаю, було щось до 2000, але опісля набрав ще де що, буде може до сїм, до вісїм, не знаю.

Язон.

Щасливий! Я троха більше. Але як ще зо два роки помандруєш, зрівнаємось. Я впрочім не числив своїх ніколи, не терплю аритметики.

Акиндин.

Та і я лиш з початку, так по пасторальній, опісля згубив рахунок.

Язон.

Бо й на що тебе придасть ся?

Акиндин.

Так єсть. Буду їх платити чи що?

Язон.

Розумієсь. Але що такого, що жадного вуйка не видко? Бувало оден наперед другого товпить ся...

Акиндиц.

Я вже посилав Прокোпа і ніхто не являєсь.

Язон.

По кого, по Авраама?

Акиндиц.

Ні.

Язон.

По Якова?

Акиндиц.

Ні.

Язон.

По Ізаака, Давида, Самуїла?

Акиндиц.

Ні, ні, ні.

Язон.

По кого-ж? Та я всіх знаю.

Акиндиц.

Він і тобі дядьком.

Язон.

А по Мендля?

СЦЕНА 6.

Попередні. Думка (пучає в головні)

Акиндиц.

От і всть Мендель.

Язон.

Хвала Тобі, Господи!

Думка (входячи).

Слава Ісусу Христу!

Язон (не вдоволений).

А то Мелхиседек.

Акиндин.

Як ся маєш, Мелхиседеку?

Думка.

Гаразд, хвалити Господа. Приношу і вам веселу новину.

Язон, Акиндин.

Яку?

Думка.

Воньміте й на коліна припадїте. (бере обох й веде ближе публики) Консисторія сьвятить — з довгами.

Акиндин (скаче з радости).

Лякуй нинї і весели ся Сїоне! Що за розум у нашої конспсторїї, що за розум!

Думка.

Кажу вам, такий плач бисть і риданїє во Ізраїли, що цербери не в силї всїх повикидати на улицю.

Акиндин (весело).

Я сейчас вертаю в гори. (сьпїває з радости:)

„Там де Татран круто вть ся

По каменях ген шумить“ Ходи, най тебе поцїлюю, Мелхиседеку, за тую вість

сіоньськую! В нагороду за се оженю тебе з дівчиною, якої з роду не бачив.

Думка.

А ти не тїшиш ся, Язоне?

Язон.

Не маю чим.

Акиндин.

Чому не маєш чим? Таж тепер як разсядем оба на Гименея і вїо — на яку суфранїю до тестя.

Язон (приступає до Акиндина).

Ану, йди тепер до якого вуйка, чи тобі хоть феника позичить?

Акиндин (зі страхом)

Правда!

Язон.

Ану, чи не звалять ся всі тобі на голову, не роздїлять риз твоїх, а о одежи твоїй чи не кинуть жребїй?

Акиндин (я. в.).

Правда!

Язон.

Розумієш, чому Мендель не приходить, хоть его кликав?

Акиндин.

Розумію. Що за розум у нашої консисторїї таке робити, що за розум? (по павзі) А може Мендель ще об тїм не знає?

Язон.

В тім одинока і моя надія. Він не давно
вернув з Угорщини.

СЦЕНА 7.

Попередні. Прокіп, опісля Мендель.

Прокіп (головними).

Прошу Єгомостів, вєть Мендель.

Акиндин.

Поклич, поклич!

Думка (на боці).

Ага, посланів ко Євреям, побачимо!

Мендель (влітає головними — засапаний).

Чи чули Єгомості, що ся дїє в консисторії?

Язон (на боці).

Ага не знає сновида, чому не знає?

Акиндин.

Що?

Мендель.

Ще сего не бувало, як жию. Ну, сьвятять
без грошей.

Акиндин (живо).

То неправда.

Мендель.

Чому неправда? Я там сам був.

Акиндин.

Ну?

Мендель.

Они мене за двері викинули, то бсть, викинути не викинули, але сказали: йди собі.

Думка.

То ще не велике лихо.

Мендель.

Як то не велике, яке ще може бути більше?

Думка.

Може бути й більше.

Мендель.

Яке?

Думка.

Можуть ще й на дорогу де що подати.

Мендель.

Добре вам жартувати, як вас не болить, ... а моя праця пропадає.

Акиндин.

Не бійтесь, не пропаде.

Думка.

Та ви ще з мерця шкіру здімете.

Акиндин (до Мендя — тихше).

Слухайте Мендель, дайте мені ще сотку.

Мендель.

Що, ви собі хйба жартуєте? Я гадав, що ви прийшли віддати.

Акиндин.

Та вже все разом — потім.

Мендель (дражливо).

Потім, потім, ви все так кажете, коли то вже буде?

Язон (встаючи).

Я вам скажу, коли? (рішучо) Сила я вам винен? (виймає мошонку і ховає по хвили назад)

Акиндин (тихше).

Що робиш, чоловіче? Не дражни!

Язон.

Я вам покажу, як з євреєм говорити. (в голос до Менделя) Рахунок!

Мендель (приборканий).

Не гнівайтесь, Єгомосцуню! Я до вас ні слова не сказав. Я знаю, що з таким честним чоловіком, як ви, нам ні суду ні консисторії не треба. Аби я таке щастя мав.

Язон (все рішучо).

Для того й даром напудив ся.

Мендель (покірно).

Дати зараз рахунок?

Акиндин (живо).

Чекайте троха!

Язон.

Сейчас!

Акинди́н (до Язона).

Що робиш?

Мендель (вймає папери).

Ту 200 злр. а процент від 10 років, то 1000 злр.

Язон.

Якто? З 200 — 1000?

Мендель.

Ну а процент? А від той процент — процент? А від тих процентів та процентів — знова процент? Ну для вас най буде 950. (кладає папір). Ту знов 200 а процент від 9 років — най буде 900 (кладає папір).

Ту 150	а	процент	від 8	років	600	(я. в.).
Ту 100	"	"	"	7	"	400 (я. в.).
Ту 50	"	"	"	6	"	200 (я. в.).
Ту знов 50	"	"	"	5	"	180 (я. в.).
Ту ще 50	"	"	"	4	"	150 (я. в.).

А ту раз 20, а ще раз 20, а ще раз 20, а готель тільки років, а служба — я то все маю зраховане . . . 500 злр. — разом 2880 злр. А 80 вам спущу, що зараз платите, най буде рівно 2800 злр.

Язон (спокійно).

А для пана Всеволоди?

Акинди́н.

Я не хочу.

Язон.

Але я кажу.

Мендель.

Ну, як кажете, я ту маю зраховане, бо ви прислали, я приготував. Всего 1830 злр. Ту маєте папери, дивіть чи ваш справедливий підпис? (подає папери).

Думка.

Знаєте, я бачив вже різні пявки, хоч сам не досвідчав ніколи. Але се пявка над всіма пявками.

Мендель (недобрий).

Що пявка? Яка пявка? Чи вас се коштує що? Ви мені нічого не винні.

Язон.

Знаєте що, Мендель? Я бачу, ви чесний чоловік, і я хочу з вами чесно поступити. Я вам вивен 2800 а Акиндин 1800, бо тих 30 ачейже і ему опустите? Дайте нам ще по сотці, а буде рівно: я три, Акиндин 2 тисячі, згода?

Мендель (збираючи живо папери).

Що, згода? Яка згода? Я гадав, що ви заплатите а ви шутите?

Язон.

То по 50, добре?

Мендель.

Ані шелюга.

Язон.

То най тебе лихо возьме! (відходить на бік)

Мендель.

Біомості ту довго забавлять?

Язон.

На що питаєте?

Мендель.

Питаю, бо мені станції треба.

Язон (прискакуючи).

Що, ти нас з хати виганяєш? За фірту з ним! (оба з Думкою викидають Мендля в головні).

СЦЕНА 8.

П о п е р е д н і.

Думка.

За се тебе люблю, Язоне! Ще було вму на дорогу дещо подати, проклятому євревви. Але що ви даєтесь ссати такій пявці, такому опиреви, се сором, ганьба, се економічна руїна цілого сьвященства! (павза)

Та подумайте, если би ви тоті гроші, що тепер даєте вму, мали по весілю для себе, якими би ви були панами, якими дуками? А так сором собі, руїна родині, в котру ввійдете. (павза)

Кождий з вас має що найменше, як думаю, по 5 тисяч довгу, иньші мають по 4, иньші по 3, по 2, по одному, а вже мало таких, що на сотках пристане, — яка се страшенна язва?

Возьмім пересічно 40 питомців, виходячих щорічно з пасторальної; кождий з них має пересічно по 500 злр. довгу, то родичі мусять

в однім році зложити 20.000 злр. такси за теє, що їх дівчата вийдуть за муж. Цілий тяжкий добуток сьвященника іде де? В жидівский карман.

Справді при вас можна прийти до пере-сьвідчення, що питоμεць — то нещастє в родині; сам не загрієсь і родину введе в біду. Та ще щоби спожитковали тоті тисячі, а то сотки бере, тисячі віддає. (хватаючись за голову) Сором, сором, сором!

Язон (плече єго по рамени — спокійно).

Воістинну, ти пророк вси по чину Мелхиседекову.

Акинди.

Die Philosophie ist kein Mittel gegen Zahnschmerzen. Деклямація не поможе, де гроший треба.

Думка.

Навіщо-ж вам до лиха тих гроший? Я-ж так питоμεць, як і ви, і я бував по сьвітї.

Акинди.

Per pedes Apostolorum.

Думка.

А хотяй би й так? Хоч — перепрашаю, — сьвященники наші на стілько гостинні, що оден привезе, другий відвезе дальше. А желізниця чейже тисячів не коштує, ані одїне. Не курїть, не грайте, не гуляйте, а буде инакше.

— павза —

Язон (спокійно).

Ти скінчив?

„Січ“.

Думка.

Скінчив.

Язон.

Ну, то тепер подумаймо о інтересі. Unsere Ehre ist gerettet, aber das Geld ist nicht da.

Думка.

То ще лиш початок був. Що лиш не видко, як надсапить Порфирий Карманович.

Язон, Акиндин.

Що, Порфирий Карманович?

Думка.

Также ваш вуйко, друга пявка, хоч в християнській шкірі. Наче вовкулак нюхтить по гостинницях, чи не знайде своїх похрестників.

Язон.

А я безталанний казав сейчас пустити, як хто питати-ме за мною. (до Акиндина) Акиндине, від сего певно нічо не добудем. Іди хутко, скажи Прокопови змазати наші імена на таблиці.

Акиндин (біжить в головні).

Чудесна гадка! Іду, іду! (в дверех подаєсь напрасно назад).

СЦЕНА 9.

Попередні. Порфирий Карманович (огрядний — хитрий).

Порфирий (стає в середині).

Рідними дїтьми так би ся не втїшив, як вами обома, високопреподобні. Якже ся маєте?

Здорові, веселі щасливі, залюблені, заручені?
(цілує ся з Язоном, Акиндином — приступаючи до Думки,
представляясь) Маю честь представитись: Порфи-
рий Карманович.

Думка.

А я питомець Софрон Думка.

Порфирий.

Питомець? Окінчений?

Думка.

Окінчений.

Порфирий (зачудований).

І я вас не знаю?

Думка.

Видко не мали щастя.

Порфирий (до других).

То суть у вас такі питомці, що я їх не
знаю?

Акиндин.

А суть — Мелхиседеки!

Порфирий (до Думки).

А чув, чув, Мелхиседек! Дуже мені при-
ятно пізнати. (до всіх) Чи чули ви, що ваша кон-
систория виправляє?

Думка.

Чули, чули!

Акиндин.

Не знати, чи правда?

Порфирій.

Правдіська правда. Сам був. Як почув, мало з ніг не звалив ся. Гадав, що мене винесуть звідтам. В голові до тепер як в млинї. Бо якже так можна бідних питомців кривдити? Хто їх тепер бідних поратує? (мацаєсь по кишнях) Я принїс вам рахунки, мої панове! (накладає очка, виймає папери і подає) Господнну Дївоносу, за побрані річи з роботою і пересилкою 2500, Всеволоді 1700 алр. Се, як видите, без проценту, я з засади проценту не беру. Звичайно для своїх. Га, що, як кажете? (знімає очка).

Язон.

Навіщо-ж нам сих рахунків?

Порфирій.

А вже-ж не на памятку, а щоб заплатити.

Язон.

Се проти умови.

Порфирій.

Якої умови?

Язон.

Умова була заплатити перед висьвяченем, а я ще не сьвячу ся.

Порфирій.

Коли-ж се у вас наступить? Я вже 9 літ чекаю, а вічно не маю надїї жити.

Язон (моргає на Акиндина).

Акиндин (приступаючи до Порфирія).

Знаєте що, отче Порфирій! Я вам винен 1700. Се ще не така страшна сума. Докиньте

мені і товаришеви по 150, тай буде рівний рахунок.

Порфирій (зриваючись).

Во імя Отца і Сина...

Язон.

Нам доконче треба.

Порфирій.

Ану ріжете, чи феника при душі найдете. Нема, любчики, нема. Та я тому прийшов, щоб у вас заратоватись. Така біда, тіснота тепер всюда, що й годї. А ту ще тая консистория, консистория.

Язон.

То не дасте?

Порфирій.

Ні, ні, шкода говорити. Тепер, коли така консистория, ні, ні, ні!

Язон.

Уважайте, що оба ми вибираємось в місце, де на певно довершимо діла. Даючи нам поміч допоможете і собі, бо ще сего року відберете свої гроші...

Порфирій.

Се вже ви нераз казали, а слїду дасть Біг.

Язон (як би унесений).

Коли так, пане Порфирій, коли виссавши нас, в послїдній хвили відмавляєте помочи, то вина на вашу спаде голову, не на нашу. Акиндин іде на фільзофію, — він і так бї слухав

оден курс, а я сьвячусь безженним. Позивайте. Будемо вам сплачувати ратами, по 50 кр. місячно. Се всякий суд признасть.

Порфирій (мякше).

І ви би се зробили?

Язон, Акиндин.

Так єсть.

Порфирій.

І Бога ви не боїтесь?

Язон.

Ви сему вина.

Порфирій (до Язона).

Ви такий хороший чоловік — безженний? (до Акиндина) А ви такий мудрий — на філософію? Фе, стидайтесь!

Язон.

Інакше не можем.

Порфирій.

Чекайте, позвольте, спитатись, де ви хочете їхати?

Язон (заикуючись).

Я до... до... Багатирівки.

Акиндин.

А я до до Достаткович.

Порфирій.

От видите, крутите. В Достатковичех мій похрестник, ледво сам живе. Шкода желізницю трудити.

Язон.

А впрочім, що ми маємо перед вами іспит складати! Ходи, Акиндин!

Акиндин.

Ходи!

Порфирий.

Чекайте, де йдете? (поволи) Гріх буду мати, то правда, але знайте, що Порфирий чесний чоловік. Гроший вам не дам але дам вам раду. Їдьте до Мужичан. (на боці) Може хоч оден ожениць ся, та чоловік до свого прийде.

Язон, Акиндин.

Яких Мужичан?

Порфирий.

В Перемискій.

Язон, Акиндин.

Каштан?

Порфирий.

Каштан чи не каштан, але дівчину має, як зірницю а гроший, як чоловік гріхів.

Акиндин (до Язона).

Подиви до катальогу.

Язон (добуває книжку, перевертає в картках, вкінці найшовши, хвильку читає і — махає рукою).

Порфирий.

Ну, що?

Язон (читає).

Мужичани, Іван Мирский. Вінованє єго: Поля 18 моргів, луки 1½ морга, пісків ½ морга,

ліса ¹/₄ морга. Проскурного: 2 копи жита, 14 снопів ячменю, 5 півлатерків дров, 2 копи яєц, 3 копи кіля.

Акиндин.

А дівчат?

Язон (все читаючи).

Одну доньку і одну сироту на вихованю.
Кваліфікація доньки:

Русі коси, сині очі,
Сватати ніхто не хоче.

(до Порфирія з поклоном) Дякуємо красенько!

Порфирій.

Дякуйте, не дякуйте, а він за братом взяв
що лише 20 тисяч готівки, а коний, волів, ко-
ров, телят вже й не числю.

Язон.

А брат де був?

Порфирій (нагадуючись).

Зараз, де то? Ага, в Бабоглавах.

Язон (отвираючи катальог).

(читає) Бабоглави. Теофіль Мирский. Віно-
ваня не занотовано, бо бездїтний. Сказано лише:

Дуже багатий, на вино вступати,
Але бездїтний, довго не сидїти.

Акиндин.

Може й бути правда.

Порфирій (недобрий).

Що, може й бути? (тихше) От що тільки
вернув від брата і вступив до мене порадитись,

де помістити гроші. Двайцять тисяч, кажу вам, як оден сотик. (ще тихше) Він ту є, чекає на мене, можу вам єго ще нині представити.

Язон, Акиндин (вельми утішені).

Добре, добре!

Порфирий.

(в. 6.) Але гріх буду мати, єй Богу, смертельний гріх!

СЦЕНА 10.

Попередні. Прокіп (головними).

Прокіп.

(до Порфирия) Прощу пана, єіомость на вас чекають.

Порфирий (живо, до Язона і Акиндина).

А що, неправду говорю? (до Прокопа) Іду, іду!

Прокіп (виходить).

Порфирий (виходячи).

Я єго ту зараз приведу. Позбирайте-ж живо тоті лахи. (виходить в головні).

Язон, Акиндин (видають ся оден на другого, і з радости танцюють по сцені).

Побіда, побіда! (збирають живо порозкидані ковніри й рукавці).

СЦЕНА 11.

Попередні. Мирский, за ним Порфирий (входить головними).

Мирский.

Мир дому сему!

Порфірій.

Самі свої, нема нікого.

Язон (до Мирського).

Маю честь представитись : Язон Дівонос, окінчений богослов. (подає руку).

Акиндин (представляючись).

Акиндин Всеволода, окінчений богослов. (подає руку).

Думка (кланяєсь здалека).

Язон.

Мусимо признатись вам, всечестнійший отче, що ми що тільки про вас говорили. Вибераємось до вас.

Мирський.

Та спасибіг за ласку і память добру. Але у нас біда, гори, піски, в народї нужда.

Язон.

(до Акиндина, на боці) *Nat Geld*. Так кожний править, що має. (до Мирського) Але просим сїдати, всечестнійший отче!

Язон, Акиндин (подають рівночасно крісла).

Мирський (до Порфірія, підводячи его ближше до публіки).

(тихше) Ви певно їм наплели про мої гроші?

Порфірій.

Пет, пан-отчику, ані слова! (н. б.) Близша сорочка, чим кожух. А впрочім єсть лиш 7 сьвятих тайн, 8-ої про его гроші нема.

Мирский.

Мені так здавалось, бо бувало їдуть юр-
бами поперед хату, а жаден не поступить.

Порфирий.

Не вжеж ви думаете, що се втаїть ся. То
вже цілий сьвіт знає.

Акиндин (до Мирского).

Та просим сідати на хвилиночку. Може
папироску?

Язон (подає папироску).

Мирский (приймаючи).

Дякую красенько!

Язон, Акиндин (засьвічують оба живенько Мирскому
до папироски).

Мирский.

Радо-б я забавив в вашім товаристві, але
мені спішно за ділом і далеко до дому. Ходіть,
отче Порфирий! Пращавайте панове!

Язон, Акиндин (пращаючись).

До милого свиданя!

Мирский (виходить головними).

Порфирий.

(н. б.) **Иньший дух** вступив зараз в хлопців.
Гей, гей! (в голос) Бувайте здорові а справте-ж
ми ся добре! (виходить за Мирским).

СЦЕНА 12.

Попередні.

Акиндин (радісно).

Сей день, вго-же сотвори Господь, возра-
дуем ся і возвеселїм ся в нем.

Язон (перевертаючи книжку).

Знавш брате, коли празник у Мирского?

Акиндин.

Коли?

Язон.

На Параскевії, значить позавтра.

Акиндин (скачучи з радості).

Славно, все як з платка веть ся. (до Думки)
А ти, Мелхиседеку, не тїшиш ся з нами?

Думка.

Не маю чого.

Язон.

Жаль єму.

Акиндин.

Може бути.

Язон.

Та що з того всего? Вуйка такїй як не
мали, так не маєм.

Акиндин (до Думки).

Знавш що, Мелхиседеку? Може-б ти нам
дав заробити? (отвирає столик до карт).

Думка.

От набрали-б розуму, не марнували здоровля тай гроша.

Язон.

Чудесна гадка, тільки, що нема охотників. Мелхиседек не грає.

Акинди́н.

Я закличу Кастора і Полюкса.

Язон (живо).

Суть ту?

Акинди́н.

Суть, вчора приїхали, під сімкою.

Язон.

Заклич, заклич! То досконало! Post nubila Phoebus.

Акинди́н (вибігає в головні).

Думка.

Не дивую ся Акиндинови, чоловік молодий. Але ти, Язоне, не нинішний. Ще й других би до розуму приводив, а ти з таким приміром.

Язон (спокійно, плеще его по рамени).

Ти воістинну єрей єси по чину Мелхиседекову.

СЦЕНА 13.

Попередні. Акинди́н, Кастор, Полюкс і другі питомці (входять головними).

[Входячі підносять го́мін:]

Здорові!

Язон.

Здорові!

Кастор і Полюкс (витають ся з Язоном опісля з Софроном).

Думка.

То ви Кастор і Полюкс? Від коли так перехрестились?

Авиндин.

Ти ще сего не знавш? Ха, ха, ха!

Кастор.

А з відкіля Мелхиседеку знати, коли він не виходить на путь нечестивих.

Авиндин.

Скажіть ему, прошу вас, скажіть. Він вам за тев проповідь скаже.

Кастор.

То воньми або уха стули, бо ся соблазниш.

Всі.

Кажи, кажи!

Кастор.

Во время оно,
Як ся під пятков було
Северин і Ігнатий
Сіли грати в карти
Розумієсь не в двійку,
А більшу партійку.

З початку ішло,
Якось ся вело,
Однак по якомусь разу
Стали голі — як бізун.

Що-ж небоже?
І плач не поможе.
Закон велів:
Ми поцілували стіл.

В тім нам за плічми
Став листонос з грішми:
Мені шідесятъ,
Гнату п'ятдесятъ.

Лист розірвали,
Навіть не читали,
Тай я і Гнат
До стола назад.

Оба присіли,
Відбитись хотіли,
А знаєш братець,
Яккй був конець?

Ще й письм не читали,
А гроші програли.

Від сего я Кастор, він Полюкс.

Язон, Акиндин, Полюкс і прочі (крім Думки).

Ха, ха, ха!

Полюкс.

А вже найбільший фрасунок,
Що ті гроші були на справунок.

Язон, Акиндин, Кастор і прочі (крім Думки).

Ха, ха, ха!

Думка.

Цур вам!

Кастор.

Заткайте ему уста, бо кликне анатема!

Язон (стаючи на середину).

Мої панове! Наш високопочтенний, славнозвістний вуйко Порфирий Карманович відкрив в далеких горах, аки другий Ісус Навин нову землю. Земля тота не пливе вправді молоком і медом аки Ханаан, за тов криє в утробі своїй богате, золоте руно, аки вторая Кольхида. Руна того не береже триголовий змій — а золотокоса Медея. Хто з вас схоже виправитись по тев руно і золотокосу Медею, зволить записати честне імя своє тут на сїм місци, (показує на зелений столик) щоб призбирати средств і оружїя на ту славу виправу.

Акинди́н, Кастор, Полюкс і прочі крім Думки (товплячсь кругом столика і підносячи руки).

Всі, всі!

Думка (забираючись до виходу).)

Бувайте здорові!

Кастор, Полюкс.

Мелхиседек спасаєсь бігством!

Акинди́н.

Мелхиседек, Мелхиседек, чекай!

Акинди́н, Язон біжуть за Думкою.

Думка (в дверех).

Най вам Бог помагає!

Язон, Акинди́н (хватають Думку і приводять назад; в слідуєм тримають его все оба між собою).

Язон.

Мої панове! І Мелхиседек мусить виправитись з нами. Тільки від нині він не Мелхиседек, а той, що сьпівав про виправу Аргонавтів. Як він звав ся? Гомер? Гезіод? Чи Буй-Тур?

Полюкс.

Орфей, Орфей!

Язон.

Отже Орфей. Він осьпівав нашу виправу:
(патетично деклямує:)

„Бил князь на Руси, хоробрий, славний,
В Курску імід он престол державний.“

Акиндин, Кастор, Полюкс і прочі (бухають сьміхом).

Акиндин (перебиваючи).

Ні, він зачне:

„Солнце заходить а місяць всходить
Од того двойно сьвітло походить.“

Язон, Кастор, Полюкс, Думка (в сьміх).

Язон.

Най і так буде. А тепер сїдаймо! (добуває в куферочка карти і кладе на столі)

Акиндин (мішаючи карти).

Сїдаймо, сїдаймо!

(Всі сїдають; Язон і Акиндин садовлять Думку між собою).

Кастор, Полюкс (добуваючи гроші і з бренькотом висипуючи на стіл).

По кілька візо?

Язон (ставляючи золотого на стіл),

Візо звичайне.

„Сід“

Акинди́н (розділивши по 2 карти).

Хто йде, давайте візо!

Язон, Кастор, Полюкс і прочі (доставляючи по золотому).

Всі, всі!

Язон.

Besser: два золоті!

Прочі (з гамором доставляють).

Акинди́н.

То люблю. Перша два. (дає Язону 1. карту)

Язон (густуючи).

Стоїть.

Кастор.

Стоїть.

Полюкс і прочі.

Стоїть. (кождий кладе по 2 золоті).

Акинди́н (доставляючи).

Друга три! (дає Язону 2. карту).

Язон (я. в.).

Стоїть.

Кастор, Полюкс і прочі.

Стоїть.

Думка (відвертаючись).

Не могу дивитись.

Акинди́н.

(до Думки) **Замкни очи і укладай стнхи!**
(до прочих — даючи їм по 2 карти) **Прочі дурно!**

Язон.

Vorpass gesehen!

Бастор.

Zurass gesehen!

Полюкс.

Шпунт!

Авнидин.

Два blind! Ви нічого не маєте.

Язон.

Стоїть два, -- а для мене чотири gesehen.

(Гамір).

Думка (вибігаючи в головні).

Майте ся гаразд!

ЗАВІСА ПАДЕ.

Д і я ІІ.

Декорация. Сьвітлиця в домі Мирского, випрятана до танцю. В заді лише канапа і крісла по обох боках. В сьвітлиці двері в середині (головні), право- і лівобіч.

СЦЕНА 1.

[Празник. В куті по правій 4 музиканти жидки грають коломийки. Чотири пари т. є. Язон з Марійкою, Ашиндин, Кастор, Полюк з 3 иньшими дівчатами гуляють, пара за парюю.

На канапі сидить Омелька (поважна, розумна, вже постарша панночка), побіч неї на кріслі Думка, живо гурочка зі собою.

По кутах гості сьвітські і духовні, мужі і жінки.]

[З піднесенем заслони музика грає, Язон про- водить танцями.]

Язон (коли танцююче коло перейде раз кругом сцени).

Когутик!

[Що дві пари стають навхрест проти себе і від- танцювуют ся фігуру.]

Язон (по окінченю фігури).

Всі пари голубчик, коломийка!

[До гуляючих прилучають ся еще 4 пари і від- танцювуют раз наоколо сцену].

Омелька і Думка не танцюють.

Язон.

Прошу подякувати!

[Мужчини окрім Язона відводять дами на право, самі вертають, остентативно обтираючи піт з чола.

Музика виносить ся також в головні, поволи розходять ся й гості серед слідууючої сцени на право і ліво.]

Язон (водячи Марійку під рукою по сцені — горячо).

Ах пані, з вами гуляв би я голубчика
цїле житє.

Акиндин (заласуючись з заду).

А я когутика, когутика!

Марійка

(люба, наївна дівчина, літ 18).

Щоб лише вам не вкучило ся.

Язон, Акиндин.

О ні, ніколи! (гуторять дальше).

Кастор (до Полюкса, стоячого побіч по лівому боці сцени).

Нам мабуть нічо не капне з нинішньої
виправи.

Полюкс.

Чому?

Кастор.

Дивись! Язон всею силою держить ся
Медеї. Вивинесь ему, понаде Акиндинови в руки.
Заким черга на нас прийде, буде давно по весілю.

Полюкс.

Дерзай чадо! Я не трачу надії до послід-
ної хвилі (проходжуючись можуть опісля вийти на ліво).

СЦЕНА 2.

Попередні. Олімпія (вбігає з лівих).

Олімпія.

Так, Марієчко, ти ходиш собі як пава, а гості вина не мають.

Марієчка (вириваючись від Язона).

Ох правда, правда! Перепрашаю дуже!
(вискакує на ліво)

Акиндин (прискакуючи до Олімпії).

(вельми хасненько) Нічого нам, ласкава добродійко не хибує. Нам ту як в небі. (цілує її в руку).

Олімпія.

Так ваша ласка казати. Але вибачте, сли чого не стане. Ви люде сьвітові, не до такого навиклі достатку, — а ми, от звичайно собі, як на селі.

Акиндин (горячо).

Ай, пані добродійко, я би сего села не дав за цілий сьвіт.

Олімпія.

(на боці) Що за любий чоловік! (бючись по полах) Але що я собі стала, Боже мій! Перепрашаю, мушу дальше заглянути. (на ліво)

СЦЕНА 3.

Попередні.

Язон (до Акиндина)

Ти бачу, на добре залицяєш ся.

Акинди.

Се моя система. Де приїду, насамперед до мамунці. Маю мамунцю, маю і татунця. А маю мамунцю і татунця, маю і донечку. А де єсть бабуня, то від бабунї зачинаю. Така моя система.

Язон.

Моя иньша.

Акинди.

Яка?

Язон.

Я все зачинаю від голови, від тата. Маю тата, маю все.

Акинди (живо).

Ти вже ту говорив що з татом?

Язон.

Нї, не стоїть труду.

Акинди.

І я собі лиш так — нехотячи.

Язон (звільна).

Тобі подобалась Марійка?

Акинди.

Дуже. (живо) Тобі нї?

Язон.

Менї зовсім ні.

Акинди.

(на боці) Хвалити Господа, остану сам.

Язон.

Подивись на єї ріст, — як корчик, на єї хід — як качка, на єї танець, — витягає шию як чапля. (гордо) Не таким я собі змалював — свій ідеал. Мавш знати, що нам годі з ким небудь женитись. Ми не їшихта, щоб побачивши першу-ліпшу спідничку, зараз заручатись. (горячо) На нас звернені очи цілого сьвіта, ми не можемо спроневіряться своїй місиї і своїй славі. Возьмеш собі таку ляльочку, що скажуть? От 10 літ їздив, а таке чудо найшов. Одисей блукав літ дваццять але за ким? За Пенельпою. Памятаеш ту славну Пенельпоу, за котру ти тільки трійок набрав ся? (з погордою, показуючи на ліво) Aber das, mein Lieber, — ist nichts.

Акиндин.

То правда. Я над тим не застановляв ся.

Язон.

Се, братчику, треба передовсім мати на оці, щоби не знеславитись. Чорт бери мастки, достоїнства — менї честь надо все.

Акиндин.

І менї.

Язон (тихше).

Цїла, бач, родина Мирских не для нас.

Акиндин.

Нї, нї!

Язон.

Я лиш над тим продумую, як би то з честю вицофатись звідси.

Акиндин.

(живо — втішно) Справді! (фалшиво) І я скоросьвіт забираюсь.

Язон.

Бачу в тобі нескверного товариша. (простирає руку) Слово?

Акиндин (звільна — подаючи).

А ги!

Язон (на боці).

В той спосіб позбудуєсь соперника і его мамунциної політики.

Акиндин (на боці).

Щоби тебе лиш, братчику, вивезти, — сам верну назад.

Омелька (встаючи з канапи).

Час мені до дому!

Думка.

Так скоро?

Омелька.

Завтра рано — школа, занятє. При тім я вам не розказала всего. Я маю гості.

Думка.

Гості?

Омелька.

Так. До мене що вечера приходять дівчата з села. Они собі роблять де-що, я їм читаю, оповідаю, — оттак бавимось.

Думка.

(на боці — в голос) Що за душа сердечна!

Язон (до Акиндина).

Уважаєш, наш Орфей in floribus?

Омелька (до Думки).

Пращавайте! (відходить в ліво поспівуючи:)
Час до дому, час!

Думка (підводить бі до дверей).

СЦЕНА 4.

Попередні. Марійка (з лівих) з вином на підносі —
стрічаєсь з Омелькою).

Марійка.

Що ти, Омельочко? Я тебе не пушу. Ані
не думай! Хиба эле бавиш ся?

Омелька.

Противно, дуже добре!

Марійка.

Я-б прогнівалась на ціле житє.

Омелька.

Я ще верну, іду лиш прибратись! (тайком
виходить на ліво).

СЦЕНА 5.

Попередні.

Марійка (до Язона, Акиндина і Думки, котрий все стоїть
на боці).

Прошу! (подаючи вино)

Язон (беручи).

Дай Боже на весілю вивдячитись, хоть молодим.

Акиндин.

А я хочу дружбою.

Марійка.

Я до вас маю прошенє, панове. Але не прогнівайтесь за теє. Звольте трошки гуляти з мовю сестричкою. Она бідненька пересиділа цілий вечер, тому відходить. Коби ви знали, яка она добра?

Язон.

Для мене — кожда панночка добра.

Марійка.

Але яка розумна?

Язон (крізь сьміх).

Або-ж не час? Такий вік! Сила она може мати, Акиндин, 40 чи 50!

Акиндин (сьміє ся).

Марійка.

Які ви злосливі? А яка патріотка?

Язон.

Мрії, молоді мрії! І ми колись такі бували, неправда Акиндине?

Акиндин.

Правда.

Язон.

Нині, хвалити Господа, чоловік все переболів. (живо — торгуючись чаркою об чарку Акиндинову)
Житє перед всім!

Марійка (наївно).

Сего я не розумію. (відходить з підносом на право — до інших гостей).

СЦЕНА 6.

Попередні.

Язон.

(до Акиндина в голос — назирцем до Думки) Знаєш, ся пристаркувата Омелька як раз для нашого Орфея!

Думка (обурений).

Ви єї кіхтика не варті. Даруйте в сїм слові.

Язон.

Але ти цілий варт.

Акиндин.

Бо вам, обоїм тев... (крутить пальцем коло чола)

Язон.

Ganz richtig.

СЦЕНА 7.

Попередні. Омелька (убрана з лівих).

Язон (до Акиндина).

Тепер ю заангажуймо!

Акиндин.

Бррр!

СЦЕНА 8.

Попередні. Кастор (за ним) Полюкс (з правих).

Кастор (тріпаючи картами і показуючи на право).

Панове, короткого!

Язон, Акиндин, Полюкс (оживлені).

Добре, добре! (всі вибігають на право)

Думка (до Омельки).

Позвольте, пані, що вас підведу.

Омелька.

О, дякую сердечно!

Думка.

Не з пустої чемности се робю, але я цікавий на що иньшого.

Омелька.

На що?

Думка.

**На тее товариство ваше, котрому ви читасте і оповідаєте. Позвольте, я пійду, лиш убе-
русь.** (вибігає на ліво)

СЦЕНА 9.

Омелька. Марійка (входить без підноса з правого боку).

Марійка (біжить против Омельки).

Омельчочко, я тебе не пущу. (обнимає ві).

Омелька.

Чому ні?

Марійка.

Иньшим разом, Омельчочко, — нині ні!

Омелька.

Чому нині ні?

Марійка (наївно).

Бо нині, нині я така весела, я така щаслива, цілий сьвіт би обняла, приголубила — сама не знаю, чому?

Омелька.

Те зле, що ти не знаєш чому?

Марійка.

Я сама бажала собі розтолкувати, але не встиг.

Омелька (скоро).

Бувай здорова!

Марійка (обзираючись).

Омелько, не відходи! Мені без тебе чось лячно буде, так лячно, що туй-туй розплачусь. (криє голову на її рамени)

Омелька (зачудована).

Марійко!

Марійка.

Пам'ятаєш Омелько, як ми читали Фавста. Ти читала своїм звінким голосочком, я плакала. Ми обіцяли собі тогді, бути все при собі, служити собі своїм серцем, розумом, порадою. Я не знаю, Омельочко, але мені здаєсь, що я нині твої поради дуже а дуже потребую.

Омелька.

Ти залюблена!

Марійка (дуже засоромлена).

Омелько! (затиная їй уста, сама криве голову на всі груди).

Омелька (живо — відпихаючи її).

Бувай здорова!

Марійка (благаючи).

Ні, сестричко, не йди! Свари на мене, гнівайся на мене, бий мене, лиш не відходи.

Омелька.

Чому?

Марійка.

Я тобі мала тільки сказати, в тільки дїлах порадитись. Як би ти знала, кілька менї в тїй хвили на сердци... (оглядаєсь на лїво і право).

Омелька.

Моя рада тобі на ніщо не придасться.

Марійка.

Чому?

Омелька.

Она вчинила-б тебе — нещасливою!

Марійка (зі страхом).

Омелько!

Омелька.

Она зняла-б з тебе тую рожеву полуду, в котрій тобі так любо мрїти і колихатись, як золотому хрущикови в шовковій чашочцї розї: (поволи — сумно) Я зірвала-б розу, а хрущик упав би на — камінь.

Марійка (з ростучим непокоєм).

Омелько, я тебе не розумію.

Омелька.

Але я тебе розумію, бувай здорова!

Марійка.

Омелько, ти, ти... ти заздрісна!

Омелька (з гірким усміхом).

Я заздрісна, Марійко? Ха, ха, ха! На що? На тую лож, обману, брехню, котра тебе оповила неначе немовлятко... (бе ся в уста) Але я за богато сказала! Пращай! (іде в головні)

Марійка (тримаючи її кріпко).

О, тепер тебе не пуцу, Омелько! Ти мені мусиш все сказати — все, все, все!

Омелька.

Бог свідком, що я не хотіла тобі мішати й колотити твого раю. Але ти сама витягнула за язик, закидаючи зависть. Я мала би тобі завидувати тих пустоцьвітів, котрі й твоєї кісочки не варті?

Марійка.

Омелько, ти милиш ся. Ти закопалась в книжках, відтягнула від людей, тому й лиха ти на них. Они добрі.

Омелька (рішучо).

Знаєш, Марієчко, скажи ти тим добрим людям, що всі твої гроші, все твоє майно — мов, а побачиш, що всі они в одну мить наче метелики прилянуть до мене.

Марійка (дрожащим голосом).

Що ти говориш, Омелько! То я вже нічого не варта?

Омелька.

Ти сестричко — дівчина, якої не любити, але якою одушевлятися можна. За тебе я, — коли-б була мужчиною, — сейчас голову-б поклала. Але ні оден із сих, (показує на право) ручаю тобі, не зирне в тебе, бо глядить лиш на те, що коло тебе.

Марійка (гірко).

Ах, Омелько!

Омелька (сумно).

І я колись була молода, сестричко! І я колись буяла в тих рожевих облаках, що ти тепер. Минуло. На дні душі лишив ся лиш гіркий осад, що в сьвітї панує — неправда. Як ще тато-небіщик жили, — а тато уходили за богача, хотяй, Бог сьвідком, яка нераз бувала біда, — отже кажу, як ще тато покійний жили, кільки то, і духовних і мирских, крутилось коло мене! Не було дня без гостя. А дивив ся кождий що найяркїйшим зором, лебедїв що найзвучнїйшим голосочком.

Тато вмерли. Ще якийсь час вертїлись ті метелики, думаючи, що лишились гроші. Показалось, що нема, — в мить розвіялись наче ті сніжні облачки від весняного леготу.

Марійка (крїзь слези).

Омелько, менї чось лячно, таке слухати.

Олімпія (за сценою — галасливо, по лівій).

Пан-отче, а йди по грохи сюда!

Мирский (за сценою, по лівій).

Сейчас, сейчас, лиш до дівчат подивлюсь та до гостей. (входить з лівих)

СЦЕНА 10.

Попередні. Мирский.

Мирский (до Омельки).

Омелько, а то що?

Марійка (кидаючись батькови на груди).

Ах татунцю! Що мені Омелька наговорила!

Омелька.

Марійко!

Мирский.

Що-ж такого? Певно посварились за хлопців, тепер до мене на суд.

Марійка.

Она сказала...

Мирский (докінчуючи).

Що вї хлопці не хотять любити? Не бійся, знайде ще й она свого. (цілує Омельку)

Марійка.

Не то.

Мирский.

А що?

Марійка (несміло).

Она сказала...

Мирский.

Та кажи вже, бо не маю часу. Там вередує мати, там би до гостей заглянути, а ти ти держиш, мов в кліщах.

Марійка.

Ай, татунцю, як би ви знали?

Мирский (йдучи).

Або кажи або пусти!

Марійка.

Она сказала, що тоті питомці не до нас приїхали — а до наших грошей. (живо) Але то неправда, — правда?

Мирский (серіозно).

(по хвили, потираючи чоло) Хто зна', дитинко, чи Омелька не сказала правди...

Марійка (жалісно).

(н. б.) Мала-ж би я бути вже така дурна?

Мирский.

Они знають від Кармановича, що ми маєм гроші, тому приїхали. Бог оден глядить в серце чоловіка, ми не в силі.

Марійка (поволи).

То зробіть мені одну ласку, татунцю!

Мирский.

Яку?

Марійка.

Скажіть онтим, (показує на право) що тоті гроші — вї. (показує на Омельку)

Омелька (живо).

Марійко, та-ж я лиш жартувала.

Мирский.

А де-ж то випадає, дитинко?

Марійка.

Скажіть, скажіть, татунцю, я вас дуже прошу.

Мирский.

Але се не пристало менї, сьвященникови...

Марійка (дрожачи).

Я лиш хочу переконати Омельку, що она — помиляєсь.

Мирский.

Не могу, не могу! Гріх!

Марійка (приголублюючи).

Як мене любите, то скажете. Через той гріх ще пійдете до царства небесного.

Мирский.

Га, не знаю, що би я не зробив для тебе, дитинко. Господь най простить гріха, се для вго правди небесної. Зроблю, як кажеш.

Марійка (біжить до Омельки).

Тепер живо розбери ся!

Омелька.

Пам'ятай, Марійко, ти сама наперла ся, щобиш опісля не жалувала. (відходить на ліво)

Марійка (йдучи за нею)

Нї, нї! (на боці — до публіки) Боже, Боже, як менї тепер важко. Лучше було їх не бачити ніколи. (зникає на ліво)

СЦЕНА 11.

Мирский (стоїть задумавшись). Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс вибігають з правої — опісля Думка (з пальтом і капелюхом в руках — головними).

Язон.

А то мене стяли — шершевї!

Акиндин.

Видко, мавш щастє в чім иньшїм.

Язон.

На три тузи програти, ще й на Vorhand-ї.

Думка (оглядаючись).

(до себе) Що, вже пішла? Де она?

(тримаєсь в слїдуючїм з боку, чує однак все).

Язон (лестно — до Мирского).

Знають всечестнійший, богато нам лучалось видіти сьвіта, але такого ладу, як у вас, — vollen Respekt!

Мирский (втішно).

Оглядали?

Язон.

І хату обору, стайню стодолу, город і шіпку,
цвітник худібку.

Акиндин.

А телятничок то вже справді — як клі-
точка з канарочками.

Язон (до Акиндина).

Ти лучше-б мамунциним квочкам приви-
рав ся!...

Мирский (поважно).

Га, над сиротою Бог з калитою.

Язон (зачудований).

Як то? Над сиротою?

Мирский.

Бо, видите, все то, що ви бачили, сирітске
майно.

Язон (з ростучим зачудованем).

Яка-же у вас сирота?

Мирский.

А тая, що ви бачили, Омелька. Она учи-
телькою в селі. Тепер вже не потребує того,
але привикла, не хоче покинути. Страх, пра-
цьовита дитина. Покійний брат любив єї дуже,
сам був учений чоловік. Умираючи записав єї
весь свій маєток.

Язон (на боці).

А галуза би тебе, Кармановичу!

Мирский.

Дуже красний мавток. Самих грошей — кількадесять тисяч. Та що з того, коли за пізно. Дівчина вже добре постарілась...

Язон (живо).

Постарілась? Я того не бачу.

Акиндин (живо).

Ще дуже хорошо тримаєсь...

Язон.

А сила она може мати літ?

Мирский.

О, так вже добре по 30-и, — до сорока половина!

Язон (живо).

Я би сего ніколи не сказав. Она виглядає на двацять найбільше.

Акиндин (злобно).

А видиш Язоне, а ти глумив ся з її віку!

Язон (обурений).

Я? Перепрашаю, се проти моїх засад — глумитись з жінчини. Противно, щоб тобі показати...

СЦЕНА 12.

Попередні. Омелька (розібрана — за нею) Марійка (входять з лівих).

Язон (прискакує до Омельки).

Прошу панї до 1-го мазура!

Акинди (прискакуючи з другого боку).
А я до 1-го кадрили!

Кастор (так само).
А я до другого мазура!

Полюкс (так само).
А я до другого кадрили!

Язон (подаючи рамя Омельці).
(до Марійки) Сим направляю свій блуд, ласкава пані, взглядом вашої хорошої кузиночки. (оглядаючись — плече в долоні) Панове — мазур! (вискакує кроком мазуровим на право)

Акинди, Кастор, Полюкс (вискакують кроком мазуровим — за ним на право).
Марійка (стоїть на місці, як вкопана, дивлячись за ними).

Мирский (по відході всіх — крім Думки) — (підіймає руки до неба).

Боже! Твоя правда велика! (цілюючи Марійку в чоло, обтирає незаметно слези і виходить на ліво)

СЦЕНА 13.

Марійка, Думка.
(сцена драматична)

Марійка (стоїть ще хвилю, опісля, як музика заграє 1-ший такт мазура, паде на канапу і закриває очі руками).

Язон (за сценою — по правій).

Перше кільце, друге кільце, третє кільце!
— Перше кільце зачинає! Голубчик — мазур!
(чути тупіт ніг, музика грає, але чим раз тихше, щоб чути розмови на сцені)

Думка (привираєсь якийсь час танцювати — опісля приступав звільна до Марійки).

Чи можна вам подати руку?

Марійка (прочунавши).

Дякую!

Думка.

Перейдем до тамтої сьвітлиці. (показує на право)

Марійка

Дякую вам сердечно!

Думка.

Піду сам. (йде)

Марійка (живо).

Чекайте і я піду. (встає)

Думка (вертаєсь).

Прошу!

Марійка (по борбі з собою).

Ні — не піду. (сідає опять)

Думка.

То перепрашаю! (йде звільна на право)

Марійка (встаючи — живійше).

Чекайте, не йдіть! І я піду з вами!

Думка (вертаючи).

Служу!

Марійка.

Або не варт! Ід'ть собі самі! (сідас і закривас очі)

СЦЕНА 14.

Марійка (на канані — закривши очі). Думка (в куті по правій). Цілий ряд тансерів, з Язоном і Омелькою на переді, висуваєсь в танці з правих дверей. В їх ряді Акиндин, Кастор, Полюкс з своїми парами.

Язон (коли висунув ся ряд).

Вибирати!

[Пари міняють ся з дамами: Акиндин — живо хватас Омельку, за котрою побивав ся Кастор, Полюкс.]

Кастор (махнувши рукою).

(н. б.) **За пізно прийшов!**

Полюкс.

(н. б.) **За пізно!**

Язон (проводячи).

Мазур!

[по окруженю сцени цілим рядом]

Ще раз вибирати! Голубчик — мазур!
(хватас живо Омельку — за котрою пильно дибав Кастор, Полюкс)

Кастор (махнувши рукою).

Знов за пізно прийшов!

Полюкс (махнувши рукою).

За пізно!

Язон.

На перед! За мною! (вибігає в головні — всі пари за ним — музика чим раз тихше грає, тільки слабкий відгомін доходить до публіки)

СЦЕНА 15.

Марійка (зриваючись).

Ах, то підлість, підлість! (ломать руки і хвитаєсь за чоло).

Думка (приступаючи — в цілій сцені держить ся в поважній іронічній флегмі).

Ви се називаєте підлостію?

Марійка.

А якже се назвати?

Думка.

Таж се любов! Звичайна, людська любов.

Марійка (крайно зачудована).

Се любов?

Думка.

Вам она видко не подобавсь! Ви чогось гнівні на неї?

Марійка.

Якже не гніватись? А ви не гніваєтесь?

Думка.

Ні.

Марійка.

Бо і ви такі самі.

Думка.

Може бути. А я вам докажу, що нема чого гніватись.

Марійка (зачудована).

Докажете?

Думка.

Докажу.

Марійка (ломлячи руки).

Но прошу!

Думка (приступаючи ближше).

Маєм час. Ви самі, я сам, ви не танцюєте, я не танцюю — можемо поговорити.

Марійка.

Прошу, прошу! (н. б.) Але потім ему скажу, що я о них всіх думаю.

Думка (все спокійно).

Наколи-б ви прийшли до склепу і зажадали матерії шовкової, а вам купець місто шовкової подав вовняну — прийняли би?

Марійка (усьміхаючись).

Та де?

Думка.

А коли би ви конечно потребовали шовку — а кунець мав лише вовну, — що би ви зробили?

Марійка.

Кинула-б ему его вовну і пішла до другого купця.

Правда? **Думка.**

Правда! **Марійка.**

Без гніву? **Думка.**

Без гніву. **Марійка.**

Думка.
А чо-ж ся на них гніваєте? (показує на право)

Марійка.
Або они купують матерію?

Думка.
Матерію не матерію, але щось такого,
що єсть на продаж.

Марійка.
Я вас не розумію.

Думка (приступаючи ще ближше).

Я вам скажу яснійше. Товариші мої при-
їхали сюда шукати шовку, а може й аксамиту,
в кождім разі якоїсь дорогої матерії. З першю
думали, що тим шовком — ви, — впрочім і по-
дабаєте на те, — тай торгували вас. А як ку-
пець, — совістний бачите чоловік, — сказав їм,
що ви не шовк а вовна, покинули вас і пішли
там, де шовк. Так само, як і ви зробили в склепі.

Марійка (ломлячи руки).

То так ви нас понимаете?

Думка.

Не тільки я але й они і цілий сьвіт.

Марійка (потираючи чоло).

Коли се такий простий, звичайний торг, то чого при тім так надскакуєте, милитесь, любкаетесь і золотите словами?

Думка.

В тім неморальність і тотя гидка неправда. Але ми сему не винні.

Марійка.

А хтож?

Думка.

Люде, товариство людске, що се приняло і терпить, себе взаїмно манить. Так робили наші батьки і ми так робимо.

Марійка.

То й ви також, коли їх так бороните?

Думка.

Також.

Марійка.

То й ви шукаєте шовку-золота?

Думка.

В тім і ріжнимось.

Марійка (цікаво).

А що-ж ви шукаєте?

Думка (приступаючи ближше).

Як ви ще були багачкою, я би вам був того не казав. Вкінці як і приступити! Надто завізно й гамірно було коло вас. Тепер коли ви вовна я вовна, обов однакі, я вам скажу, як рідній сестрі.

Марійка.

Скажіть.

Думка (тихше).

Я шукаю — серця.

Марійка (відсакаючи).

Те кожда має.

Думка.

Але не кожда однаке. Одна має тіцьке, (показує на нігтику) друга має тільке, (показує на половині пальчика) третя має оттільке. (показує на руку) Я шукаю — страшно великого! (показує, обіруч зачеркуючи коло)

Марійка (сміючись).

Ой, ой! На що-ж вам такого великого?

Думка.

Щоб помістило мене і цілу мою родину.

Марійка (серіозно).

А, ви маєте родину? Мамунця кажуть, що то дуже гірко, мати родину на голові. А численна?

Думка.

Звищ двацять п'ять мільонів душ.

Марійка (хватаєсь за голову).

Ай, ай! Та-ж то цілий нарід, Господи!

Думка.

Видите, я вже з того бачу, яке у вас серце маленьке? Як головка від шпильки.

Марійка (трохи уражена).

А хто-ж тільким ради дасть?

Думка.

Добре, всім ні — але одній тисячці.

Марійка.

І се за багато.

Думка.

Ні, не багато. Скажіть ви любите кого?

Марійка (засоромлена).

Н...у...

Думка.

А неправда, бо ви любите батька, матір, сестру, тітку, бабуню...

Марійка.

А родину!

Думка.

А я вам покажу, що й ті мільони ваша родина.

Марійка.

Як?

Думка.

Ваш тато — сьвященник, правда?

Марійка.

Правда.

Думка.

Вашого тата батько — дяк? Вашого діда
батько — селянин? От і дійшли до кривних.

Марійка.

Е, так далеко.

Думка.

То ви тільки ближших кривних любите,
дальших ні?

Марійка.

Певно, що ні.

Думка (приступаючи ближше).

Страх, яке вузеньке серце!

Марійка (уражена — відскакує).

Е, та бо ви...

Думка.

А позвольте ще одно питане, п а н і?

Марійка.

(на боці, віддячи перше слово) П..а..н..ї? (до Думки)
Прощу?

Думка.

Ви любите своє село?

Марійка (щиро).

Дуже.

Думка.

Що-ж ви любите в тім селі?

„Січ“

Марійка.

Всьо.

Думка.

То єсть: садок вишневий, річку журкітливу, левади зелені, гори цвітучі — правда?

Марійка (плещучи в долоні).

Ай, то дуже красне!

Думка.

Ті хати порозкидані по урвищах?

Марійка (я. в.).

Ай дуже, дуже!

Думка.

А тих, що живуть по тих хатах — ні?

Марійка.

Е, то хлоци!

Думка (приступаючи близьше).

То мертву природу ви любите, а живих людей, своїх покрівних — ні! Страх, яке вузеньке серце!

Марійка (відскакуючи — уражена).

Ідїть собі з тим вузеньким серцем! Ще й ви ся наважили?

Думка (відступаючи).

Більше вже нічо не скажу, ласкава пані!

Марійка.

(на боці, цідячи перші два слова) Л..а..с..кава пані! Боже мій, як то якось непримно. Я страшно мушу бути дурна в его очех.

Думка.

А були ви коли в селянській хаті, ласкава пані?

Марійка.

(на боці) Знов ласкава пані! (в голос) Була, але довго не могла витримати. Там люди, діти, разом дріб, худоба, сопух... Мені в голові крутилось.

Думка.

Видите, се все з вузького серця. Бо великому жаль би ся зробило, оно би порадило, помогло. Вузьке серце любить добро а велике недолю. (з одушевленням) Не любив тебе той ненько Україно, хто не любив твої біди! (з рогучим одушевленням):

„Ні поля твої широкі, ні твої сади,
Ні верховинні цвітучі, ні твої степи,
Ані ріки бистротечні, ані твоє море,
Як я ненько Україно люблю твоє горе!
(хвилю стоїть нерухомий)

Марійка.

(на боці) Який він красний, коли так говорить, але недобрий. Сего серця вузького я їму не подарую. (в голос) Вам би ся з своїм широким серцем найлучше оженити з Омелькою.

Думка (прочувявши).

Я так і думав. Але хвилю лише. Тепер, она багачка. Багачтво буде палати єгоїзмови. Багачтво любить уживати а не розживати.

Марійка (усміхаючись).

То женіть ся з Ксенею.

Думка.

Якою Ксенею?

Марійка.

Єсть у нас дівчина в селі. Зове ся Ксеня. Хороша дівчина і учена. Уміє читати, писати, деклямувати так як ви, шити, гаптувати. Я вам покажу її. У неї і серце буде мабуть отільке! (показує, обіруч зачеркуючи коло).

Думка (живо).

Покажіть мені її!

СЦЕНА 16.

Попередні. Катерина (входить головними).

Катерина.

Прошу паннунці, чось Ксеня прийшла.

Думка (живо).

Поклич, поклич!

Катерина (соромливо).

Та вона не до паннича — а до панни прийшла.

Думка.

То нічо — заклич!

Марійка.

Ні, не клич! Я сама вйду.

Катерина (відходить в головні).

Думка (просячи).

Покажіть мені її!

Марійка.

Такі ви цікаві? Не покажу!

Думка.

То я сам побачу! (оглядаючись шукає) Де мій капелюх? (хвилю крутить ся шукаючи)

Марійка (наївно).

(на боці) Він справді готов пійти, побачи.т.и, п.о.л.ю.б.и.т.и...

Думка (найшовши капелюх іде в головні).

Марійка (зі страхом).

Не йдїть!

Думка (стає).

Чому?

Марійка (живо).

Я не хочу.

Думка (з поклоном).

А, а! (іде в головні).

Марійка (біжить за ним і відтягає від дверей).

(дуже наївно) Кажу, не йдїть, бо такою Ксенею, з отїльким серцем могу і я бути для вас... (утїкає на лїво).

Думка (хвилю стоїть, мов ошоломлений).

Мала-ж би се бути правда?

СЦЕНА 17.

Думка. Ксеня (входить головними).

Ксеня.

(хороша, сїльська дївчина, з віночком в руках).

(оглядаючись) Паннунці нема тут?

Думка (живо — оглянувшись).

То ти Ксеня?

Ксеня (наївно).

Я. А панич з відки мене знають?

Думка (кидаючись на неї, горичо).

Ай Ксеню, Ксеню, коби ти знала, яке ти мені щасте принесла! (обнімає її — з превеликої радості)

СЦЕНА 18.

Музика перестала грати. Язон з Омелькою, Акиндин, Кастор Полюкс, і прочі виходять з правих дверей.

Язон (побачивши Думку з Ксенею).

Vivat Орфей і Евридика!

Ксеня (засоромлена утікає в головні).

Акиндин, Кастор, Полюкс і прочі.

Vivat! Vivat!

Думка (все ще не посідаючись з радості).

Що ви розумієте!!!

СЦЕНА 19.

Попередні. Мирский, Олімпія (виходять з лівих дверей).

Мирский, Олімпія (запрошуючи).

Просим до вечері, просим!

[Всі зміряють в ліві двері.]

ЗАВІСА ПАДЕ.

Д Т я III.

Декорация як в дії II. Комната в домі Мирського, пристроєна звичайним ладом. На середині, під задною стіною канапа, перед нею столик і фотелі. Двері, як передше. Правобіч вікно на город.

СЦЕНА 1.

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс.

[Язон і Акиндин перебраві ходять оден проти другого по комнаті. Кастор і Полюкс сидять на канапі, обнявшись за шию курять].

Акиндин (стаючи).

Котра то вже година?

Язон (добуваючи годинник — стає проти него).

Одинайцята.

Акиндин (голосно до всіх).

Час може нам їхати. Вже всі гості перорізділись.

Язон (усьміхаючись).

Кому в дорогу, тому час. Я тут лишаюсь.
(ходить).

Акиндин.

Як ти то і я. Маю час. (ходить)

Кастор.

І я маю час.

Полюкс.

І я маю час. (гукорить з Кастором, не вважаючи на слідуочу розмову Язона і Акиндива).

Язон (твхше до Акиндиива).

Ти казав вчєра, що скоросьвіт виїдєш.

Акиндиив (недобрий).

То вчєра було. Нині иньше діло.

Язон.

Ага! Марійка, Марійка!

Акиндиив (я. в.).

Можу тобі єї відступити.

Язон (бухаючи сьміхом).

Ха, ха, ха! Ти може, братє, до Омель...?
Ха, ха, ха! Пиши пропало! Омелька моя. Ще тілько словечко шєпну — старим. (заглянувши в вікно, вискакує головними).

Акиндиив (лицєм до публики).

(до себе) Що? Він вжє й до старих? Го, го, Акидинє, а ти спиш? (павза) Чого він так ско-чив, мов опарений? (заглядає в вікно) А, а! Омелька в городі. (вискакує в головні)

СЦЕНА 2.

Кастор, Полюкс (вєє сидять обнявшись).

Кастор.

Знаєш, Полюкс, чудєсний мав я сон.

Полюкс.

Який?

Кастор.

Мені снилось, що ми з побратимів стали оба швабрами. Разом нас вели, разом нас благословили, разом нас... (зіває) вінча...а...а...ли!

Полюкс.

Дав би се Господь.

Кастор.

Я не знаю як ти, але я вірю в сні. В кождім сні всть зерно правди. Оно можливе і тут...

Полюкс.

Як то?

Кастор.

От бачиш у Мирских всть дві сестри, нерідні, нерідні, але що то значить? Ти возьми одну, я другу.

Полюкс (живо).

Добре, Ти бери Марійку — я Омельку.

Кастор.

Ні я Омельку, ти Марійку.

Полюкс (пускаючи шию Касторову).

Ти, бачиш, старший, мудрійший бери молодшу, — мені, я себе знаю, треба мудрої жінки.

Кастор (живо протестуючи).

Ні, мені старшому старша, тобі молодшому молодша. Так вже з природи веде ся.

Полюкс (встаючи).

Я Марійки не хочу.

Кастор (встаючи).

А я Омельки не пуцу.

Полюкс.

Мусиш.

Кастор.

За нічо в сьвітї.

Полюкс.

Нї?

Кастор.

Нї!

Полюкс.

Як так, то амінь побратимству!

Кастор.

Не дуже стою о те.

Полюкс, Кастор.

О — о! (розбігають ся: Кастор в праві, Полюкс в ліві двері.)

СЦЕНА 8

Олімпія (входить головними).

[роздражнена — в цілій дії].

Олімпія (ломить руки):

Ще такої комедії не бачила, як жива!
Молоді, гладкі питомці, аж любо подивитись,
причепились до старої і анї руш відчепитись.

І оден і другий і третий і четвертий. А вже третий і четвертий бодай назирцем! І вчора і нині. Тьфу, перевертаєсь сьвіт до гори ногами. У цивільних то вже таке бачила, у духовних перший раз. Цивільні вже і з старими бабами женились, але духовні? (ходить по сцені).

Та ще, аби богата а то убога така, як тота Марта, ще її показують в театрі. (ходить).

А вже що найбільше злостить то тота Марійка. Вчора цілий празник плакала, нині ходить, сьміє ся, заходить ся. Ігі! (ходить живо по сцені).

СЦЕНА 4.

Олімпія. Марійка за нею Думка (перша вбігає — другий повільнійше, головними).

Марійка.

(заходить ся від сьміху) Ха ха ха! ха ха ха!

Олімпія (показуючи на Марійку).

Ну, дивіть люде добрі!

Марійка.

Ха ха ха! ха ха ха!

Олімпія.

Та чо' ти ся до ляха регочеш?

Марійка (гліпаючи в віяно).

Ой, мамунцю, не витримаю! ха ха ха!
ха ха ха!

Думка (сьмієсь собі на боці).

Олімпія.

Вже й не знаю, що казати бідї! Єї сьміх,
а чоловіка, як би хто шпильками підколював.

Марійка (кидаєсь на матір і тягне до вікна).

Подивіть ся!

Олімпія.

Не чудо-ж то? Оден з одної сторони Омельки, другий з другої. А третій і червтий, то вже лиш вишні попідпирали.

Марійка (бухає ще дужшим сьміхом).

Думка (бухає сьміхом собі).

Марійка (по хвили, перериваючи мову сьміхом).

А нині рано, всі цьвіти мені позривали на китиці для Омельки. Язон післав через паламаря, Акпиди не мав через кого, та через — піддячого. Піддячий не дочув та приніс — мені. Я ему опісля дякую, а він такий недобрий. Ха ха ха! ха ха ха!

Думка.

Якже-ж ту бути добрим? (бухає сьміхом)

Олімпія (до Думки).

Ще й вам сьміяти ся? Чо'-ж ви не йдете до них? (показує на город)

Думка.

Я не Аргонавт. (сьміє ся)

Олімпія.

Господь вас розуміє, по якому ви говорите.

Думка.

Я лиш Орфей, що маю сю виправу описати. (сьміє ся)

Олімпія (здіймаючи раменами).

(в. б.) **Мабуть і йому ся вже в голові перевернуло! Хто впрочім знав, як і що їх тепер учать ві Львові. (хоче відійти в головні).**

Марійка (дивлячись у вікно — живо).

Встають, встають! Ідуть сюда!

Олімпія (з'упиняючись на хвилинку в вікні).

Є на що дивитись! (іде в головні)

СЦЕНА 5.

Попередні. Акиндин (стає в головних).

Акиндин (до Олімпії).

Перепрашаю, всечестнійша добродійко, могу вас просити на одно словечко?

Олімпія (вертає).

Прошу!

Акиндин (оглядаючись).

Але самісеньких самих.

Марійка (до Думки).

Ходіть отче! Се на осьвідчення заносить. (вишхає Думку, сама зникає на право).

СЦЕНА 6.

Акиндин, Олімпія.

Олімпія (сїдаючи на канапі).

Прошу, сїдайте!

Акиндин (сїдає звільна на фотели, лїворуч від Олімпії).

Не знаю сам, ласкава добродійко, від чого зачати. Справді, єсть се хвиля життя, дуже

важна. Годї так відразу сказати, що чоловік думав. Я приїхав сюди на часочок, а бажав би остати на вічність. Так, во віки віков..., бо я полюбив вашу донечку...

Олімпія (живо).

Марійку?

Акиндин.

Ні, перепрашаю, я хотїв сказати, вашу хорошу кузиночку...

Олімпія.

Омельку?

Акиндин.

Так, Омельку і бажав би не розлучатись з нею до кінця життя...

Олімпія.

Во імя Отца і Сина. Чи ви очий не маєте? Чи глумитесь з нас чи що таке? Таж ви такі молоді, а она...

Акиндин.

О, я молодшої від неї не бачив.

Олімпія.

Ви собі, хвалити Бога, такі гладенькі, а она...

Акиндин.

О панї добродійко, я кращої від неї не бачив.

Олімпія.

Таж бійтєсь Бога, що говорите? Вже Марійка сто разів красша...

Акиндин.

Коли серце не велить, ласкава пані добродійко!

Олімпія (зриваючись, досадно).

То женіть ся про мене, з ким хочете. Най вам Господь помагає. (зміряє на ліво).

Акиндин.

Жіте своє вам завдячую, ласкава пані добродійко. Радісною вісттю піду поділитись з моїм ангелом. (вискакує в головні)

Олімпія (дивлячись за ним).

Ну дивіть, як би ся на сьвіт божий народив! (збирає раменами) Що-ж, треба пан-отцеві сказати. (іде на ліво)

СЦЕНА 7.

Олімпія (стикаєсь в лівих з) Мирским (заним з) Язоном.

Мирский.

Чекай пані-матко, маю тобі щось сказати!

Олімпія.

І я тобі мала сказати, що... (уриває побачивши Язона)

Мирский (виходячи зовсім):

Ото пан Дівонос осьвідчаєсь нам о руку нашої Омельки.

Олімпія (зачудована).

Вже другий?

Мирский.

Не мали ми часу доволі пізнати пана Дівоноса, але він спішить ся домів і просить,

щоб йому бодай дати надію перед другими, коли рішучо не скажем так або инакше.

Олімпія.

Та що тільки пан Всеволода осьвідчив ся о Омельку.

Мирский.

Хто? Всеволода? (н. б.) Мавш тепер!

Язон.

Всеволода? (тихше) Я того надіяв ся, але я мушу перестерегти вас панство, перед ним. Всеволода чоловік непевний, я его вже з давна знаю. Він гуляка, довгороба, грошетрата. Ёму не о серце ходить, він лиш на віно дбав.

Олімпія.

На яке-ж до лиха віно? Та Омелька нічого не мав крім того, що в школі заробить.

Язон.

Що до мене, я про те не дбаю. Ёсли би мені ходило о мавток, я би був давно оженив ся. Не одна партия траплялась. Але я іду лишень за покликком серця і ту оно мені сказало: се твоя доля.

Мирский.

Що-ж думавш, Олімпіє?

Олімпія.

Що-ж я маю казати? Або я знаю. Омелька не мала; мав, хвалити Бога, свої літа, най сама каже.

Язон (втішно).

О, если о думку панни Омельки ходить, то я певний свого щастя. (вибігає в голові)

Мирский (сміючись, на боці).

А Господи, даруй гріха! Як то все покінчить ся?

Олімпія.

Се вже мені і в голові не містить ся. Така стара лепетуха вже другого до себе прикувала, а ту й молода, й нічого собі, й маєток, хвалити Господа, — ні одного. Чари якісь знає, чи що таке?

СЦЕНА 8.

Попередні. Кастор (висуваєсь з правої) Полюкс (з лівої).

[Побачивши себе, стають хвилю оден проти другого.]

Олімпія (в розпучі).

(н. б.) Що? Ще може й сі?

Кастор (до Полюкса).

Ну кажіть, яке маєте діло?

Полюкс.

Кажіть, кажіть ви!

Кастор (до Мирского).

Дарують всечестнійший, що мішаюсь, може не в своє діло. Але поважане, яке маю до дому вашого і родини, велить мені перестерегти перед деякими незваними людцями, так тут неприсутними як і деякими присутними.

Полюкс.
Прошу!

Кастор.

Я довідав ся, що о ручку нанни Омельки осьвідчилися товариші мої Язон і Акиндиц, а й ще деякі забігають.

Полюкс.
Прошу.

Кастор.

Всі они негідні ремінчика розв'язати в черевичку панни Омельки, бо люде негідні, нездібні, задовжені, по 10 лїт вже їздять а не можуть дїбратись.

Полюкс.
Перепрашаю, бо я їжджу доперва рік пятий.

Кастор.
Коли шестий.

Полюкс.
А ви маєте довги більші, чим я.

Кастор.
За мене заплатить стрийко, а за вас хто?

Полюкс.
Вуйко.

СЦЕНА 9.

Попердні. Омелька, (за нею) Язон, Акиндиц
(входять головними).

Мирский.

Омельочко, (дїлує єї в голову) ласка небесна спливав на тебе щедрою струвою. О руку твою

осьвідчилися що тільки панове Дівовос, Всеволода, а сли не помиляюсь... (дивить ся на Кастора і Полюкса).

Кастор (з поклоном).

І я.

Полюкс (з поклоном).

І я.

Олімпія (на боці, — в найбільшій роз'яреню).

Не витримаю!

Язон (до Кастора).

Шкода ходу.

Акиндин (до Полюкса).

Шкода броду.

Мирский (до Омельки).

Не нам очевидно жити з ними, дитинко, але тобі. Єсть у тебе, хвалити Бога, свій розум — вибирай.

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс (складають руки до Омельки).

Омелька.

Справді ласка божа злялась на мене нині. Мені однако тяжко вибирати, жаль покривдити одного або другого, бо я всіх зарівно поважаю і всіми зарівно дорожу. Може би лучше панове погодились самі, а я певно вибраному віддам руку і серце, а прочих попрошу за дружбів.

Язон, Акиндин.

Виберіть ви, пані!

Кастор, Полюкс.

Виберіть самі!

Омелька.

Але я вас прошу, панове!

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс (благаючи).

Самі, самі!

Омелька (дуже звільна).

Коли вже так, коли я сама вибирати маю, то.....

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс (умильно складають руки).

Омелька (рішучо).

То не хочу жадного!

Олімпія (дуже лиха).

Цур тобі, Омелько! З розуму зійшла, чи що? Трафляють ся такі люди, а она не хоче. Та яких-же ти лучших дождити-неш? Образа божа, та-ж як би менї так, Господи святий... (бе ся в уста)

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс.

Панно Омельцю! Панно Омельцю!

Олімпія.

(на боці, ломлячи руки) Стара така, тай ще вередув! (до Омельки) Та опамятай ся, дівчино!

Омелька (щиро).

Я би вибрала, але що з того, коли мій вибраний мабуть уже вибраний.

Олімпія.

Хто такий?

Омелька (іде в головні двері).

Марійко! Марійко! (киває пальцем, кличучи).

СЦЕНА 10.

Попередні. Омелька (вертає), (за нею засоромлена)
Марійка, Думка.

Омелька (показуючи на Думку і Марійку).

От і вибрані!

Олімпія (зачудована ще більше).

Що-о-о?

Думка (приступаючи коло Марійки).

Коли вже паньство нині такі щедрі на благословеніє, то поблагословивши богатих поблагословіть і бідних. (серіозно) Ні що критись, ласкаві добродію! Ми любимо ся, а любимо ся тою чистою, непорочною любовію, котра лучить серця людські від тепер до крайної границі людської долі. Докавом чистоти нашої любови най буде наше убожество...

Олімпія (перериваючи).

Що? Моя дитина бідна?

Думка (переражений).

А вжеж...

Марійка (бухає сьміхом).

Олімпія

А вам хто се напечатав? А чия-ж ся праця наша тай покійного брата нашого, царство вму небесне?

Язон, Акиндиц, Бастор, Полюк (споглядаючи оден на другого).

Що-о-о?

Язон.

Отче Мирский, таж ви казали що се майно...

Омелька (кінчачи).

Мов. Але то було лиш позичене на оден день. Нині, з'єднавши собі ним тільки серцець, віддаю его назад в руки властительки, сестрички моєї Марійки.

Думка (сумно).

Пропав я.

Мирский.

Ні, не пропав, дитино! Благословен най буде Господь і правда Его сьвята. Ти полюбив дитину мою, думаючи, що она бідна. Тим раднїйше віддаю всю працю свою в твої руки, знаючи, що лиш на добро обернете его собі і другим.

Акиндин.

Отче Мирский, але признасте, що нечестно се, так шутити з людий.

Мирский.

Не моя се шутка, а нашої мудрої Омельки. Она заложилась вчера з Марійкою, що коли Марійка відступить єї своє майно, всі горячі серця ваші склонять ся до неї. І панове признасте, що Омелька виграла заклад...

Олімпія (радісно).

Аж тепер розумію! (в. б.) То тому они всі так коло Омельки згорнулись.

Марійка (цілуючи Омельку).

За теє буде она мовою — дружечкою.

Думка.

А Ксеня другою.

Марійка (живо).

Ще не забув Ксені?

Думка.

Ні, поки життя мого.

Марійка (затикає му рукою уста).

Язон.

Мое поважане! (відходить в головні)

Акиндин, Кастор, Полюкс.

Мое почтеніє! (відходять в головні)

СЦЕНА 11.

Попередні. **Порфирій** (вбігає головними).

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс (на вид его подають ся в зад).

Порфирій.

Не дійшов чоловік на празник, то бодай на попразен. (веселим оком на питомців) Та ба, ту бачу і весіля коїть ся! (до Мирского) **Мое почтеніє, отче Мирский,** цілую ручки пані добродійки. Тут ваші папери, отче **Мирский,** на ульоківані гроші. Знайте, що **Карманович** честний чоловік. (віддає папери)

Мирский (переглядає папери).

Порфирій (до Артонавтів).

Но, котрому з вас поблагожелати, панове? **Язони** чи **Акиндинови,** чи тим молодикам?

Язон.

Пожелайте нашому **Орфесви,** пану **Думці.**

Порфирий (крайно здивований).

Що? Отче Мирский, ви за сего панича доньку віддасте? (показує на Думку)

Мирский.

Так всть, пане Порфирий!

Порфирий.

Що робите? Та він мені і сотика не винен.

Мирский.

Тим ліпше, тим ліпше!

Порфирий (до Аріонавтів).

І ви дались такому дудикови в поле вивести? А сором а казка!

Язон, Акинди, Кастор, Полюкс (зміряють в головні).

Порфирий (до публики).

Справді, нема вже питомців на світі. Віднині — сотика жадному не позичу.

ЗАВІСА ПАДЕ.

Спис голов „Січи“ 1868—1898.

- 1) $9/_{11}$ — $25/_{13}$ 1868. *Наталь Важнянин*. I рік істнованя „Січи“.
- 2) $25/_{13}$ — $30/_{11}$ 1868. *Д-р Юліян Целевич*. I рік.
- 3) $30/_{11}$ 1868 — $24/_{11}$ 1869. *Михайло Подольський*. II рік.
- 4) $24/_{11}$ 1869 — $1/_{12}$ 1871. *Д-р Мелітон Бучинський*. III і IV рік.
- 5) $1/_{12}$ 1871 — $30/_{11}$ 1872 *Д-р Іван Скомо-ровський*. V рік.
- 6) $30/_{11}$ 1872 — $20/_{11}$ 1873. *Д-р Іван Пулюй*. VI рік.
- 7) $20/_{11}$ 1873 — $31/_{10}$ 1874. *Петро Скобельський*. VII рік.
- 8) $31/_{10}$ — $19/_{12}$ 1874. *Остан Терлецький*. VIII рік.
- 9) $19/_{12}$ 1874 — $7/_{11}$ 1875. *Д-р Щастний Сельський*. VIII рік.
- 10) $7/_{11}$ 1875 — $3/_{11}$ 1877. *Д-р Іван Горбачевський*. IX і X рік.
- 11) $3/_{11}$ 1877 — $26/_{10}$ 1878. *Петро Огоновський*. XI рік.

- 12) $26/_{10}$ 1878 — $25/_{1}$ 1879. *Софрон Недільський*. XII рік
- 13) $25/_{1}$ — $25/_{10}$ 1879. *Іван Дольницький* XII рік.
- 14) $25/_{10}$ 1879 — $23/_{10}$ 1880. *Ярослав Окуневський*. XIII рік.
- 15) $23/_{10}$ 1880 — $22/_{10}$ 1881. *Д-р Іван Кос*. XIV рік.
- 16) $22/_{11}$ 1881 — $3/_{11}$ 1883. *Льонгин Озаркевич*. XV і XVI рік.
- 17) $3/_{11}$ 1883 — $1/_{10}$ 1885. *Іван Куровець*. XVII і XVIII рік.
- 18) $1/_{10}$ 1885 — $5/_{11}$ 1886. *Д-р Роман Яросевич*. XIX рік.
- 19) $5/_{11}$ 1886 — $5/_{11}$ 1897. *Д-р Євген Кобринський*. XX рік.
- 20) $5/_{11}$ 1887 — $10/_{11}$ 1888. *Воввудка*. XXI рік.
- 21) $10/_{11}$ — $19/_{12}$ 1888. *Яків Турин*. XXII рік.
- 22) $23/_{12}$ 1888 — $9/_{11}$ 1889. *Орест Зарицький*. XXII рік.
- 23) $23/_{11}$ 1889 — $1/_{11}$ 1890. *Д-р Михайло Зобків*. XXIII рік.
- 24) $1/_{11}$ 1890 — $7/_{11}$ 1891. *Володимир Лаврівський*. XXIV рік.
- 25) $7/_{11}$ 1891 — $14/_{5}$ 1892. *Осин Партицький*. XXV рік.
- 26) $14/_{5}$ 1892 — $28/_{2}$ 1893. *Євген Левицький*. XXV рік.
- 27) $28/_{2}$ — $10/_{5}$ 1893. *Льонгин Бачинський*. XXVI рік.
- 28) $10/_{5}$ 1893 — $21/_{1}$ 1894. *Ярослав Бурачинський*. XXVI рік.

- 29) $^{21}/_1$ — $^{16}/_{11}$ 1894. *Д-р Василь Павлюк.*
XXVI рік.
- 30) $^{16}/_{11}$ 1894 — $^{11}/_{11}$ 1895. *Іван Бережницький.*
XXVII рік.
- 31) $^{11}/_{11}$ 1895 — $^{14}/_{11}$ 1896. *Кость Гукевич.*
XXVIII рік.
- 32) $^{14}/_{11}$ 1896 — $^6/2$ 1897. *Олекса Петровський.*
XXIX рік.
- 33) $^6/2$ — $^7/_{11}$ 1897. *Орест Бурачинський.*
XXIX рік.
- 34) $^7/_{11}$ 1897 — *Д-р Мирон Кордуба XXX рік.*

ПОЧЕСТНІ ЧЛЕНИ

руско-українського товариства „Січ“ у Відні.

(1868—1898).

- 1) *Наталь Вахнянин* ц. к. проф. гімн. у Львові, посол до Ради державної, імен. поч. член. $26/3$ 1868. [член-основатель, голова 1868].
- 2) *Д-р Юліян Целевич* ц. к. проф. гімн. у Львові, ім. поч. членом $30/11$ 1868, † $24/12$ 1892. [член-основатель, голова 1868 від цвітня].
- 3) *Дам'ян Гладилевич* ц. к. проф. гімн. у Львові, ім. поч. членом $30/11$ 1868, † $28/1$ 1892. [член-основатель].
- 4) *Д-р Юліян Пелеш* гр. кат. єпископ в Перемишлі, ім. поч. член. $13/12$ 1870. [член-основатель, судія мировий 1868 і 1870].
- 5) *Д-р Конст. Менциньский* ц. к. лікар в Скалаті, ім. поч. член. $13/12$ 1870. [член-основатель, судія мировий 1868].
- 6) *Іван Струмийський* ц. к. сов. двору при найв. триб. судовім, ім. поч. член. 1871. [член-основатель, заступник голови 1868 і 1869].

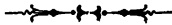
- 7) *Юліян Лавровський* ц. к. совітник судовий, ім. поч. член. 1871, † $\frac{5}{5}$ 1873.
- 8) *Лев Шехович* ц. к. сов. судовий в Перемишлі, ім. поч. член. 1871. [член-основатель, секретар 1868].
- 9) *Іван Комарницький* ц. к. сов. судовий в Бережанах, ім. поч. член. 1871. [член-основатель].
- 10) *Йосиф Ганинчак* інженер желізниці у Львові, ім. поч. член. $\frac{1}{12}$ 1871. [член-основатель, виділовий 1869].
- 11) *Михайло Драгоманов* проф. університету в Софії, ім. поч. член. $\frac{1}{12}$ 1871.
- 12) *о. Володислав Бачинський* ректор духовної семінарії, ім. поч. член. $\frac{3}{5}$ 1872. † [член-основатель, член виділу 1868 і 1869, заст. голови 1870].
- 13) *Юліян Медведський* ц. к. проф. політехніки у Львові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874. [член-основатель, каснір 1868—1870, судія мировий 1873].
- 14) *Д-р Іван Пулюй* ц. к. проф. політехніки в Празі, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874 [б. звич. член, секретар 1870, заст. голови 1871, судія мировий 1872, голова 1873, виділовий 1874].
- 15) *Д-р Мелітон Бучинський* адвокат краєвий в Станіславові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874. [б. звич. член, член виділу 1869, голова 1870 і 1871, заст. голови 1872, судія мировий 1873].
- 16) *Д-р Іван Качковський* лікар у Львові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874, † [член-основатель, судія мировий 1872].

- 17) *Єротей Пігуляк* ц. к. проф. реальної школи в Чернівцях, посол до букованського Сейму кравого, ім. поч. член. $\frac{7}{11}$ 1875 [б. звич. член].
- 18) *Ізидор Громницький* ц. к. проф. руск. гімн. у Львові, ім. поч. член. $\frac{26}{10}$ 1878. [б. звич. член, судня мировий 1876].
- 19) *Петро Огоновский* ц. к. проф. руск. гімн. у Львові, ім. поч. член. $\frac{26}{10}$ 1878. [б. член, секретар 1876, віділовий 1877, голова 1878].
- 20) *Дмитро Людкевич* магістер фармації і купець в Перемишлі, ім. поч. член. $\frac{26}{10}$ 1878. [б. член звичайний].
- 21) *Мирон Зарицкий* совітник судовий в Сераєві, ім. поч. член. $\frac{25}{10}$ 1879. [б. член звич.]
- 22) *Д-р Сильвестер Дрималик* лікар в Жовкві, ім. поч. член. $\frac{25}{10}$ 1879. [б. член звич.]
- 23) *Д-р Франц Мікльосіч* ц. к. професор університету у Відні, ім. поч. член. $\frac{3}{11}$ 1883, † $\frac{7}{3}$ 1891.
- 24) *Д-р Іван Горбачевский* ц. к. професор університету в Празі, ім. поч. член. $\frac{3}{11}$ 1883. [б. член звич., секретар 1873, заст. гол. 1874, каснер 1875, голова 1876 і 1877, судня 1880.]
- 25) *Д-р Щасний Сельский* лікар у Львові, імен. поч. член. $\frac{3}{11}$ 1883. [б. член звич., секретар 1874, заст. гол. 1874, голова 1875, заст. гол. 1876, каснер 1882 і 1883, ком. шконтр. 1884].
- 26) *Д-р Іван Кос* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. членом $\frac{3}{11}$ 1883. [б. член звич., віділовий 1879, голова 1881 і 1882, судня мировий 1883].

- 27) *Д-р Ярослав Окуневский* ц. і к. лікар лінійний, ім. поч. член. $\frac{1}{11}$ 1884. [б. член звич., касиєр 1879, голова 1880, судия мировий 1883].
- 28) *Кость Паньковский* редактор у Львові, ім. поч. член. $\frac{1}{11}$ 1884. [б. член звич., бібліотекар 1882].
- 29) *Д-р Льонгін Озаркевич* адвокат краєвий в Городку, імен. поч. член. $\frac{1}{11}$ 1884. [б. член звич., заст. голови 1879, касиєр 1881, голова 1882 і 1883, судия мировий 1884].
- 30) *Д-р Омелян Огоновский* ц. к. професор університету у Львові, ім. поч. член. $\frac{27}{5}$ 1885 † $\frac{26}{10}$ 1894.
- 31) *Д-р Ізидор Шараневич* ц. к. професор університету у Львові, ім. поч. член. $\frac{27}{5}$ 1885.
- 32) *Володислав Федорович* властит. дібр Вікно, ім. поч. член. 1885.
- 33) *Михайло Димет* купець у Львові, ім. поч. член. $\frac{27}{5}$ 1885 †.
- 34) *Остан Терлецький* канд. адв. у Львові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1885. [б. звич. член, бібліотекар 1874, голова 1875, судия мировий 1882 і 1883].
- 35) *Д-р Теофіль Окуневский* адвокат кр. в Городенці, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1885. [б. звич. член, бібліотекар 1883].
- 36) *Д-р Йосиф Ковшевич* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1886 [б. звич. член, заст. голови 1880].
- 37) *Д-р Константин Ікалович* лікар надворний князя Болгарії, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1887. [б. звич. член, секретар і бібліотекар 1881, касиєр 1882, заст. голови 1883, судия 1885].

- 38) *Д-р Володимир Кобринський* лікар в Коломні, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1887, [б. звич. член, секретар 1882, заст. голови 1885, судія мировий 1886].
- 39) *Д-р Ізидор Шухевич* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1887. [б. звич. член, каснер 1880, судія 1884].
- 40) *Д-р Іван Куровец* лікар в Калуші, ім. поч. член. $\frac{10}{11}$ 1888, [б. звич. член, господар 1882, бібліотекар 1883, голова 1884 і 1885, судія мировий 1887 і 1888].
- 41) *Д-р Євген Озаркевич* лікар у Львові, ім. поч. член. $\frac{10}{11}$ 1888, [б. звич. член, бібліотекар 1880, заст. голови 1881, секретар 1882, господар 1883, заст. голови 1884, судія мировий 1885—1889].
- 42) *Д-р Іван Франко* літерат у Львові, ім. поч. член. $\frac{23}{11}$ 1889, [б. член звичайний].
- 43) *Д-р Євген Кобринський* лікар в Костаніца, ім. поч. член. $\frac{7}{11}$ 1891, [б. член звичайний, секретар 1883, каснер 1884, заст. голови 1886, голова 1887, судія 1889].
- 44) *Д-р Андрій Бурачинський* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. член. $\frac{19}{12}$ 1891. [б. член звичайний, секретар 1882, господар 1884, каснер 1884 і 1885].
- 45) *Д-р Никола Подлуский* лікар в Болехові, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895, [член-основатель, бібліотекар 1868, член виділу 1869 і 1870].
- 46) *Софрон Недільський* ц. к. професор гімн. в Коломні, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звич., член виділу 1877—1878, голова 1879].
- 47) *Д-р Євген Мисула* ц. і к. лікар фрегати, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звич.].

- 48) *Д-р Орест Зарицький* ц. і к. лікар фре-
гати, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член зви-
чайний, член виділу 1886, касиєр 1887,
голова 1889].
- 49) *Д-р Михайло Зобків* адюнкт судовий в Се-
раєві, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звич.,
контрольор 1886, голова 1890].
- 50) *Д-р Зиновій Левицький* лікар-асистент
в Празі, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член
звич., секретар 1884, заст. голови 1888].
- 51) *Юліян Романчук* проф. руск. гімназії
у Львові ім. поч. член. $\frac{8}{11}$ 1895.
- 52) *Михайло Грушевський* професор універзи-
тету у Львові, ім. поч. член. $\frac{7}{11}$ 1897.

Печатні похибки:

Стор.	стих	замість	має бути
39	5 з гори	міг	мав
75	7 "	трьоха бо	трюх або
84	16 "	доривічна	доривочна
85	13 "	однако	однаково
94	1 "	милійша	милійша
97	2 з долу	1898	1897
111	5 з гори	вдав	вдав ся

ЗМІСТ.

Сторона.

1. Переднє слово. 1
2. *Яричевский С.* 1868—1898 вірш. 3
3. *Кордуба М.* Історія „Січи“. 5
4. *Окуневский Я.* Мої знакомі. 25
5. *Сембратович Р.* Ренеґат. 32
6. *Лепкий Б.* На послухань. 40
7. *Яричевский С.* Пан Оберляйтнант. 67
8. *Кордуба М.* Туман. 82
9. *Франко Ів.* Житє сьв. Седедія. 86
10. *Окуневский Я.* Із гір гімалаяйєких. 90
11. *Кордуба-Яричевский.* Поезії в прозі. 96
 - а) Ангел заточник.
 - б) Справедливість.
 - в) Каїн.
 - г) Милосердє.
 - г) Котярка.
12. *Демцьо П.* За ідею? 105
13. *Сембратович Р.* Ліллї. 114
14. *Окуневский Я.* Михайло Петрович Драгоманів. 129
15. *Цеглинський Г.* Аргонавти. 136
16. Спис голів „Січи“. 233
17. Спис почесних членів „Січи“. 236

Ціна 1 злр. а. в.

Acme

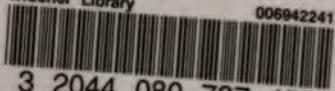
Bookbinding Co., Inc.
300 Summer Street
Boston, Mass. 02210

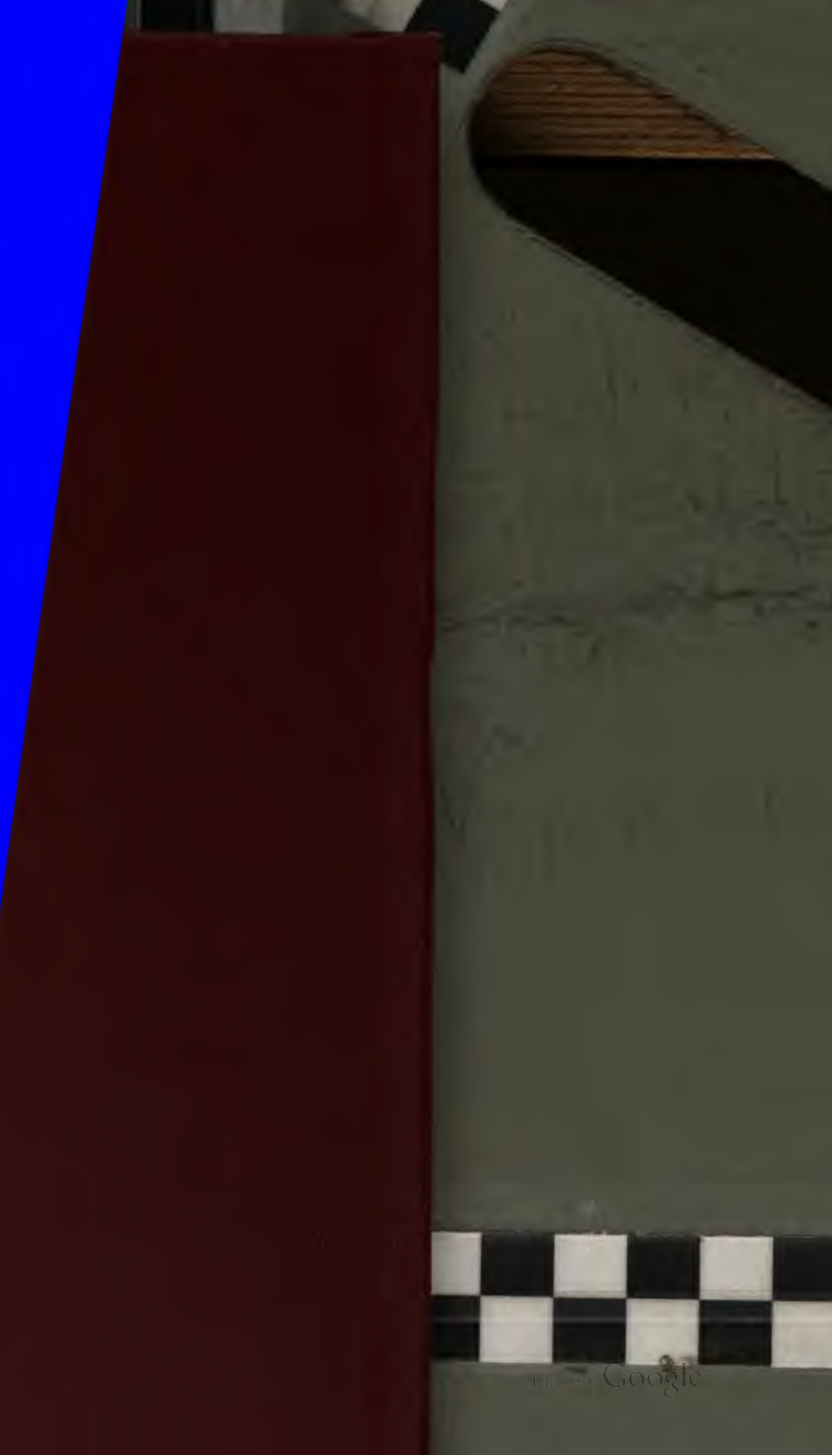
PG 3932 .S52 x
"Sich", 1868-1898 :

Widener Library

006942241

3 2044 080 737 455

Цѣна 1 злр. а. в.

Acme
Bookbinding Co., Inc.
300 Summer Street
Boston, Mass. 02210

